

**ЗБОРНІК РОБОТОХ З ТРЕЦЕЙ РУСКЕЙ НАУКОВЕЙ
КОНФЕРЕНЦІЇ МЛАДИХ НАУКОВЦОХ И ФАХОВЦОХ,
ОТРИМАНЕЙ 21. МАЯ 2016. РОКУ У НОВИМ САДЗЕ**

**PAPERS FROM THE THIRD RUTHENIAN SCIENTIFIC
CONFERENCE FOR YOUNG SCIENTISTS AND PROFESSIONALS,
HELD ON THE 21ST OF MAY 2016 IN NOVI SAD**

**ЗБОРНИК РАДОВА СА ТРЕЋЕ РУСИНСКЕ НАУЧНЕ
КОНФЕРЕНЦИЈЕ МЛАДИХ НАУЧНИКА И СТРУЧЊАКА,
ОДРЖАНЕ 21. МАЈА 2016. У НОВОМ САДУ**

За видавателя

Анамария Ранкович

Завод за культуру войводянских Руснацох
Футожска 2/III
21000 Нови Сад

Редакция

др Борис Варга
МА Александер Мудри
МА Саша Сабадош
МА Ана Римар

Рецензенти

проф. др Янко Рамач
проф. др Михайло Фейса

Совидавателє

Оддзеленє за русинистику
Филозофски факултет
Универзитет у Новим Садзе
др Зорана Дјиндича 2
21000 Нови Сад

Лектор

МА Ана Римар

Технїчне пририхтованє

МА Саша Сабадош

Технїчни обробок

Игор Орсаг

Друкує

«Алфаграф» Петроварадин
Тираж
200

ISBN: 978-86-89945-19-5

**ЗБОРНІК РОБОТОХ З ТРЕЦЕЙ РУСКЕЙ НАУКОВЕЙ
КОНФЕРЕНЦІЇ МЛАДИХ НАУКОВЦОХ И ФАХОВЦОХ
ОТРИМАНЕЙ 21. МАЯ 2016. РОКУ У НОВИМ САДЗЕ**

**PAPERS FROM THE THIRD RUTHENIAN SCIENTIFIC
CONFERENCE FOR YOUNG SCIENTISTS AND PROFESSIONALS,
HELD ON THE 21ST OF MAY 2016 IN NOVI SAD**

**ЗБОРНИК РАДОВА СА ТРЕЋЕ РУСИНСКЕ НАУЧНЕ
КОНФЕРЕНЦИЈЕ МЛАДИХ НАУЧНИКА И СТРУЧЊАКА
ОДРЖАНЕ 21. МАЈА 2016. У НОВОМ САДУ**

**ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ
ОДДЕЛЕНЕ ЗА РУСИНІСТИКУ / ВИГЛЕДОВАЦКИ КРУГ**

**INSTITUTE FOR CULTURE OF RUTHENIANS OF VOJVODINA
DEPARTMENT OF RUTHENIAN STUDIES / RESEARCH CIRCLE**

**ZAVOD ZA KULTURU VOJVOĐANSKIH RUSINA
ODSEK ZA RUSINISTIKU / ISTRAŽIVAČKI KRUG**

Нови Сад, 2017.

З М И С Т

Др Борис Варга ОД НЕФОРМАЛНЕЙ ГРУПИ ГУ ИНСТИТУТУ РУСКЕЙ КУЛТУРИ	7
Александр Мудри НЕВИДЛІВИ ЗНАЧЕННЯ РУСКОГО ЯЗИКА НА ИНТЕРНЕТУ.	11
Ася Папуга РОЗВОЙ ВОКАЛСКОЙ СИСТЕМИ У РУСКИМ ЯЗИКУ.	25
Марина Биркаш ЯЗИК МЛАДИХ РУСНАЦОХ У СМС-ОХ.	47
Канаме Окано СЕМАНТИКА И КОЛОКАЦИЯ ПРИКМЕТНІКОХ ЗООЗНАЧЕНЬОМ ТЕМПЕРАТУРИ У РУСКИМ ЯЗИКУ.	57
Моника Абоді ПОХОДЗЕНЄ ФРИКАТИВНИХ КОНСОНАНТОХ У РУСКИМ ЯЗИКУ	73
Ана Римар УПЛІВ ОЛГИ КОБИЛЯНСКОЙ И МИХАЙЛА КОЦЮБИНСКОГО НА ЛИТЕРАТУРНЕ ДІЛО МИХАЙЛА КОВАЧА	87
Саша Сабадош ДОДАТОК ЗА БАЧВАНСКИХ РУСНАЦОХ «ВЕЛИКОГО СЕЛЬСКО-ГОСПОДАРСКОГО КАЛЕНДАРА» (1942-1944)	99
Михаїл Римар ГЕОГРАФСКИ ПРЕМЕНКИ САЛАШОХ У ОКОЛІСКУ РУСКОГО КЕРЕСТУРА	107
Katarína Petrusová LITERÁRNE A JAZYKOVÉ VZŤAHY MEDZI VOJVODINSKÝMI A KARPATSKÝMI RUSÍNMI OD DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA AŽ PO ZAČIATOK 20. STOROČIA.	129
Марина Сакач ЧИ ЯЗИК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ІДЕНТИТЕТУ ПРИ РУСНАЦОХ? АНТРОПОЛОГІЙНА КОМПАРАТИВНА АНАЛІЗА НАЦІОНАЛЬНОГО И ЕТНІЧНОГО ІДЕНТИТЕТУ МЛАДИХ СТУДЕНТОХ ЗООЗ НОВОГО САДУ И РУСКОГО КЕРЕСТУРА (ГЕНЕРАЦІЇ 1991-1997)	139

Др Борис Варґа

ОД НЕФОРМАЛНЕЙ ҐРУПИ ҐУ ИНСТИТУТУ РУСКЕЙ КУЛТУРИ

Треца руска наукова конференция младих науковцох и фаховцох отримана 2016. року, а рок познейше пририхтани Зборник, тот котри ту пред вами. Могло би ше повесц же то организоване наукових конференцийох з фокусом на младши генерациї – уж тераз традиция.

Перша наукова наукова конференция за младих науковцох и фаховцох отримана 2012. року на Филозофским факултету у Новим Садзе з нагоди 40-рочниці часописа МАК. То не случайносц. И не лем символика у ювилею и же го организовавал младежски часопис. Идея за организоване такей Конференциї була вельо ширша, а настала цалком спонтано зоз обичного друженя Александра Мудрого, Сашу Сабадоша и Бориса Варґи.

---

¹ Лого за “Вигледовацки круг” дизайновал Игор Орсаґ, фотография - Вані Дули.

Познейше 24. августа 2012, у летней загради кафеа “Даблин” у Кули исти особи порушали формоване неформального здруженя “Виглєдовацки круг” . Тота горизонтална интелектуална платформа за диялог, без формального руководства и членства, настала после успешного отримованя Першей студентскей науковей конференциї. “Виглєдовацки круг” направени по углядзе на велї други отворени круги и форуми у держави и региону, котри збераю интелектуалцох и людзох либералних и отворених прешвеченьох. Од теди, за штири роки иснованя, неформалне здружене “Виглєдовацки круг” организовало три Науково конференциї за младих науковцох и фаховцох (кажди други рок: 2012, 2014, 2016), и за каждую видало Зборнїки работох.

“Виглєдовацки круг” организовал вецей округли столи, такволани “Кафе дебати”, интелектуални тематски дебати и стретнуца зоз интелектуалцами з региону, котри отримани у Заводзе за культуру Войводянских Руснацох у Новим Садзе.

“Виглєдовацки круг” - нерегистроване здружене, а вельку потримовку и помоц йому и науковим конференциjom за младих науковцох и фаховцох даваю Завод за культуру Войводянских Руснацох, Оддзелене за русинистику и НВУ “Руске слово”.

Циха мрия “Виглєдовацкогo круга” - направиц у доглядней будучносци перши Наукови руски институт у Войводини. Прето, попри отримованя традициї организованя Науковей конференциї за младих науковцох и фаховцох, треба зачувац занєшени и ентузиястични дух “Виглєдовацкогo круга”. У противним, перше питанє котре ше себе опитац будзе – нач и цо я мам з того?

Мотиви за снованє такого Науковогo рускогo институту у Войводини насампредз у тим же би ше шицких образованих людзох, повязаних зоз руским языком и руску заеднїцу, позберало коло єдней организованей структури. Чи вона будзе финансвана з боку держави, чи ше сама будзе бориц за своєю обстоянє, вчас ище о тим бешедовац. Чи будзе мац така организация роботни места, чи будзе лєм волонтерска – завишиц будзе од потребох и упартосци єй членох. А тих цо здобуду бакалаврат, мастер и докторски дисертациї будзе вше вецей и пошвидко достаточно же самоорганизация за нїх будзе, у ствари, скоро – нужда.

Сцигнуц по Институт не будзе просто, треба ту барз вельо труду и моци уложиц; и кед же ше вон дакеди зисци, то будзе перша организация/институция котра у рускей заєдніци стоврена, а не од держави пасивно и без борби заєдніци «добита», як цо то векшином руски институції и установи достати системски ище з периоду социялистичней Югославії.

НЕВИДЛІВИ ЗНАЧЕННЯ РУСКОГО ЯЗИКА НА ИНТЕРНЕТУ

АБСТРАКТ: У роботі ще анализує зявеня у руским язике на интернету, точнейше на Фейсбуку. Представяме хаснованє руского язика младих на прагматичним уровню. Анализуєме зявеня як цо пресупозиції, принцип кооперативносци, бешедни поступки, деикса, преберанє структурох и комуникативних ситуацийох и хаснованє емотограмох. На основи представеного, можеме заключиц же язык младих Руснацох на Фейсбуку представя динамичну сферу хаснованя язика у хторей ще хасную нови язични средства.

КЛЮЧНИ СЛОВА: Интернет, руски язык, Фейсбук, пресупозиції, принцип кооперативносци, бешедни структури, деикса, емотограми.

Увод

Зоз зявйованьом интернета, у комуникації медзи людзми зявел ще нови простор на хторим можу окончовац каждодньову бешеду. По нешка, тот простор комуникації, окреме при Руснацох, релативно не ушорени. Окрем урядового, стандартного руского язика хтори можеме видзиц на информативних сайтох, руски язык ще хаснує як язык каждодньовой комуникації на дружтвених групох, по веліх характеристикох блізки бешедному язику. Праве тота характеристика, односно блізкосц бешедному вигвареному язику тема нашого вигледованя.

Анализа хаснованя руского язика на Фейсбуку на прагматичним уровню часц ширше задуманей анализи хтора ма указац чи тот язык по своїх характеристикох блізши бешедному функциональному стилу хтори ще хаснує

---

¹ mudrisasa@ff.uns.ac.rs

у кождодньовой бешеди и хтори не записани, чи вон ма характеристики записаного языка. У тей ширше задуманей анализи ше язык спатра на уровню правопису, односно писаня, потим лексики, прагматики и грамматики.

На тот завод будзе представена анализа на уровню прагматики.

Корпус

Материял хтори зме анализовали позберани на два заводи, 2012. року за потреби роботи *Язык младих Руснацох на Фейсбуку* (Мудри 2012) и 2016. року. У вигледованю зме ше ограничили на хасноване руского языка на Фейсбуку.

Материял ше состої зоз 483 висловох хтори превжати зоз 78 такволаних профилох, односно особох. Под термином вислов подроумеме физично одредлїву єдинку, часц бешеди, у тим случаю тексту, хторому предходзи, и за хторим цихосц, односно пауза. У составяню корпусу ше на самим початку зявел проблем зоз одредзованьом вислову, односно єдинки хтора будзе подроумйована як вислов. Видзи нам ше же тому термину найбаржей одвитує гевто цо на Фейсбуку послате порученє, коментар, наслов фотографїи и др. без огляду чи то єден емотограм, интерпункцийни знак, єдно слово, виреченє або даскельо виреченя.

Влайкович як недотатки корпусу хтори онєможлївою накнадне преверйованє на Фейсбуку наводзи факт же велї профили, коментари статусох, знімкох або фотографийох швидко знаю буц швидко посцерани цо спричиноє щезованє часци корпусу (Vlajković 2010: 14). Окрем того, нєможлївосц преверйованя и виродостойносци корпусу доприноши ограничени приступ профилем. З другого боку, присутне и питанє анонимносци, односно идентитету хаснователя чийо вислови часц корпусу. Тот проблем ришовани зоз сцераньом мена и презвиска Фейсбук хаснователя. Медзитим, з оглядом на велькосц рускей заєднїци не можлїве у подполносци скриц идентитети особох чийо вислови хасновани у тей работи.

О Фейсбуку

Фейсбук витворел Марк Закерберг (Mark Zuckerberg) под час студия на Универзитету Гарвард. То интернет бок хтори служи як сервис за дружтвену мрежу. Почал зоз роботу 4. фебруара 2004. року. Тот интернет бок, на хтори ше кажде може учланиц, власносц подприємства *Facebook, Inc.* Хаснователє Фейсбука ше повязую по рижних заєднїцких характеристикох як цо места перебуваня, школи, региони. Циль повязованя легчайша

комуникация медзи людзми, розменьованє рижних змистох. Тиж так, особи на Фейсбуку можу додавац приятельох, посилац порученя, або додавац нови податки о себе односно о своїм профилу. То, на одредзени способ добродзечне дзелєнє інформаційох о себе.

По податкох зоз сайту, Фейсбук нешка ма коло 845 милиони активних хасновательох на швецє, а мож го хасновац на 70 языкох.

Предходни виглєдованя

Не позната нам робота хтора ше интересує зоз тоту сферу хаснованя руского языка на интернету. Зоз подобну тему зме ше интересовали у роботі *Язык младих Руснацох на Фейсбуку*. Медзитим, упознаваюци ше зоз литературу по сербски на подобни теми, обачели зме же ше сербски язык на Фейсбуку або у такволаних четрумох (анг. chatroom „виртуална хижа за дописованє, комуникацию”) або часкаоницох анализує на вещеј лингвистичних уровньох, односно на уровню писаня, граматики, лексики, синтакси и прагматики. Ту видзиме и мотивацію за предлужованє виглєдованя хаснованя руского языка на ФБ.

Врацаюци ше на литературу по сербски, од окремногo значеня нам була робота Биляни Радич-Боянич *neko za chat?! Diskurs elektronskih časakaonica na engleskom i srpskom jeziku* (Radić-Vojanić: 2007). Авторка у кніжки на материялу од 2000 висловох за кажди анализовани язык преучує дискурс електронских четрумох на англійским и сербским языку хтори, по авторки найдинамичнейши з шицких файтох комуникації на интернету и указує найвещеј пременки у одношеню на традиційни способи комуниковања. Зоз контрастивну анализу материялу на уровньох писаня, лексики, граматики и прагматики авторка заклучує же ше розлични аспекти анализи поклопою и з даскеліх углох творя єдинствену и ускладзену слику регістрох електронских четрумох по сербски и по англійски.

Тиж так, у нашим виглєдованю зме ше операли на резултати мастерскей роботи *Uticaј engleskog jezika na srpski u komunikaciji na engleskom*, авторки Ивани Влајкович (Vlajković: 2010) хтора анализує сербски язык на Фейсбуку.

Лингвиста Дейвид Кристал у своєй роботі *Language and the internet* представел своєю видзенє стану, проблемох та перспективи языка на интернету (Crystal 2004). Зоз становиска контрастивней лингвистики и прагматики тоту тему залапоює и кніжка Твртка Прчича *Engleski u srpskom* (Prčić 2005), у хторей ше ошвицує феномен англосербского гибридногo языка. Попри теј, барз важна и хасновита кніжка истогo автора *Semantika i pragmatika reči* (Prčić 2016).

З оглядом на подобну ситуацію у хторей ше находзи словацки язык у Войводини, за нашо вигледованє интересанти и роботи Зузани Тировей „Форми войволянского словацкого на интернету” (Tvarе vojvodinskeј slovenčiny na internete) (Týrová 2009) та работа „Як ше меня Словацки язык у Войводини, Нови гибридни язык - сербословацки або язык „есе-мескох” войволянских Словакох”, (Ako sa meni slovenčina vo Vojvodine, Nový Hybridný jazyk-srboslovenčina alebo jazyk „esemesiek” vojvodinských Slovákov) (Týrová 2006).

Прагматика

Прагматика термин з хторим ше означує наукова дисциплена у рамикох лингвистики хтора виучує язык зоз становиска його хасновательоx. Окреме ше интересує зоз їх опредзелєнями у случайох дилеми, препречєнями на хтори ше наиходзи при хаснованю языка у дружтвеней интеракції, и дійством хторе їх хаснованє языка ма на других учашнікох у комуникації (Kristal 1988: 194).

Зоз узко лингвистичного боку, прагматика ше интересує лєм зоз гевти-ма аспектами контексту хтори формално означени у структури одредзеного языка. Вони часц бешедніковой прагматичней компетенції. Процивну крайносп представяю дефиниції по хторих прагматика виучує гевти аспекти значєня хтори не покрити з даяку семантичну теорию (Kristal 1988: 194).

У вязи зоз тим и, на самим початку нагадовани, *невидлїви значєня* руского языка на интернету. Прагматика преучує гевто цо бешедник зоз своїм висловом сце повєсц, о гевтим цо не виповедзєне або, з оглядом на нашу тему, не написанє.

У тим вигледованю зме, спатраючи ше на роботи сербских автороx, анализовали шлїдуючи прагматични аспекти руского языка на Фейсбуку. То:

1. Пресупозиції;
2. Принцип кооперативносци;
3. Бешедни поступок;
4. Деикса;
5. Преберанє структуроx и комуникативних ситуацийоx;
6. Емотограми.

У рамикох анализи, по групоx хтори зме наведли потолкуєме и илуструєме кажди з терминох.

Анализа

Пресупозиції (presupposition)

Зок тим термином ше означує условіє хторе ше муши виполніц же би ше сцигло по одредзени стан, односно гевто цо бешеднік предпоставя кед вигваря одредзене виреченє (Кристал 201). Пресупозиция ше дефинує и як знанє хторе бешеднік подроумює скорей як цо дацо пове. Пресупозиції у велькей мири пошвидшую комуникацию бо ше не муши повторйовац уж познати информации (Radić-Bojanić 2007: 76).

Прагматични пресупозиції, як наводзи Радич-Боянич одноша ше на знанє о швету хторе заєдніцке учашніком комуникації, односно на факти за хтори бешеднік предпоставя же други знаю кед планує свой вислов. Кажди учашнік у розгварки ма фонд пресупозицийох у хторим информации о общим знаню о ушореню швета, знанє о контексту комуникації и знанє здобуте у самим процесу комуникації (Radić-Bojanić 2007: 76)

Ми у теј работи, провадзаци методологию хтора запровадзена у кніжки *neko za chat?! Diskurs elektronskih ĉaskaonica na engleskom i srpskom jeziku*, прагматични пресупозиції подзелели до трох ґрупох. То: вербални прагматични пресупозиції, нєвербални прагматични пресупозиції и звонкаязични пресупозиції.

Перша ґрупа ше одноши знанє хторе содописователє на ФБ предпоставя же го други учашніки у комуникації маю, напр. Кед особа напише:

1. Brb
2. Ok

Перша особа предпоставя же особа хторей пише зна же скраценє *Brb* значи *be right back*, односно *дораз ше врацим*. Друга особа зок *Ok* предпоставя же особа хторей пише зна же скраценє значи у шоре.

У нашим материялу присутни таки приклади:

Omg strasne :D

.. tnx Mixi..) ha mi stalno taki..:D :pPp :*

Особа предпоставя же содописователє зна цо значи скраценє *Omg* (Oh My God), *tnx* (Thanks).

Окрем тих, у материялу ше пре язичну економию хасную и скраценя *net*, *mob*, *rozz*, *friz*. Хасную ше скраценя сербских и руских словох та маме: *jbt*,

nzm, nmvz. Млади хасную акроними англійских словох: btw (By the way), omg (Oh My God), wtf (what the f**k), ps. (Post Scriptum), sms (Short Message Service), tnx (thanks), pls (please), GL HF (Good Luck, Have Fun), ok (Okay).

Треба повесц же таки вербални прагматични пресупозиції маме кжди раз кед особа похаснує одредзене скраценє, англійске, сербске чи руске але и кед похаснує одредзени жаргонизем або странске слово.

Напр.

normalno ze i ti na njej, ha pre ce som i polozela!! Beauty :))

biiig like! :D

Wow, hot chicks! :*

naj zije zucko !!!!!!! ! VIVA REVOLUTION !!!!!!!

Нсвербални прагматични пресупозиції ше одноша на предпоставене познаванє нєвербалних средствох як цо емотограми, або хаснованє вельких буквох з целью прицагованя уваги або еквиваленту гласней бешеди.

Ckoda ze zme nje buli bas sicki taki BISTR! toho vecara! :P

Зоз велькими буквами ше слово *бистри* сце визначиц и дац иронични тон виреченю. Емотограм хтори похасновани мож розумиц як вируцени язык, односно франта, провокация.

joj znaci virez me, majke ti

joj, znaCi - nje! =P.

Особа у одвиту zcela указац становиско одлучного одбиваня але и вишмейованє слова хторе у сербским, а постредством сербского и у нас, постало помодне подпоркове слово, карагуля, односно стаємне слово з хторим ше дахто без потреби служи у бешеди.

З оглядом же зберани вислови младих особох хтори познаю конвенції у бешеди на интернету, уж на початку оправдане було предпоставиц же мале число погришних пресупозицийох, односно же одредзене средство комуникації будзе нєспознате другим учашніком. У позбераним материялу нє пренайдзени таки приклади.

Звонкаязични прагматични пресупозиції ше одноша на познаванє функционованя програми, односно Фейсбуку. Таку файту пресупозиції маме у шлїдуючих прикладах:

a doooobre... odtaguj se, ta... mnje se dja! =P

ceeekaaaaj...pomaaliii...com nje tame lajki? XD

haha, nje, ja kontam ze to standard lajkovac, alje nje lajkovac to uz coska speshl (-8

Слова *odtaguj se, lajki, lajkovac* представляю звонкаязичну прагматичну пресупозицию, односно предпоставку же содописательове познаю як функционуе Фейсбук.

Принцип кооперативности

То єден з найважнейших способов регулованя комуникації у хторей учашніки директно преноша гевто цо думаю и жадаю сообщци, под предпоставку же бешеднік ма щери намири, односно же не ма намиру обманьовац або циганіц (Radić-Bojanić 2007: 79). Боянич и Влайкович наводза же принцип кооперативности глаши: „Най ваше доприношене розгварки будзе таки яки ше гледа у моменту кеди ше гледа, спрам обчекованей намени и напряду розгварки у хторей участвуєце” (Radić-Bojanić 2007: 79), (Vlajković 2010: 69).

Принцип кооперативности ше состої зоз штирох максимох: правдивосц, информативносц, релевантносц и ясносц (Radić-Bojanić 2007: 79). Зоз німа ше регулюю одредзени аспекти комуникації.

З оглядом на транспарентносц профилох на Фейсбуку односно же хаснователе хасную правдиви податки, як цо мено и презвиско и др., же ше особне познаю зоз содописователями, мож повесц же ше максима правдивосци ридко потупює, гоч маме приклади и медзи рускими хаснователями же хасную фалшиви назви и не представляю ше зоз правдивим меном и презвиском.

Приклади хтори илуструю максиму правдивосци шлідујучи:

znas jak hodno uspec? kupis dajaku intenzivnu cervenu farbu i zafarbis se i posle tpoho z blansom alje cim pocnje cervenjic blans takoj da se zmivas bo budze meskove :D

i mnje se tak vidzi ze bi zoz blansom uspelo :) alje njebas scem rizikovac bo da mi dokraja nje poopaduju vlasi :D

Информативносц значи же бешеднік, односно особа хтора пише на Фейсбуку дава достаточне количество информацийох. У анализованим материялу преважна часц висловох єдноставни, кратки виреченя у хторих обачліве жадане буц економични. Вони заш лєм, досц информативни же

би комуникация була ясна. Тому доприноша рижни скрацєня, акроними, емотоґрами, интерпункційни знаки.

Релевантносц ше одноши на тото кельо вислов релевантни за тему дописованя. Дописованя на Фейсбуку найчастейше не маю характер диялогу та ше, як сугєрує Влайкович, тот термин муши розумиц ширше, релативнейше, за розлику од четрумох дзе хаснователє пишу на одредзєну тему. Прето не мож ясно одредзиц чи тоти вислови релевантни.

Максима ясносци ше одноши на формулацию вислову хтора ма буц кратка, ясна и добре организована и хтора пре подобни причини, як и максима информативносци виполнєта.

Бешедни поступки

Бешедни поступки то вислови з хторима источашне вивєршена и даяка дїя, як наприклад глєданє пребачєня, даванє коплиценту (Radić-Bojanić 2007: 91). З оглядом на структурни критерий, розликуєме директни и индиректни бешедни поступки (Radić-Bojanić 2007: 91), (Vlajković 2010: 71), хтори можеме представиц з прикладами *Кельо годзин?* (директни бешедни поступок) и *Модлім це пошлі ми фотку* (индиректни бешедни поступок).

Попри того подзелєня, бешедни поступки можеме подзелїц и по функційских критериямох на декларативи, репрезентативи, експресиви, директиви и комисиви (Radić-Bojanić 2007: 91).

Анализуюци директни и индиректни бешедни поступки на материялу сєрбского языка на Фейсбуку, Влайкович закључує же частейши директни поступки (Vlajković 2010: 71).

Приклади директних бешедних поступкох зоз корпуса шлїдуюци:

a nje kapiram.. na co budes licic? =O cela ci metla? xDD

to u znaku djida mraza?... :D :*

Дзєпоєдни зоз прикладох индиректних бешедних поступкох :

i stavaj mi z poscelji.

..... baaateee...znjejes me uz z profila? XD

Анализа указує же у виглєдованим корпусу присутни вецєй приклади директних бешедних поступкох.

Деикса

По Енциклопедийским словніку модерней лингвистики термин деикса ше *одноши на гевти язични прикмети хтори ше одноша непростредно на особни, часово або месни характеристики ситуациі у чїїх рамикох ше случує одредзени вислов та прето його значенє у вязи зоз тоту ситуацию* (преложел автор) (Kristal 1988: 43). То специфични способ одредзovania понятия у бешедней ситуациі у одношеню на окруженє учашнікох у нєй, у першим шоре бешедніка, однос медзи язичними виразами и звонкаязичней стварносци (Vlajković 2010: 72). Иснує особна, дружтвена, просторна, часова и дискурсна деикса.

Особна деикса подроумує же особа започина комуникацию з другу особу и при тим хаснує заменовніки, вокатив або знак @ после хторого пише мено особи хторей наменєне порученє, або мено и презвиско хторе постава гиперлинк. Тиж так, хаснує ше и гештаґ, односно знак #.

Друштвена деиска повязана зоз особну и одноши ше на тото як дружтвене положенє одредзує чи будземе дакому двоїц чи нє. З оглядом на роки информатора од хторих зме позберали материял, випатра нам розумліве же зме таки приклади нє пренашли.

Просторна деикса ше одноши на тото як особа лоцира себе и швет коло себе у своїх виразох. Нє нашли зме приклади з хторима бизме илустровали просторну деиксу.

З другого боку, часову деиксу можеме легко провадзиц з оглядом же под каждим коментаром маме означени час кеди є обявени.

Преберанє структурох и комуникативних ситуацийох

Односно калкованє, преберанє структурох хтори нє характеристични за одредзени язык. У работи Ивани Влайкович представени приклад:

SHOOT ME AKO ZNAM GDE JE OVO SLIKANO!!!

У анализованим корпусу обачени шлїдуюци приклади:

ja nje bul pijani :o [vona] pove 'anji ja', but we know the truth :D

Ma nmvz, bas sce mi ono, uff :D

Емотограми, емотикони, або смайлиї (од *smile*-ошмих) ше хасную за виражованє чувства. То комбинації знакох хтори ведно виражую одредзене розположенє. У анализованим тексту як кед би представяли обовязну часц

виразу. Розпатраме их на уровню прагматики прето же су часц контексту єдного вислову.

Емотикони хтори ше хасную у писаню:

::-) або :)	ошмих
::-D або :D	шмих
::-(або :(	смуток
::> або :>	саркастични ошмих
::-) або ;)	джмурканє
::@ або :@	лярманє / несподзиванє
::O або :O	несподзиванє
:: або :	ровнодушносц
::X або :X	цензура
::'-(або :'('	слизи
::-/ або :/	неодлучносц
::* або :*	поцилунок
xD або XD	розбуйдошени, нестримани шмих
::P або :P	вивалени язык
::>-) або >:)	гунцутски ошмих
::-: або (:	гнів
::-	допитосц, „смореносц”
::D	джмурканє з ошмихом

Заклучєнє

У роботи позберани материял анализовани на уровню прагматики. Представени зявеня пресупозиції, бешедни поступки, деикса и преберанє структурох.

Анализа указала же ше у позбераним материялу присутни вербални прагматични пресупозиції (*Omg strasne :D / .. tnx Mixi...:)* *ha mi stalno taki...:D :pPp :*)*, нєвербални прагматични пресупозиції (*Ckoda ze zme nje buli bas sicki taki BISTR! toho vecara! :P*), звонкаязични прагматични пресупозиції (*a doooobre... odtaguj se, ta... mnje se dja! =P/ ceeekaaaaj...pomaaliii...com nje tame lajki? XD*).

Принцип кооперативности хтори подроумюе максими правдивосц информативносц, релевантносц и ясносц у анализованим материялу присутни (*znas jak hodno uspec? kupis dajaku intenzivnu cervenu farbu i zafarbis se i posle tpoho z blansom alje cim pocnje cervenjic blans takoj da se zmivas bo budze meskove :D / i mnje se tak vidzi ze bi zoz blansom uspelo :) alje njebas scem rizikovac bo da mi dokraja nje poopaduju vlasi :D*).

Бешедни поступки можу буц директни и индиректни, а анализа указала же ше частейше хасную директни (*a nje kapiram.. na co budes licic? =O cela ci metla? xDD / to u znaku djida mraza?... :D :**)

Язични прикмети хтори ше одноша непосредно на особни, часово або месни характеристики ситуацији у чиїх рамикох ше случуе одредзени вислов, односно деикса, присутна як особна, часова деикса.

Млади Руснаци у своєї комуникацији на Фейсбуку хасную, односно пребераю структури и комуникативни ситуацији характеристични за други јазики, у першим шоре, сербски але и англійски (*ja nje bul pijani :o [vona] pove 'anji ja', but we know the truth :D / Ma nmvz, bas sce mi ono, uff :D*).

На основи представеного мож повесц же јазици младих Руснацох на Фейсбуку представя динамичну сферу хаснованя јазици у хторей ше зявюю нови язични средства.

Литература

Мудри, А. (2012). „Јазик младих Руснацох на Фейсбуку”. У: Зборник роботох зоз першей студентскеј науковей конференцији «Улога младих у розвоју рускеј заедници у Войводини». Мак/НВУ «Руске слово» - Одделене за русинистику - вигледовацки круг, Нови Сад.

Рамач Ј., Фейса М., Медєши Г. (1995). *Сербско - руски словник I*. Универзитет у Новим Садзе. Нови Сад.

Рамач Ј., Фейса М., Медєши Г. (1997). *Сербско - руски словник II*. Завод за учебници и наставни средства. Београд.

Рамач, Ј. (2006). *Граматика руского јазици*. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд.

Рамач, Ј., Медєши, Г., Фейса, М. (2010). *Руско-сербски словник*. Филозофски факултет Нови Сад, Одсек за русинистику, Завод за культуру войвођанских Руснацох. Нови Сад.

***

Crystal, D. (2004). *Language and the internet*. Cambridge university press. Cambridge.

Kristal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Nolit. Beograd.

Kristal, D. (2003). *Smrt jezika*. Библиотека XX век. Београд.

Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Zmaj. Novi Sad.

Prčić, T. (2016). *Semantika i pragmatika reči*. Treće, elektronsko, izdanje. Filozofski fakultet, Novi Sad. Dostupno na: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2016/97-8-86-6065-356-9>

Radić-Bojanić, B. (2007). *neko za chat?!: Diskurs elektronskih časkaonica na engleskom i srpskom jeziku*. Filozofski fakultet. Novi Sad.

Tošović, B. (2002). *Funkcionalni stilovi*. Beogradska knjiga. Beograd.

Týrová, Z. (2009). “Tvare vojvodinske slovenčiny na internete”, *Slovakistický zborník 4*: (80–89).

Týrová, Z. (2006). “Ako sa meni slovenčina vo Vojvodine, (Nový Hybridný jazyk-srboslovenčina alebo jazyk „esemesiek” vojvodinských Slovákov), *Slovakistický zborník 1*: (45–52).

Vlajković, I. (2010). *Uticaj engleskog jezika na srpski u komunikaciji na engleskom*. Filozofski fakultet. Novi Sad. (Masterski rad).

***

Википедија: <http://sr.wikipedia.org/sr/%D0%A4%D0%B5%D1%98%D1%81%D0%B1%D1%83%D0%BA> (18.06.2016.)

Фејсбук: <http://newsroom.fb.com> (18.06.2016.)

Вукајлија: <http://vukajlija.com/cava> (18.06.2016.)

Aleksander Mudri

INVISIBLE MEANINGS OF THE RUTHENIAN LANGUAGE ON THE INTERNET

Summary

This paper analyses phenomena in the Ruthenian language on the Internet, more precisely on Facebook. We present the use of Ruthenian by the youth on a pragmatic level. We analyse phenomena such as presuppositions, colloquial actions, deixis, takeover of structures and communicational situations and the use of emoticons. On the basis of the presented, we can conclude that the language of young Ruthenians on Facebook is a dynamic sphere of language use in which new language means have been used.

KEYWORDS: Internet, Ruthenian language, Facebook, presuppositions, colloquial actions, deixis, emoticons.

Ася Папуга

РОЗВОЙ ВОКАЛСКОЙ СИСТЕМИ У РУСКИМ ЯЗЫКУ

АБСТРАКТ: У тей работи ше преїг представляя гипотетичних вокалских системох праиндоевропейского и праславянского языка, одн. вокалскей часци гласових системох тих языкох, укаже розвой вокалскей системи руского языка. Вокалска система руского языка, як и системи шицких славянских языкох, походзи зоз *праславянского языка*, односно, зоз праславянскей вокалскей системи. Вокалска система руского языка ма пейц вокали: **и, е, а, о, у**.

КЛЮЧНИ СЛОВА: вокали, руски язык, вокалска система, праиндоевропейски язык, праславянски язык

Шицки славянски языки, та и наш, руски язык, дакеди творели єден заєдніцки язык, та прето славянски языки подобни. Нєшка з вельку дозу вироятности мож предпоставиц як випатрала вокалска и консонантска система праславянского языка, хтори и яки гласи дакеди постояли, хтори ше зачували и нєшка у хторим славянским языку, а хтори щезли, лебо „пршли” до даєдних других гласох, т. є. дали одредзени рефлексии у одредзених нєшкайших славянских языкох. Тоту тематику покрива *историйна граматика*, лебо *история языка*, и у векшини славянских языкох є випитана. Шицки славянски языки маю заєдніцке жридли, алє кажди язык окреме ма свою драгу розвою, свойо характеристики и усовершеня. Велї зявеня у векшини славянских языкох прицагли значну увагу науковцох. Кед слово о историйї руского языка велї зявеня нє вигледани у задовольуюцей мири.

Велї слова (напр. псл. *grěhъ*) постояло пред дзешец, петнац, та и вецей виками, и людзе го хасновали цалком звичайно, як и ми нєшка. Народ ше розиходзел, дзелєл, нєпреривно ше селєл, мишал з другима народами, наставали нови народи, языки ше меняли, прилагодзовали, асиміловали,

еволуїрали, але велї слова остали зачувани у векшини нешкайших язикох, лем не у идентичней форми. Так ми гуториме *грѣх*, Серби гуторя *грех*, Словаци *hriech*, Руси *грех*, Українці *грѣх*, Чехи *hřích*, Поляци *grzech*, Македонци *грев*, Болгаре гуторя *грѣх* итд. А таки слова єст барз вельо, и не лем слова, але, цала граматица, вокалска и консонантска система, творене словох, припадки, рижни пременки, правила и функції шицких славянских язикох ше базую на єдним, заєдніцким, дакедишнім праславянским язика и його системи.

Випитованю исторії нашого язика найвецей допринєсол Юлиан Рамач у його *Граматики руского язика* (Рамач, 2002: 501-516). Поровнуючи и анализуєчи діла славистох, як цо *Старославянски язик* Петра Дьордїча (Ђорђић, 1975), *Основи поровнуючей граматики славянских язикох* Радосава Бошковича (Бошковић, 2000), *Славянска поровнуюча граматица* Ст'єпана Ившича (Ivšić, 1970) зоз уж спомнуту часцу *Граматики руского язика* и других руских граматицарох, як цо Гавриїл Костельник, Микола М. Кочиш, роботи Д. Сидора и В. Чарского хтори дорушую тоту тематику, и статї Свена Густавсона и Митра Пешикана, обявени у *Творчосци*, дошла сом до одредзених фактох, правилох, прикладох и винїмкох у исторії нашого язика.

Гавриїл Костельник перши описал систему руского язика. У *Граматики бачвансько-рускей бешеди* дава слику наших пейц вокалох: **и, е, а, о, у** и часточно класификує и поровнує розвой дзепоедних праславянских буквох (**ѣ, ѡ, ѣ, ѡ**) у, як пише, такв. общим руско-українским, сербским, горватским, польским язика и у бачвансько-рускей бешеди (Костельник, 1975: 217-219).

Микола М. Кочиш у кнїжки *Граматица руского язика I* визначує дзепоедни рефлекси праславянских назалох (**є, ѡ**), гласох єри (**ы**) и ята (**ѣ**), а спомина и розвой полугласнікох и вокалних **р** и **л**. Кочиш дава шлїдуюцу, и нешка важацу, класификацию гласовой системи руского язика: вокали **и, е** вокали преднього шора, вокали **у, о** вокали заднього шора, а вокал **а** вокал стреднього шора (Кочиш, 1974: 18-19).

Юлиан Рамач у *Граматики руского язика* дал приказ праславянскей вокалскей системи, перши дал целосну слику пременки петнац праславянских вокалох до наших нешкайших пейц. Обробел кажди праславянски вокал окреме, зоз приказом рефлексох у руским язика, и дзепоедни поровнованя у других славянских язикох.

Руша од праславянских **а, е, і, о, и**, преїг полугласнікох (**ѣ, ѡ**), ята (**ѣ**), носних назалох (**є, ѡ**), гласа єри (**у**), до вокалних **г** и **л**, и секундарних вокалних **г** и **л**.

Петар Дьордїч у кнїжки *Старославянски язык* детально потолковал праиндоевропску вокалну систему и преход зоз индоевропейской язичней заєднїци до праславянской, дзе потолковал наставанє каждого старославянского гласа окреме. Потолковал процеси траценя полугласнїкох (**ъ, ь**), хтори почали у дзешатим вику: перше ше полугласнїки у слабим положеню престали вигваряц и випадли. Тот процес ше наволює *подполна редуция полугласнїкох*. Полугласнїки ше у моцним положеню вїєдначили зоз другима самогласнїками, т. є. *вокалізували ше*. Уж у другей половки дзешатого вику полугласнїки мали двояку вредносц: гласовну (вокалізовані моцні полугласнїки) и правописну, без гласовней вредносци, алє ше и далєй писали, поготов на концу слова (подполно редуковані слабі полугласнїки) (Борђић, 1975: 48).

Приказал наставанє и гласовні вредносци старославянских гласох єри (**ы**), ята (**ѣ**), старославянских носних назалох (**о** и **е**), як и вокалних **гъ, гь** и **їъ, їь**.

Радосав Бошкович у кнїжки *Основи поровнююцей граматики славянских обробел* кажди праславянски вокал окреме, одн. розвой каждого вокала зоз праиндоевропейского языка, преїг праславянского, по нешкайши славянски язики, рушаюци од **е, о, а, и, і**, преїг **ѣ** (ят), **ы** (єри), полугласнїкох (**ъ, ь**), до вокалних **г, ї** и назалох **о, е**, а повагу пошвецел и дифтонгом.

Спомина отворене питанє дифтонгносци ята (**ѣ**): Чи ят було дифтонг, чи монофтонг? Дава прегляд думаньох и тезох историчарох котри ше интересовали за тоту тематику (Шахматов, Вондрак, Фортунатов, и др.) и заключує же найлєпше прилапиц тезу же ше праславянске *ят* двояко вигваряло, у єдних диялектох отворенше, а у других завартейше (Бошковић, 2000: 38).

Полугласнїки у слабим положеню ше трацели, а у моцним ше вокалізували. Найчастейши рефлексі вокалізованих полугласнїкох: **ъ > о, а; ь > е** у векшини славянских языкох, док даєдни язики чуваю полугласнїк.

Вокални **г** и **ї** ше у велїх языкох чуваю: вокалне **г** єгзистує у македонским, сєрбским, горватским, словєнским, чєским, словацким языку, док вокалне **ї** чуваю чєски и словацки язык.

Назал **о** у векшини славянских языкох прешол до **и**, а **е** до **а** и 'а. У словєнским языку **о** дал рефлекс **о**, а **е** дало **е**. Македонски язык ма за **о > а**, а за **е > е**. Польски и полабски язык и нешка чуваю назали (Бошковић, 2000: 33-78).

ПРЕДИСТОРИЯ ВОКАЛСКОЙ СИСТЕМИ РУСКОГО ЯЗЫКА

Прейг представляя гипотетичних вокалских системох праиндоевропейского и праславянского языка, одн. вокалской часци гласових системох тих языкох, доходземе по сучасни стан вокалской системи русского языка.

Праиндоевропейска вокалска система

Праславянска вокалска система, одн. праславянски язык походзи зоз индоевропейской язичней заедніци, односно, наш язык походзи преїг преїг праславянского и старославянского зоз *праиндоевропейского языка*.

У праиндоевропейским языку були основни вокали: **a, o, e, u, i**, хтори могли буц дуги и кратки. Окрем тих вокалох, у праиндоевропейским языку були и вокали неопределеної артикуляції (звичайно их навоуєме *шва* вокали).

Сонанти **r, l, m, n** були складотворни у праиндоевропейским языку. Вони ше як таки страцели и постали консонанти, а ношители склада постали вокали **u** и **i**.

Такв. *шва* вокали прешли до кратких вокалох.

Кратке **a** дало кратке **o** и обратно: дуге **o** прешло до длогого **a**. Дуге **e** дало **ě** (ят), дуге **u** дало **y** (єри), кратке **u** дало **ъ**, а кратке **i** дало **ь**. Не пременели ше: кратке **e** и дуге **i**.

У праиндоевропейской вокалской системи були и дифтонги, котри после у праславянским языку преходзели до монофтонгох, та ше у тим процесу знова зявел вокал **u** (< **au, ou, eu**), док ше першобутни праиндоевропейски вокал **u** як таки не зачувал.

На исти способ настали и нови вокали **o, e** од дифтонгох зоз сонантима **m** и **n** як їх другу состояну компоненту. Тота пременка настала як пошлїдок гласовному зявеню, такв. *закону отвореного складу*, цо значи же кажди склад мушел буц отворени, одн. мушел ше закончовац зоз вокалом.

Под истима условиями настали и праславянски вокални **r, l** и мегки **r', l'** од групох **ur, ul**, и **ir, il** (Ђорђић, 1975: 42).

Праславянска вокалска система

Вокалска система русского языка, як и системи шицких славянских языкох, походзи зоз *праславянского языка*, односно, зоз праславянской вокалской системи.

У праславянским языку було петнац вокали: **a, e, i, o, u**, полугласи **ь** (межки) и **ъ** (тварди), глас **ѣ** (ят), глас **у** (єри), назали (носни вокали) **е** и **o** и вокални (складотворни) консонанти: тварди **r** и **l** и мегки **r'** и **l'**. Преднього шора були: **e, ь, e, ѣ, l, r, l'**; заднього шора були: **a, o, u, y, ъ, o, r, l**.

Мяккі полуглас **ь** бул редуковани (ослабени) вокал **i**, а тварди полуглас **ѣ** бул редуковани вокал **u**. Полугласи були кратши од звичайних вокалох. Полугласи були у моцним и слабым положеню. У слабым положеню були на концу слова, пред складом з твардим полугласом и складом з полным вокалом. У моцним положеню були пред складом зоз слабым полугласом. Напр. у псл. слову **дѣньсь** мяккі полуглас на концу бул у слабым положеню, **ь** после **n** бул у моцним, а **ь** после **d** у слабым положеню. Полугласи у слабих положеньох ше трацели у шицких славянских языкох. У моцних положеньох преходзели до полних вокалох и давали розлични рефлексии у розличних славянских языкох.

Глас **ѣ** (ят) ше вигварял подобно вокалу **e**; зависно од того медзи хтори-ма гласами ше находзел. У вигваряню ше могол приближиц гу гласу **a**, або гу гласу **i**. По даедних авторох, напр. Ившичови (Ivšič, 1970: 95) **ѣ** було дифтонг **ie**. Глас **ѣ** могол буц длуги и кратки. У литератури ше означує и зоз **ѣ**.

Назали **ѣ** и **ѡ** ше вигваряли през нос: то були гласи **e** и **o** зоз елементом сонанта **n** на концу: **en**, **on**. Назал **ѣ** бул назал преднього шора, а назал **ѡ** заднього шора. Назал **ѣ** могол буц длуги и кратки. Тиж ше означую и зоз **ѣ** и **ѡ**.

Глас **у** (єри) ше вигварял приближно як вокал **i**. У даедних славянских языкох ше зачувал, напр. у русийским и билоруским языку. Польски чува ослабене єри, а словацки го чува лем у писаню. Глас єри ше означує и зоз **ы**.

Праславянски вокални **г** и **і** були складотворни консонанти: **г** ше вигваряло приближно як сербске вокальне **p**, а **і** приближно як чеське и словацке вокальне **l**. Вокални **г** и **і** ше означую и зоз полугласніком опрез: **ѣг**, **ѣг**, **ѣл**, **ыг**. У праславянским языку **ь** и **ѣ** могли стац и после **г**, **л**: **гь**, **гь**, **лъ**, **лъ**. То були такв. секундарни вокални **г**, **л**.

У праславянским языку постояли полногласни групи **or**, **ol**, **er**, **el** медзи двома консонантами: **tort**, **tolt**, **tert**, **telt** (буква **t** ту означує гоч хтори консонант). Групи **or** и **ol** могли буц и на початку слова (лем после нїх стал консонант): **ort**, **olt** (Рамач, 2002: 501).

Вокалска система руского языка

Вокалска система руского языка ма пейц вокали: **и**, **е**, **а**, **о**, **у**.

У руским языку не исную длуги и кратки вокали, як напр. у сербским або словацким языку. Акцентовани вокали ше вигваряю зоз векшу длужину як неакцентовани, але тот длужина не ма семантично-диференциалну функцию.

Юлиан Рамач дал класификацию вокалох спрам положеня языка у устох при їх вигваряню по вертикалней линиї (високи, стредні, нїзки) и по горизонталней линиї (преднього, стреднього и заднього шора) (Рамач, 2002: 14).

ПОХОДЗЕНЕ РУСКИХ ВОКАЛОХ

Од дакедишніх праиндоевропейских вокалох, преїг петнац праславянских вокалох през одредзени часови период дошло ше по редуцию на пейц вокали у руским язїку: **и, е, а, о, у**.

Походзене вокала **и**

1. Вокал **и** походзи од праславянского вокала **і**:

- псл. *biti* > биц,
- псл. *piti* > пиц,
- псл. *šivъ* > шиви,
- псл. *zima* > жима.

2. Вокал **и** походзи од длугого гласа ят (**ѣ, ѥ**). Ят змегчовало предходзаци консонанти **д, т, з, с, л, н**:

- псл. *dědъ* > дідо,
- псл. *grěхъ* > грих,
- псл. *rěsъкъ* > писок,
- псл. *směхъ* > шмих,
- псл. *světja* > швичка,
- псл. *věкъ* > вик,
- псл. *větrъ* > витор,
- псл. *běda* > бида,
- псл. *bělъ* > били,
- псл. *sěva* > цива,
- псл. *drěmati* > дримац,
- псл. *gnězdo* > гніздо,
- псл. *gvězda* > гвизда,
- псл. *klěstia* > кліщи,
- псл. *lěčiti* > лічиц,
- псл. *lěкъ* > лік,
- псл. *lěpiti* > ліпиц,
- псл. *rědъкъ* > ридки,
- псл. *rěka* > рика,
- псл. *sěverъ* > сивер,
- псл. *slědъ* > шлід,

псл. sněgъ > шніг,
 псл. věverica > вивирка,
 псл. viděti > видзиц,
 псл. lěvъ > ліви,
 псл. lěska > лісковец,
 псл. zvěgъ > жвир,
 псл. zěvati > живкац,
 псл. děra > дзира,
 псл. děva > дзивка,
 псл. xgěpъ > хрин.

3. У руским язика єст и значне число восточнославянских позичкох зоз пременку **Ѣ > и**:

Меновнїк *вира* прикметнїк *вирни*, хтори у сучасним язика поцисли народни еквивалент *вера*, *верни*. Форму *вера* нешка хаснуєме у функції словка зоз значеньом „боме”.

Велї восточнославянски позички виведзени од праславянского дієслова *děti* (дія, подія, надія, дійсносц, дієслово, діялносц), од праславянского меновнїка *dělo* (діло, польодїлство, предїл, діловац, ділотворни), од праславянскей основи *věd-* (свидоми, совисц, совисни, свидоцтво, вистка, зловисни, нависцовац) и од праславянскей основи *vět-* (звит, привит, одвит, одвитовац, завит).

Други восточнославянски позички, хтори обачуєме и у закарпатскей вариянти русинского язика, зоз пременку **Ѣ > и**:

псл. tělo > тілесни,
 псл. měra > мира,
 псл. сěль > поцилунок,
 псл. klěty > клітинка,
 псл. město > змист,
 псл. svět > просвітни.

4. Вокал **и** ше явя як рефлекс твардого полугласа **ѣ** у слову *диждж* (< псл. *dъždь*). Тварди полуглас **ѣ** по правилу давал вокал **о**.

5. Дакедишнї праславянски глас єри (**у**, **ѡ**) нешка вигваряме як вокал **и**. Опрез дакедишнього єри не змегчовали ше консонанти **д**, **т**, **з**, **с**, **л**, **н** до **дз**, **ц**, **ж**, **ш**, **л'**, **н'**: кед ше у нашим язика окончовало тото змегчованє,

праславянске єри ше ище вигваряло; прето наведзени консонанти остали незмегчани.

- псл. *dyтъ* > дим,
- псл. *duxati* > дихац,
- псл. *vlydyka* > владика,
- псл. *četyre* > штири,
- псл. *motyka* > мотика,
- псл. *motylъ* > мотиль,
- псл. *języкъ* > язык,
- псл. *synъ* > син,
- псл. *syгъ* > сир,
- псл. *lysъ* > лиси,
- псл. *sypati* > сипац,
- псл. *bystrъ* > бистри,
- псл. *gryzti* > гризц,
- псл. *kopyto* > копито,
- псл. *koryto* > корито,
- псл. *ryti* > риц.

Зоз єри була и восточнославянска пожичка *тысяч* (< псл. *tyśętja*). Слово *тысяч* зме превжали по 1. шветовой войны; до теди зме хасновали мадяризем *езер*. По Д. Сидорови у русинским языку ше хаснує слово *тысяча*.

6. Секундарне вокалне ґ (гъ, гь) у руским языку дало рефлекси ир, ри:

- псл. *trъvati* > тирвац,
- псл. *krъvъ* > кирвави,
- псл. *grъmъti* > гирмиц,
- псл. *xrъbътъ* > хрибет.

Окрем рефлексох **ир, ри**, секундарне вокалне ґ дало и рефлекси **ер, ре**.

7. Секундарне вокалне ! (лѣ, ль) у даскеліх очуваних прикладох у руским языку дало рефлекс ли:

- псл. *blъxa* > блиха,
- псл. *slъza* > слиза.

Окрем рефлекса **ли**, секундарне вокалне ! дало рефлекс **лу**.

Походзенє вокала е

1. Вокал е походзи од праславянского вокала е:

- псл. *desęть* > дзешец,
- псл. *jedънъ* > еден,
- псл. *nebo* > нѣбо,
- псл. *nesti* > нѣсц,
- псл. *sedmъ* > седем.

2. Мегки полуглас ъ по правилу у руским язикау дал вокал е, хтори змегчус предходни консонанти **д, т, з, с, л, н**:

- псл. *lънъ* > лен,
- псл. *lъгъкъ* > лѣжки,
- псл. *тъчь* > меч,
- псл. *тъпъкъ* > ценки,
- псл. *отъсь* > оец,
- псл. *овъсь* > овес,
- псл. *копъсь* > конѣц,
- псл. *ръсь* > пес.

У слову *котел* (< псл. *котль*) консонант **т** опрез **е** нѣ змегчани.

3. У руским язикау кратке ят (**ѣ, ё**) дало вокал е. Ят змегчовало консонанти **д, т, з, с, л, н**:

- псл. *besęda* > бешѣда,
- псл. *bęсь* > бес,
- псл. *kvęть* > квет,
- псл. *dęte* > дзецко,
- псл. *xъtęti* > сцец,
- псл. *lęto* > лѣто,
- псл. *męsęсь* > мешац,
- псл. *svęть* > швет,
- псл. *tęlo* > цело,
- псл. *tęsto* > цесто,
- псл. *tękti* > чечиц,
- псл. *vęньсь* > венѣц,
- псл. *sęno* > шено,
- псл. *slęрь* > шлѣпи,

псл. čьlověкъ > человек,

псл. хlěбъ > хлѣб,

псл. nevěsta > невеста,

псл. sŕsědъ > сушед,

псл. strěliti > стреліц,

псл. strěxa > стреха.

Од того правила єст и винімки та обачуєме и дублети:

Керестурске *квѣце* и коцурске *квице*. Форма *квице* ше досц часто хаснує у поезиї. Прикметніки *лѣтни* (лѣтни дзень) и *лїтни* (лїтна вода).

4. Кратке *ѣ* у нашим язичу найчастейше дало *е*, пред хторим ше змегчую *д, т, з, с, л, н* до *дз, ц, ж, ш, л', н'*:

псл. pęta > пѣта,

псл. męso > мѣсо,

псл. gręda > грѣда,

псл. tręsti > трѣсц,

псл. męгъкъ > мѣжки,

псл. devęть > дзевѣц,

псл. същęstje > щѣсѣце,

псл. pęstь > пѣсц.

Приклади зоз змегчанима консонантами *д, т, з, с, л, н*:

псл. desęть > дзѣшѣц,

псл. porę > прѣше,

псл. tęжькъ > чѣжки,

псл. zęть > жѣц,

псл. klęknęti > клѣкнѣц.

У числовніку *пейц* (и *пейдзешат*) (< псл. pęть) на месѣ *ѣ* вигваря ше дифтонг *ей*.

5. Вокал *е* ше зявює як випаднути вокал у грѣпах *консонант + сонант*:

псл. ognь > огѣнь,

псл. sedть > сѣдем,

псл. ostь > осѣм.

6. Вокал *е* ше явя як рефлекс твардого полугласа *ъ* у слову *нохѣц* (< псл. nogъть). Тварди полуглас *ъ* по правилу давал вокал *о*.

7. Вокалне **ѡ** пред тврдима консонантами **д, т, з, с, л, н** дало рефлекс **ар**. У других случайох **ѡ** дало рефлекс **ер**. Опрез **ѡ** најчастейше ше змегчую предходни консонанти **д, т, з, с, л, н**:

- псл. *vъrxъ* > верх,
- псл. *vъrba* > верба,
- псл. *vъrtъti* > верциц,
- псл. *tъgrъti* > церпиц,
- псл. *sъrdce* > шерцо.

У слову *шерцо* тварде *ѡ* у нашим языку випагло.

З рефлексом **ер** ище слова: *перши, червени, церква* и др. Слово *церква* не праславянске (Стари Славяне ище не мали церкви), але є общеславянске.

8. Секундарне вокалне **ѣ** (**гъ, гь**) у руским языку дало рефлекси: **ер, ре**:

- псл. *krъvъ* > крев,
- псл. *brъvъ* > оберво,
- псл. *krъtъ* > кертица,
- псл. *krъstъ* > кресциц.

Окрем рефлексох **ер, ре**, секундарне вокалне **ѣ** дало и рефлекси **ир, ри**.

9. Старши сербски пожички з вокалним **ѣ** у руским языку ше адаптовали зоз заменьованьом **ѣ > ер**:

- серб. *дръати* > дерляц,
- серб. *дръача* > дерляча,
- серб. *крпара* > керпара,
- серб. *калдрма* > калдерма,
- серб. *шегрт* > шегерт,
- серб. *држава* > держава,
- серб. *Вршац* > Вершец.

10. Група **tert** у южнославянских и заходнославянских языкох дала **трет**, а у восточнославянских языкох дала **терет**. У руским языку тота група дала рефлекс **трет**, але єст и дзепоедни слова зоз рефлексом **терет**:

- псл. *bergъ* > брег,
- псл. *verđъ* > вред,
- псл. *perđъ* > пред,
- псл. *terbiti* > требиц.
- псл. *černъ* > черенови (зуб),

псл. *čerslo* › чересло (часц плуга),
 псл. *červo* › черево,
 псл. *čĕрьъ* › череп,
 псл. *čeršĕnia* › черешня.

11. Група **telt** у руским язичу дала **тлет**:

псл. *melko* › млеко,
 псл. *pelti* › плец,
 псл. *pelva* › плєва.

12. Даєдни праславянски слова з початним **е** у южнославянских и заходнославянских язичох и у руским язичу достали опрез **е** консонант **ј** (такволане *протетичне ј*):

псл. *edъnъ* › єден,
 псл. *esenъ* › ешень.

13. Праславянски групи **ir, ur, (yr)** у нашим язичу у даскеліх словах дали **ер**:

псл. *sъkyra* › шекера,
 псл. *četyre* › штернац, штераец (але у основним числовнїку *штири* остала група **yr**),
 псл. *syгъ* › серватка (але меновнїк *сир* остал з групу **ur**).

У церковнославянизмох *пастир* и *псалтир* зачувана група **ur** (не гуториме *пастер*, *псалтер*).

Походзенє вокала **а**

1. Вокал **а** походзи од праславянского вокала **а**:

псл. *brati* › брац,
 псл. *časъ* › час,
 псл. *dati* › дац,
 псл. *gora* › гора,
 псл. *mati* › мац.

2. Длуге **ѣ** најчастейше дало вокал **а**, хтори змегчовал предходни консонанти **д, т, з, с, л, н** до **дз, ц, ж, ш, л', н'**:

псл. *začĕti* › зачац,
 псл. *prĕgati* › прагац,
 псл. *čĕsto* › часто,
 псл. *čĕstъ* › часц,

псл. *žędati* › жадац,
 псл. *žęдьнь* › жадни,
 псл. *žęti* › жац.

Приклади зоз змегчанима консонантами **Д, Т, З, С, Л, Н**:

псл. *dęsna* › ясна,
 псл. *prisęga* › пришага,
 псл. *desęть* › дзешати,
 псл. *тъсęсь* › мешац.

3. Праславянски групи **аја, ѣја, оја** у руским язичу скрацени до **а**:

псл. *lajati* › лац,
 псл. *sъјати* › шац,
 псл. *въјати* › вяц,
 псл. *grъјати* › грац,
 псл. *stojati* › стац,
 псл. *poјasъ* › пас.

4. Вокал **а** ше явя як рефлекс твардого полугласа **ѣ** у слову *раж* (псл. *ръжь*). Тварди полуглас **ѣ** порядно давал вокал **о**.

5. Вокал **а** ше явя як рефлекс ята (**ѣ, ѓ**) у дзепоедних словох:

псл. *sęditi* › цадзиц,
 псл. *blęдь* › бляди,
 псл. *sęль* › цали,
 псл. *pisķęль* › пищалка.

Ят по правилу дало рефлeksi **и** и **е**, у зависносци чи було длуге, чи кратке.

6. Кед ше нашло после ґамбових консонантох и у даедних случайох после **р** длуге **е** дало **ѣа**, цо ше по руским правопису пише **я**:

псл. *svęть* › святи.

Рефлекс **ѣа** маме найчастейше у формах з. особи множини презента: робя, любя, правя, веря.

У словох *пияти* и *пяток* маме рефлекс **ѣя**.

У литературним язичу хасную ше и даедни нови восточнославянски пожички зоз рефлексом **я** < **е**: погляд, порядни, порядок. З тих восточнославянских основох творя ше и калки сербских словох:

серб. углед > угляд,
 серб. оглед > огляд,
 серб. разгледница > розглядніца, поглядніца.

7. Назал заднього шора **ѣ** по правилу давал рефлекс **у**, але у даскеліх словах зачувани рефлекс **ан**:

псл. gѣba > гамба,
 псл. kѣdr- > кандрасти.

8. Вокальне **ѣг** дало рефлекс **ар**:

псл. kѣrt > кармиц,
 псл. рѣrt > парток,
 псл. тѣrky > мархва,
 псл. kѣгѣта > карчма.

9. Рефлекс **ар** достати и од вокального **ѣг**, котре опрез твардих консонантох **д, т, з, с, л, н** дало **ар**:

псл. tvѣrdѣ > тварди,
 псл. ѣгнѣ > чарни,
 псл. тѣrt > умарти,
 псл. зѣrno > зарно,
 псл. сѣrna > сарня.

Прикметнік *мертви* ту винімок; обчековали бизме (пред твардим **т**) рефлекс **ар**: *мартви*.

Вокальне **ѣг** у других случайох дало рефлекс **ер**.

10. Група **tort** у руским языку дала **трат**, т. є. **or** прешло до **ра**:

псл. borda > брада,
 псл. morzъ > мраз,
 псл. porxъ > прах,
 псл. korva > крава,
 псл. vorna > врана,
 псл. borzda > бразда,
 псл. borna > брана,
 псл. porгъ > праг,
 псл. porсе > праше,

псл. *sъdorvъ* > здрави,
 псл. *korsta* > хроста,
 псл. *kortъкъ* > кратки,
 псл. *korъ* > краль.

11. Група **toIt** у нашим языку дала **тлат**, односно, **ol** прешло до **ла**:

псл. *goldъ* > глад,
 псл. *zolto* > злато,
 псл. *volъ* > власи,
 псл. *golъ* > глас,
 псл. *bolto* > блато,
 псл. *golva* > глава,
 псл. *solma* > слама.

12. Група **olt** дала **ла**:

псл. *olkomъ* > лакомни.
 Окрем **ла**, тота група дала и рефлекс **ло**.

Походзенє вокала о

1. Вокал **о** походзи од праславянского вокала **о**:

псл. *domъ* > дом,
 псл. *godъ* > година,
 псл. *gvozdzъ* > гвозд,
 псл. *hoditi* > ходзиц,
 псл. *konъ* > конь,
 псл. *pol'e* > польо.

2. Вокал **о** походзи од твардого полугласа **ѡ**:

псл. *sъpъ* > сон,
 псл. *тѡхъ* > мох,
 псл. *вѡпъ* > вонка.

Тварди полуглас **ѡ** бул и у словох *воднє*, *вошнє*, *колок* (у суфиксу *-ок*), тиж и у префиксу *воз-* (с псл. *въз-*), хтори маме у словох *возрост*, *воздлуж* и др.

3. Вокал **о** ше зявює як випаднути вокал у групах *консонант + сонант*:

псл. *vetŕь* > витор,

псл. *neslŕь* > несол,

псл. *vedlŕь* > ведол.

4. Рефлекс **ор** ше зявює при пременки вокального **ъг**:

псл. *gъrb* > горбати,

псл. *za-rъrtъkъ* > запорсток (погубене вайцо).

Слово *горди*, з восточнославянским рефлексом **ор** (од праславянського *gъrdь*) могли зме прияц з церковнославянського або зоз сербського языка. Сербске *горд* превжате зоз русийского *гордый*, хторе першобутно значело “дурни, шалєни, глупи”. Наша народна форма од праславянскей основи *gъrdь* глаши *гарди* и ма два антонимни значєня: 1. “красни, фини”; 2. “бридки, некрасни”. Основне значєнє того прикметнїка то значєнє под 1, а значєнє под 2 настало вироятно пре забуванє основного значєня. Од прикметнїка *гарди* маме и виведзєне дїєслово *згардзиц* “постац бридки”. Истого походзєня и презвиско *Гарди*. (Рамач, 2002: 509).

Вокальне **ъг** по правилу давало рефлекс **ар**.

5. Вокальне **і** (и **ѣ** и **ѣ**) после консонантох **д**, **т**, **с** дало рефлекс **лу**, а у других случайох рефлекс **ол**:

псл. *rylnъ* > полни,

псл. *vьlna* > волна.

Праславянски прикметнїк *ъltь* у керестурскей варианти зоз **ов**: *жовти*, *жовчок*, *жовтачка*, а у коцурскей зоз **ол**: *жолти*, *жольчок*, *жолтачка*.

Зоз **ов** и пожичка зоз карпатскорусинського языка *вовк* (Сидор, 2005: 98). У чаше док зме ше находзєли у рамикох Австро-Угорскей монархїї з тим значєньом хасновали зме мадяризем *фаркаш*.

6. Рефлекс **трот** ше зявює при пременки групи **tort** у словах *сморд* и *крот* (безконєчно вельо). Слова *город* и *дороги* по Рамачови восточнославянски пожички у литературним языку. Чарский, медзитим, гутори же ше слово *город* зявює у южноруским диялекту як народне слово, а слово *дороги* ма народни еквивалент *чесни* (Чарский, 2011: 124).

Група **tort** порядно дала рефлекс **трат**.

7. Рефлекс **тлот** ше зявює при пременки групи **toit** у словах *плокац*, *хлоп*, *млоди* и *млода*. Слово *соловей* восточнославянска пожичка у литературним

язику, хторе ше почало хасновац у XX вику. Першобутне слово того значеня у южноруским язику то *славик* (Чарский, 2011: 124).

Група **tolt** порядно дала рефлекс **тлат**.

8. Праславянска група **otr-** на початку слова у нашим язику дала **рот-**:

псл. *orvъpъ* > ровни,

псл. *orsti* > роснуц,

псл. *orb-ota* > роб-ота,

псл. *orkyta* > рокита (файта верби).

Слово *раб* (< псл. *orbъ*) у нас церковнославянска позичка; ту бизме обчековали форму *роб*.

9. Група **olt** дала **ло**:

псл. *olkъtъ* > локец,

псл. *olni* > влонї.

Окрем **ло**, тота група дала и рефлекс **ла**.

10. Вокал **е** после консонантох **ж, ч** у даєдних словах у нашим язику преходзел до **о**:

псл. *žyltъ* > желти > жолти (коцурска форма),

псл. *byčela* > пчела > пчола,

псл. *matерь* > мачеха > мачоха,

псл. *čьrtъ* > черт > чорт.

11. Праславянска група **'ev** (**ev** после меккого консонанта) у руским язику дала **'ов**:

Так у формах присвойних прикметнікох маме: *оцов, кральов, Андрийов, Майов, шугайов*.

У дативе єднини меновнікох хлопского роду: *оцови, кральови, Андрийови, шугайови*.

У номинативе множини меновнікох хлопского роду хтори знача особи: *оцове, кральове, шугайове*.

Походженє вокала у

1. Вокал у походзи од праславянского вокала и:

- псл. *buditi* > будзиц,
- псл. *čuti* > чуц,
- псл. *duša* > душа,
- псл. *suħ* > сухи.

2. Вокал у походзи и од назала заднього шора ѣ:

- псл. *sośьdъ* > сушед,
- псл. *roka* > рука,
- псл. *oźьkъ* > узки,
- псл. *nesoť* > нешу,
- псл. *moźь* > муж,
- псл. *doьbъ* > дуб,
- псл. *poť* > путовац,
- псл. *bloditi* > блудзиц,
- псл. *blodъ* > блуд,
- псл. *doга* > дуга,
- псл. *doťi* > дуц,
- псл. *golobъ* > голуб,
- псл. *gośli* > гушля,
- псл. *gośть* > густы,
- псл. *goсь* > гуска,
- псл. *groьbъ* > груби,
- псл. *klъbo* > клубко,
- псл. *kođelъ* > кудзель,
- псл. *koколь* > куколь,
- псл. *kopati* > купац,
- псл. *kosati* > куцац,
- псл. *krōgъ* > круг,
- псл. *krōtiti* > круциц,
- псл. *mođrъ* > мудри,
- псл. *oğlъ* > угле,

псл. ррѣтъ > прут,
 псл. скѣръ > скупы,
 псл. сѣдити > судзиц,
 псл. трѣба > труба,
 псл. тѣръ > тупы.

3. Вокал у ше явя при пременки гласа єри (**у/ы**):

псл. byti > буц,
 псл. kobyła > кобула.
 Єри по правилу дало вокал **и**.

4. Вокалне І (и **ѣ** и **ѣ**) после консонантох **д, т, с** дало рефлекс **лу**:

псл. сълньсе > слунко,
 псл. тьлстѣ > тлусты,
 псл. тьлкти > тлучиц,
 псл. дьлгѣ > длуги,
 псл. дьлг > длужен.

Вокалне **І** у других случайох дало рефлекс **ол**.

5. Секундарне вокалне І (**ѣ, ѣ**) у руским языку дало рефлекси **лу**:

псл. jablъko > яблуко.

Окрем рефлекса **лу**, секундарне вокалне **І** дало рефлекс **ли**.

6. Як уж поведзене, у даєдних словох вокал **е** преходзел до **о**. Таке **о** у дзепоедних случайох прешло до **у**:

чело > чоло > чолка > чулка.

Слова у хторих окончена така пременка и жувац (< псл. žьvati) и вечурня (< псл. веѣгь).

Заклучене

Вокал **и** углавним походзи од праславянского вокала **і** (напр. псл. piti > пиц, псл. sivi > шиви); од длогого гласа ят (напр. псл. grěхъ > грих, псл. směхъ > шмих); од гласа єри (напр. псл. думѣ > дим, псл. motyka > мотика); од секундарного вокального **гъ** (напр. псл. trěvati > тирвац, псл. крѣвь > кирвави); од секундарного вокального **ѣ** (напр. псл. бѣха > блиха, псл. слѣза > слиза).

Вокал **е** углавним походзи од праславянского вокала **e** (напр. псл. *desęť* > дзешец, псл. *sedť* > седем); од меккого полугласа (напр. псл. *otъsъ* > оец, псл. *ръsъ* > пес); од краткого гласа ят (напр. псл. *besęda* > бешеда, псл. *svęť* > швет); од назала **ę** (напр. псл. *męso* > месо, псл. *devęť* > дзевец); од вокального **ѣг** (напр. псл. *vъrba* > верба, псл. *sъrdce* > шерцо); од секундарного вокального **гъ** (напр. псл. *kъrvъ* > крев, псл. *brъvъ* > оберво).

Вокал **а** углавним походзи од праславянского вокала **a** (напр. псл. *gora* > гора, псл. *matĭ* > мац); од назала **ę** (напр. псл. *čęsto* > часто, псл. *męsęsъ* > мешац); од праславянских групох **aja**, **ѣja**, **oja** (напр. псл. *lajati* > лац, псл. *sъjati* > шац, псл. *rojasъ* > пас); од вокальних **ѣг** и **ѣг** (напр. псл. *kъrtъ* > кармиц, псл. *zъrno* > зарно).

Вокал **о** углавним походзи од праславянского вокала **o** (напр. псл. *domъ* > дом, псл. *konъ* > конь); од твардого полугласа (напр. псл. *sъnъ* > сон, псл. *vъnъ* > вонка); од вокальних **ѣл** и **ѣл** (напр. псл. *ръlnъ* > полни, псл. *vъlna* > волна).

Вокал **у** углавним походзи: од праславянского вокала **u** (напр. псл. *dušę* > душа, псл. *suň* > сухи); од назала **ѣ** (напр. псл. *rъka* > рука, псл. *gъsъ* > гуска); од вокальних **ѣл** и **ѣл** (напр. псл. *sъlnъse* > слунко, псл. *tlъkti* > тлучиц).

Литература

Алмашій, М. - Керча, И. - Молнар, В. - Попович, С. (1997), *Материнський язык: писемниця діла пудкарпатьських Русинув*, Мукачово: Общество имени А. Духновича.

Бошковић, Радосав (2000), *Основи упоредне граматике словенских језика*, Београд: Требник.

Густавсон, Свен (1983), “Руски јазик у Југославији – дияхрония и синхрония”, *Творчосц*, Нови Сад: Дружтво за руски јазик и литературу, 20-30.

Дуличенко, Александер Д. (2009), *Jugoslavo-Ruthenica II*, Нови Сад: Руске слово.

Ђорђић, Петар (1975), *Старословенски језик*, Београд: Матица српска.

Ивђић, Стјепан (1970), *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb: Izdavačko preduzeće Školska knjiga.

Костельник, Гавриїл (1975), *Проза*, Нови Сад: Руске слово.

Кочиш, Микола М. (1974), *Граматика руского јазика I*, Нови Сад: Покрајински завод за издавање уџбеника.

Латта, Василь (1991), *Атлас украинських говорів Східної Словаччини*,

Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, Пряшів: Відділ української літератури.

Пешикан, Митар (1980), “Основни структурални характеристики рускей гласовой системи”, *Творчосц*, Нови Сад: Дружтво за руски язык и литературу, 9-33.

Рамач, Юлиан (2002), *Граматика руского языка*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Сидор, Димитрій (2005), *Граматика русинського языка для русинѳв Украйины, центральної Європи и Америки / Grammar of the Rusyn Language for the Rusyns of Ukraine, Central Europe and America*. Ужгород: Межинародный Карпатський Інститут, Сойм Подкарпатських русинѳв.

Тир, Михал (2010), „Еуген Паулини о руским / русинским языку“, *Studia Ruthenica* 15. Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру, 55-58.

Фасмер, Макс (1964), *Этимологический словарь русского языка*, Москва: Издательство Прогресс.

Фейса, Михайло (1990), *Английски елементи у руским языку*, Нови Сад: Руске слово.

Фейса, Михайло (2011), “Генетична база руского языка”, *Шветлосц*, 3, Нови Сад: НВУ Руске слово, 406-411.

Фейса, Михайло (2006), “Характеристики руского языка”, у *Русини/ Руснаци/ Ruthenians (1745-2005)*, 1. том, Фейса М. гл. ред., Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 225-234.

Чарский, Вячеслав (2011), *Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых: лингвогенетический аспект*, Щёлково: Онтопринт.

Asja Papuga

THE DEVELOPMENT OF THE VOWEL STRUCTURE IN THE RUTHENIAN LANGUAGE

Summary

This paper will demonstrate the development of the Ruthenian language's vocal system through the presentation of hypothetical vowel systems of the ancient Indo-European and the Ancient Slavic languages. The vowel system of the Ruthenian language, alongside vowel systems of all Slavic languages, comes from the Ancient Slavic language, ie. the Ancient Slavic vowel system. The Ruthenian vocal system has five vowels: *i, e, a, o, u*.

KEYWORDS: vowels. Ruthenian language, vowel system, ancient Indo-European language, Ancient Slavic language.

Марина Биркаш

ЯЗИК МЛАДИХ РУСНАЦОХ У СМС-ОХ

АБСТРАКТ: У тей работи ше представи язык младих Руснацох у смс – ох. То язык котри уж даскельо роки представля писани язык комуникації. Зоз позбераним материялом ше пробує указац на общу слику языка младих у смс – ох, и на гришки котри ше у нїх найчастейше правя, пре непознаванє правописних нормох, або язичну економия.

КЛЮЧНИ СЛОВА: млади, смс порученя, Руснаци, точка, емотикони, правопис, язична економия

Увод

У тей работи представени язык младих Руснацох у смс-ох. Циль роботи бул позберац смс порученя хтори писали млади Руснаци у Войводини, анализовац тот материял на рижних лингвистичних уровньох, и на концу представиц резултати анализи. На початку були задатки же би ше упознало зоз литературу о проблему хтори сцеме описац, з функционованьом порученьох и телефонох, и з историятом т. є. кеди ше першираз почало хасновац смс – и, потим позберац материял и на самим концу анализовац материял и представиц заключения.

SMS (Short message system) лебо система кратких порученьох представля сервис посиляня смс – ох преїг мобилних комуникаційних системох. Перши смс – и ше почало послац коло 1980. року. Концепт смс – у розвити у ГСМ догварки, з боку Хилбранта (Friedhelm Hillebrand) и Гилберта (Bernard Ghillebaert). У єдней секунди ше пошлє 193 000 смс порученя.

У смс – ох час одвитованя на одредзене порученє скрацене и моменталне за разлику од писма. Тоти вислови можу буц кратки виреченя, и зложени виреченя, а материял нам може указац общу слику языка младих у смс – ох.

Корпус

Материял хтори ше анализує позберани у периодзе котри тирвал од конца марца 2016. року по май 2016. року. Коло збераня материялу ми помогли дзевец особи, хлопского и женского полу. То смс порученя, окреме младих особох, котри маю у просеку помези дваец и триец роки. Вони Руснаци, зоз рижних местох у Войводини, точнейше з Нового Саду, Дюрдьова, Руского Керестура, Коцура. Зоз тим зме достали приклади руского языка у смс порученьох зоз местох дзе жию углавним Руснаци и зоз мишаних стредкох. Не було легко позберац материял, бо не кажде сце подзеліц свойо порученя з другима. Удало ми ше позберац 115 порученя на руским языке. Мала сом задаток же бим тоти смс-и положила до розличних групох, на основи того як ше кажде виреченє закончує.

Методологія виглєдованя

Позберани материял анализовани на уровньох писаня, морфології, лексики, синтакси и прагматики. Анализовали зме кельо єст вислови хтори ше закончую з точку, поровнуюци з тим кельо єст вкупно, кельо з викричнїком, емотиконами, котри без знакох интерпункції и емотиконох, и як ше часто хасную. У дальшей анализи то будзе представене. Обачела сом же ше у смс порученьох хаснує лєм латинка. Мож писац и зоз кирилку, алє не достала сом таки смс – и. Думам же людзе ридко пишу смс-и зоз кирилку, а хасную ю евентуално теди кед сцу же би їх порученє випатрало формалнейше.

Анализа

На уровню писаня зме анализовали кельо ше хаснує:

1. Точка;
2. Знак питаня;
3. Викричнїк ;
4. Емотикони;
5. Без емотиконох и интерпункційних знакох;
6. Запята;
7. Велька буква;
8. Мала буква;
9. Виреченя дзе єст вименєне писанє (вихабени даєдни букви, або су погришно написани, мала буква место велькей и обратно...)
10. Виреченя дзе ше вихабя вокали або консонанти.

Порученя котри ше закончую зоз точку

У анализованим материялу точка похаснована 46 раз. Можеме заключиц же ше у смс-ох ридко кладзе точку и же людзе не обрацаю вельку увагу на тото же би ю кладли. Предпоставяме же є пребарз формална цо ше такей комуникації дотика, або можебуц то можеме повязац з язичну економию т. є. людзе не пошвецую тельо уваги тому же би ю писали вшадзи дзе треба.

Приклади зоз анализованого материялу шлїдуючи:

- ▶ *Posovituj se ked treba zoz dakim jak naj obdumas kriterijum za dodzeljovanje penjezu i keljo bi to penjezi bulo za daz npr. 10 osobi zoz inozemstva.*
- ▶ *Aaa,ok.*
- ▶ *ja nje bas funkcionisem u ostatnji cas.*

У своєй роботі Утицај енглеског језика на српски у комуникацији на Фејсбуку Влайкович гутори же правопис дефинує интерпункцију як тото цо указує на „смилову розчланеносц приповеданя”. Вона випитує кельо ше у рамикох Фејсбука хаснує интерпункційни знаки и у котрей мири тото хаснованє одступа од правопису сербскогo језика. Заклучує же ше часто не почитує правила, як пре неформалносц комуникації, так и пре „недзбаюци функционални стил”. Влайкович заклучує же хаснователє других сайтох тримаю же точка нехарактеристична и пребарз формална за тоту файту комуникації, и же вони додаваю вияви вельку дозу озбиљносци (Влајковић 2010: 30).

Порученя котри ше закончую зоз знаком питаня

У анализованим материялу знак питаня ше зявює 20 раз. Понеже єст 115 вияви мож заключиц же ше знак питаня ридко хаснує, и же ше у смс – ох мало хаснує опитни виреченя. Знак питаня приводзи до офарбеносци вияви, а кладземе го кед сцеме же би ше обрацело увагу на нас.

Приклади зоз знаком питаня:

- ▶ *Pridzes?*
- ▶ *a to mozu dvojo jesc na 1 karticu?*
- ▶ *Jesamti ti mi vzala tot HANSA perscenj?*

Нешка ше зявюю таки порученя же нам у початку не ясне чи ше нам дахто дацо пита ци потведзує з своім одвитом. Таки порученя то у ствари

опитни виреченя хтори не маю знак питаня, а нам интересантне було перевіриць кельо маме опитни виреченя без знаку питаня.

Приклади без знаку питаня:

- ▶ *A uhh problem Ci budze da kolo 10 vec pozberam tot obo som nje na faxu teraz*
- ▶ *Javce dze sce rihtam se*
- ▶ *Mozes zisc*

Хаснованє вецей як єдного знака интерпункції на концу вияви доприноши же би виява була маркирана и означена. На тот способ хаснователе пробує обрациць увагу на себе (Влајковић 2010: 31). Тиж гвари же интензитет емоцийох пропорційно рошне з числом знаках интерпункції. Комбинацию вецей розличних або истих знаках интерпункції не обачела сом у смс – ох котри сом достала од младих Руснацох.

Порученя котри ше закончую зоз викричніком

У анализованим материялу викричнік похасновани 5 раз. Можеме заключиць же єст мало порученя у котрих похасновани викричнік. Кед хаснуєме викричнік у порученьох, указуєме дакус оштрейши приступ гу людзом або аж и заповидни, та можебуц прето єст так мало приклади у хторим єст викричнік. Вецей викричніки на концу указую и на генерално високи ступень емотивней офарбеносци котру ма комуникация (Влајковић 2010: 31). Тота файта од знаках интерпункції ма подобну улогу як и емотикони лєм же ей виражуюци потенциял менши.

Приклади з викричніком шлідујучи:

- ▶ *Njeska budze ludilo!*
- ▶ *Nav me!*
- ▶ *Buraz ked budzece hasac posle ta veznji l mnje
1 sendvic bo uz pomali postavam hladna!*

Порученя у котрих похасновани емотикони

У анализованим материялу емотикони похасновани 25 раз. У своєй роботі *Язык младих Руснацох на Фейсбуку* Александер Мудри спомина емотикони и наводзи же то комбинації знаках котри ведно виражую одредзене розположенє, або чувство. Вони ше хасную у писаню и з каждим знаком ми

можемо виражиц як ше чувствуєме або видземе як ше чувствує особа котра нам посила смс – и.

Приклади дзе похасновани емотикони:

- ▶ *Nje :(*
- ▶ *Alje mi smisno, dzenj, a mi hotovi. :))*
- ▶ *Alje mohla bis dakus vecej bavis zomnu :p*

Пре вельке значенє котре емотикони маю у тим виду комуникації, хаснователе ше у тим домену окреме намагаю указац свою индивидуалносц. Прето комбиную розлични елементи и знаки интерпункції же би посцигли исти ефект напр.: нашмеяне або жалосне ліцо, поцилунок и подобне (Влајковић 2010: 32-33). То єдноставни знаки и символи котри виражаю чувства. Хаснує ше их у писаней комуникації, кед ше на єдноставни и лєгко розумліви способ сце пренєсц чувства. Вони помагаю у виражованю тону гласу и твари, цо у комуникації преїг писма то не можліве.

Порученя без знакох интерпункції и емотиконох

У анализованим материялу порученя без интерпункції и емотиконох похасновани 54 раз. Треба додац же од 115 порукох вкупно аж 54 без знакох интерпункції и на основу того видземе же наисце заступена язична економия як цо и твердзи Влайкович. Млади або не маю часу, або дзеку, мерковац на кажди интерпункційни знак и часто напишу порученє котре не преноши ніяке значенє або ніяку емоцию. Вельо раз не знаме чи нам особа з котру ше дописуєме наглашує дацо або ше нам пита. Млади треба же би вецей хасновали интерпункційни знаки.

Приклади дзе не похасновани интерпункційни знаки и емотикони:

- ▶ *Nje hutor njic o tim, nje scem da me brukas tam*
- ▶ *Tot sofer naisce majmun*
- ▶ *Mozes rusic*

Тоти вияви ше тримаю як неозначени, пре факт же за їх писанє уложени минимални напор, и не маю емотивни набой (Влајковић 2010: 33-34).

Порученя зоз запяту

У анализованим материялу порученя зоз запяту похасновани 25 раз. Обачела сом же ше хаснує запяти, алє не тельо кельо би требало. Єст аж таки

виреченя котри длуґши, а ніґдзе запята не похаснована. Заклучуем же при млади не думам же запята така важна, з єдного боку пре швидкосц писаня и огранічени простор, а з другого боку велі ані не знаю кеди треба похасновац запяту, та ю пишу лем на даєдних местох, а не и вшадзи дзе треба.

Приклади дзе похаснована запята:

- ▶ *Alje mi smisno, dzenj, a mi hotovi. :))*
- ▶ *Barz svici slunko, bas me briga ze zima*
- ▶ *Ahahaha aj dagdze se presejtac, ljem camice u tim stanu!*

Хаснованє запяты як и других знакох интерпункції продуктивне у велькей мири и завиши од самого хаснователя. За приклад мож вжац хаснованє запяты за одвойованє од вокатива (Влайкович 2010: 35).

Порученя з вельку початну букву

У анализованим материялу порученя з вельку початну букву похасновани 101 раз. У тей анализи сом обачела же ше велька буква часто кладзе там дзе треба, бо як цо видзиме похаснована є 101 раз од вкупно 115 порукох. Але, углавним ми ані не мушиме вельо мерковац на тото чи то велька буква кед телефон автоматски кладзе вельку букву на початку самого порученя и после точки. Заш лем, кед не направиме розмак помедзи два виреченя теди нам остава мала буква, а ту при младих видзиме же ю не вше пременя до велькей букви. Треба же бизме и на тото баржей обрацали увагу.

Приклади дзе похаснована велька буква:

- ▶ *Ostali kimo, helenka i mariana. Jav se im ked sces. Poz :)*
- ▶ *Mnje baaaas lapelo*
- ▶ *Vanjo, nje posol som toho tiznja na fax.... Hori som isce ta som ostal u RK... Cim se stretnjem z Fejsom ta ci javim, ljem reku naj se nje sekiras, dumam ja na ce :D*

Часто велька буква писана прето же ше одноши на власни мена або бо є на початку вияви. Велька буква на початку вияви продуктивна и завиши од особних преференцийох хаснователя. (Влайкович 2010: 37)

Порученя з малу початну букву

У анализованим материялу порученя з малу початну букву похасновани 19 раз. Гришки котри млади правя, так же кладу малу букву на початку

виреченя нєт вельо. Найчастейше кладу малу букву после емотикона, понеже ту нє положа точку и вец ше перша буква после емотикона нє преруцє автоматски до велькей букви. Вони починаю нове виреченє, алє з малу букву.

Приклади дзе похаснована мала буква:

- ▶ *napravja ci haos*
- ▶ *veljo princezom kazda da da po 500 din? :p*
- ▶ *sicko pojem ;)*

Вименєне писанє

У анализованим материялу порученя дзе маме вименєне писанє похасновани 18 раз. Ту случайно направени гришки и нєт порученя дзе ше нароком одступа од правописней норми. Найчастейше ше то одноши на вихабянє вокалох або консонантох у порученьох пре швидке писанє, нє меркованє и необрацанє уваги чи шицко точно написане. Вельо раз ше зна повторйовац иста буква же би ше наглашело змист поруки.

Приклади дзе похасноване вименєне писанє:

- ▶ *Njihto nej skonta*
- ▶ *Treba vec l sva zetoni ci nje?*
- ▶ *Ma vracim ci ja, polooku*

Под вименєним писаньом ше подроумює и случайно направени правописни гришки, як и нароком одступанє од правописней норми, же би ше достало одредзени ефект. За означованє нароком направеней граматичней або правописней гришки то часто зна буц велька буква, або цале слово написане з велькими буквами. Таки вияви то означени вияви, дзе уложене вецей напору як у „неозначених виявох”. (Влајковић 2010: 39). У своєй работи *Язык младих Руснацох на Фейсбуку* Александер Мудри обраца увагу на правописни гришки дзе ше нароком одступа од правописней норми. Виповедзени змист ше часто подцагує, визначує (znaCi). З подшмихом, франтовлїво ше хасную и вирази з сербского языка (ne radzume...xD, SviDZate mi se. :D). Одредзени слова ше нароком пише погришно (Bozancova место Бодянцева).

Вихабяне вокалох або консонантох у словох

У материялу котри зме позберали не обачели зме виреченя з скраценьями, але нам дзепоедни особи, од котрих зме достали інформації гварели же хасную шлідуюци скраценья:

bzvz,

Vrv

Ljdvčkm

Hzm

Млади вше вецей хасную порученя з вихабяньом вокалох и консонантох у словох т. є. зоз скрацованьом. Ту тиж можеме спомнуц язичну економию. Млади уж формовали свойо скраценья, свой „язик” котри вони розумя. Вияви зоз скрацованьом чи вихабяньом ше вше вецей хаснує и єст вше вецей хасновательох, до тей мири же их уж шицки, або векшина, могу розумиц.

Заклученє

На основи анализи материялу хтори позберани, мож заключиц же ше у смс порученьох по руски пише виключно зоз латинку, а на правопис ше не меркує досц. На таку тему при Руснацох по тераз не писане, але писани подобни роботи. Од интерпункцийних знакох точка не нательо заступена цо потвердзує и твердзене авторки Влайкович – пребарз є формална цо ше такей комуникації дотика. Мало ше хаснує опитни виреченя, а кельо зме обачели у анализи єст опитни виреченя дзе ше и забудзе положиц знак питаня. З викричніком ше указує оштрейши приступ гу тому кому посиламе поручене, а вецей интерпункцийни знаки на концу вияви указую на єй маркіраносц и означеносц. Зяваю ше и нови язични средста дзе ше представля интонация, розположенє, а то ше виражує з емотиконами, повторюваньом символох, велькими буквами. Вше заступенши жаргон и вон представля бешедни вариетет одредзеной групи. Млади треба же би обрацели векшу увагу на правопис, бо думам же векшина позна правописни норми, але ше не досц обраца увагу на ніх, а тиж так, то и пре уж спомнуту язичну економию.

Литература

Бугарски, Р. 2006. *Жаргон*, Библиотека XX век, Београд.

Влајковић, И. 2010. *Утицај енглеског језика на српски у комуникацији на Фејсбуку*, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад.

Кристал, Д. 2003. *Смрт језика*, Библиотека XX век, Београд.

Кочиш, М. 1971. *Правопис руског језика*, Покрајински завод за издавање уџбеника, Нови Сад.

Мудри, А. 2012/13. *Јазик младих Руснацох на Фејсбуку, Зборник радова зоз першей студентскеј науковей коференцији*, МАК/НВУ „Руске Слово”, Одделене за русинистику, Вигледовацки круг, Нови Сад.

Marina Birkaš

LANGUAGE OF THE RUTHENIAN YOUTH IN TEXT MESSAGES

Summary

This paper presents the language of young Ruthenians in text messages. It is a language which has for a number of years represented a written form of communication. We have tried to use the gathered material to represent a general image of the youth's language in text messages and the usually made mistakes, mostly due to the ignorance of orthographic norms or the language economy.

KEYWORDS: youth, text messages, Ruthenians, full stop, emoticons, orthography, language economy.

СЕМАНТИКА И КОЛОКАЦИЯ ПРИКМЕТНІКОХ ЗОЗ ЗНАЧЕНЬОМ ТЕМПЕРАТУРИ У РУСКИМ ЯЗИКУ

АБСТРАКТ: У тей роботи ше буде анализовац семантику и колокації прикметнікох хтори маю значенє температури (напр. *горуци, цепли, літни, швижи, жимни* и др). Циль нашого виглєдованя описац семантику прикметнікох зоз значеньом темперетури през призму семантики меновнікох. У роботи ше розпатра углавним два аспекти хаснованя прикметнікох температури: у першей часци роботи ше анализую примарне значенє прикметнікох температури и їх можлїве лексичне злучованє зоз розличнима класами меновнікох, а друга часц роботи пошвєцена розпатраню метафоричних хаснованьох температурних прикметнікох.

КЛЮЧНИ СЛОВА: руски язык, семантика, колокация, лексикологія, метафора, температурни прикметніки.

1. Уводни надпомнуца

Температура представя єден зоз универзалних феноменох за чловечество и ма цесну вязу зоз нашим каждодньовим животом. Їх язична репрезентация, як и саме поняце, у даякей мири ма универзалносц и скоро у шицких языкох можеме найсц одредzene число словох хтори виражую температурне поняце – наприклад, кед *жимни* дзень, облекаме *цепли* капут, кед *горуцо*, ошвижуєме ше од *горучави* зоз *жимним* пицом, а през жиму роби радиатор же би було *цепло* у нашей хижы итд. Поняце температури, як нам уж познате, часто ма вязу зоз абстрактнима думками и емоциями чловека: нам барз мило и приємно кед доставама *цепли* слова од дакого, а дачия *жимна* реакция би нам охабела негативни упечатки итд. Медзитим,

---

² okanovickaname@gmail.com

способи концептуалізації температурних феноменів можуть бути різні у кожному мові і стратегія їх лексикалізації те різниці у кожній мовній системі (оп. Копчевська-Тамм/Рахіліна 1999; Коптєвська-Тамм/Рахіліна 2006; Рахіліна 2008; Коптєвська-Тамм (ed.) 2015). Це те дотика руского мови, преучованє прикметніків представя релативно нову тематику і дотераз не виглядованя хторе пошвечене прикметніком температури (о прикметніків вообщє оп. Рамач 2005, Джуджар 2015). Окрем того, велику актуалносць представя розпатранє їх метафоричних значень хтори те тиж так не анализовало у рамикох русинистичної лінгвістики.

Тота робота пошвечена розпатраню семантики і колокації прикметніків зоз значеньом температури у руским мові³. Фокус нашого розпатраня представя атрибутне хаснованє прикметніків температури у примарним значенью ($Adj_{temp} + N$) же бизме одкрили сущносць їх семантики през призму колокабилносци зоз розличними класами меновніків. Попри тим, окремну увагу обрациме на хаснованє тих приметніків у абстрактних значеньох. Анализа реалізована на основи мовних материялох з новинарских і уметнічко-літературних текстох і податкох зоз анкетованя запровадзеного зоз бешедніками руского мови.

2. Семантика температури і їй релевантні фрейми

На основи резултатох типологічного преучованя температурної лексики, семантичне польо температури ма три найрелевантніші фрейми: (1) тактилна температура (tactile temperature), (2) амбієнтална температура (ambient temperature) і (3) температура особного чувства (personal-feeling temperature) (Коптєвська-Тамм 2015: 13). Тактилна інтерпретація температури подрозумює же часць чловекового цела дотика даяки предмет і прейг того процеса чловек чувствуює температуру того предмета (напр. *Чай ище горуци, не можем го пиц*). Ситуація амбієнталної температури, за розлику од тактилної і субєктивної температури, не вимага учасць конкретного ентитета, а одноши те на даяки обставини – на окремене место і часови период (напр. *Ютре вчас будзе жимно у Новим Садзе*). Субєктивна температура, односно температура особного чувства – то фрейм, у хторим субєкт чувствуює температуру у одредзеним простору (напр. *Мне барз горуцо ту*). У рамикох нашого виглядованя тотя треца інтерпретація не приходзи до

з „Колокация (collocation)“ звичайно подрозумює термин за синтагматску комбинацію двох лексичних єдинкох хтора те реалізує у граматичним правилним шоре слова і хаснує те кед те главна увага обраца на саму двочленову конструкцію. А кед те роби о постояно даякого одношеня медзи колокатами, було би найправилніше хасноваць други термин „можлівосць лексичного злучованя (лексичка спойивост)“. Нашо розпатранє те дотика углавним одношеня медзи температурним прикметніком і розличними класами меновніків, але пре практичну причину наволаме єден і други аспект зоз термином „колокация“ (оп. Драгићєвић 2010: 213–221).

огляду, бо ще у руским языку тот домен вербалізує з помоцу присловніцкей констукції зоз заменовніком (напр. *Мне жимно вонка, але ми горуцо у хижі* итд.). Тоти розлични способи інтерпретації температури уплїваю на хаснованє температурних лексемох у велїх языкох швета. Наприклад, японски язык розликує лексеми тактильной температури и других температурних інтерпретаційох у зони нїзкей температури. Прикметнік нїзкого дияпазона температури *tsumetai* ‘жимни’ вше вимага тактильну інтерпретацію док ще други прикметнік нїзкого дияпазона температури *samui* ‘жимни’ хаснує за означованє амбієнтальной и суб’єктивней температури (Копчевская-Тамм 2015: 17). На основи того, по японски мож повесц *tsumetai te* ‘жимни руки’ (тактильна інтерпретація) и *samui heya* ‘жимна простория’ (амбієнтальна інтерпретація), але не наспак – **samui te; *tsumetai heya*.

На хаснованє температурних лексемох тиж так уплївує семантика предметних меновнікох хтори провадза тоти прикметніки. Наприклад, шведски прикметнік *het* ‘горуци’, хтори виражує високи уровень цеплоти, звичайно ще хаснує у контекстох високей температури хтора може виволовац боль або покаліченє (напр. *het sand* ‘горуци писок’, *het asfalt* ‘горуци асфалт’, *en het tekanna* ‘горуци чайник’, *ett hett strykjärn* ‘горуца пейгла’), але не хаснує ще за означованє предметох хтори не мож зограц або за хтори вонкашня температура не релевантна (напр. **en het tröja* ‘*горуца штриканіца’, **heta stövlar* ‘*горуци чижми’) (Копчевская-Тамм/Рахилина 1999: 467–468). За розлику од шведского языка, русийски прикметнік високей температури *горячий* ‘горуци’, чийо значенє потолкованє як „маючи високу температуру хтора ще розуми тактильно“, лєгко ще злучує зоз класу меновнікох облєчива – пор. *горячий свитер* ‘штриканіца хтора греє добре’, *горячие сапоги* ‘чижми хтори грею добре’ (Копчевская-Тамм/Рахилина 1999: 468). Отже, можеме повесц же барз важне розпатриц колокацію зоз меновніками хтори спадаю до розличних лексичних класох, бо релевантни фрейми за каждую лексему не вше исти.

3. Температурни прикметніки зоз цеплей зони спектра

3.1. Горуци

Починаме зоз прикметніками хтори виражую високу температуру. Руски прикметнік *горуци* мож хасновац за означованє високей температури хтора ще інтерпретує тактильно, насампредз на дотик (зоз руками, ногами итд.). Тот прикметнік ще злучує зоз розличними предметами хтори можу буц барз зограти на слунку (напр. *горуци камень, писок, стена, воздух, шедзиско*

бицигли и др), на огню (напр. *горуци метал, железо, лава, гар/пирня* и др) або з помоцу своєї нукашней цеплоти (напр. *горуце цело, чоло, пец, пейгла, чайнік, греячка, рингла* и др). Цикаве замерковане же ше у тих случайох висока температура толкує як преїгмирна и неприємна, хтора може виволовац боль або покалічене при дотиканю. Як замерковала Е.В. Рахилина у своєї работи (Рахилина 2009: 215), температура чловекового тела служи як „абсолютна нула“ у русийскей температурней системи, и обчекує же же тот антропоцентрични параметер релевантни и за велі други язики швета. Цо ше дотика руского *горуци*, вон вше виражує висшу температуру як тота „абсолютна нула“, и прето синтагми *горуци чай, млеко, єдло* констатую же тото пице и єдло маю пребарз високу цеплоту за пице и єдзене.

Зоз руским *горуци* ше можу злучовац меновніки хтори представляю жридли цеплоти – пор. *горуце слунко, горуци огонь, горуци пламень*. Тот тип хаснованя мож тримац за нетактилну интерпретацию температури, бо звичайно не можеме дотикац тоти ствари. Але мож заключиц же тот интерпретация достата як резултат розширйованя од тактильной интерпретации температури, бо ше горуцосц преноши преїг окруженя и можеме ю чувствовац зоз свою скору. Значи, кед ше роби о *горуцим слунку*, подрозмює же же чувствуєме горуцосц слунечного шветла, а кед ше роби о *горуцим огню*, розумиме же воздух од огня барз горуци и то чувствуєме⁴.

У нетактильной интерпретации можліви колокацийни типи ше розхозда: прикметнік *горуци* мож применьовац зоз класу меновнікох хтори ше одноша на период часу – напр. *горуци дзень/дні, юний, лето, рок* и др. Але, кельо нам познате з резултатох анкети зоз бешедніками руского языка, злучоване зоз назвами места, простора и просторії скоро неможліве – пор. *горуца рика, морйо, хижа, простория, купе*.

3.2. Периферна зона високей температури

У руским языку, окрема прикметніка *горуци*, постоя 5 лексеми хтори виражую барз високу, преїгмирну температуру. Прикметнік *спройни*, хтори достати од меновніка *спрой*, подрозмює виключно високу горуцосц хтора би виволала при чловекови зной и тоту горуцосц ше звичайно толкує як преїгмирну за чловека – напр. *спройни воздух, витор*. Така интерпретация ше преноши з помоцу метонимії и *спройни* мож хасновац зоз класу меновнікох часу – напр. *спройна хвиля, дзень*. Тот лексема ма лем нетактилну, односно амбиенталну интерпретацию у атрибутскей конструкції и не хаснує ше за означоване температури чечносци, тврдних предметох,

⁴ Приклад можеме видзиц у литературней работи: На тей пекоти, на тим горуцим слунку на гевтим боку побережя тоти дурністи очи у нім розжирячели остатні млади пламеньчки (ДюП).

інструментах и жридох цеплосци – пор. *спройна вода, *спройни чай, *спройни пироги, *спройни диждж, *спройни метал, *спройна пейгла, *спройни пец, *спройне слунко, *спройни огонь и др.

Прикметнік *враци* виражує високи уровень температури и, насамперед, описує так моцну горуцосц чечносци же ю неможліве дотхнуц – напр. *враца вода, чай, млеко, юшка*. Тактилноц у семантики теї лексеми вимага колокацію зоз меновніками предметох (хтори звичайно мож дотхнуц) и прето ше тот прикметнік не злучує зоз назвами простора, просторії, тиж так периодами часу хтори звичайно вимагаю амбиенталну інтерпретацію – пор. **враци варош, *враци валал, *враца хижка, *враци купе, *враци дзень, *враце лето*. Медзитим, *враци* не мож применіц на чечносц хтора звичайно не вре и остава вше у своїм природним, „жимним стану“ – пор. **враца бара, *враца рика, *враце морйо*.

Прикметнік *печаці* описує ситуацію у хторей предмети моцно зограти на слунку або огню. Предмети хтори мож повязац зоз тоту лексему могу буц достаточо рижни: чечносц (*печаца вода*), єдло (*печаца юшка, єдло*), тварди предмети (*печаці камень, писок, стина, шедзиско бицигли*), предмети за зогриванє (*печаці пец, пейгла, греячка*), аж и жридох горуцосци (*печаце слунко⁵, пламень*). Як и при других прикметнікох високого дияпазона температури (окрем прикметніка *спройни*), тактилноц у семантики *печаці* не дозволює амбиенталну інтерпретацію и скоро неможліве злучованє зоз назвами места и просторії – пор. **печаца прсторія, *печаца хижка, *печаці варош*.

Прикметнік *розжирячени* подрозмює ситуацію у хторей предмети моцно зограти на огню и поставаю червени: у векшини случайох предмети тварди и способни мац високу температуру до такого уровня – напр. *розжирячена лава, метал, железзо*. У пренєшеним значеню ‘моцно зограти як розжирячени’ прикметнік *розжирячени* мож хасновац зоз зограйма металнима предметами – напр. *розжирячена пейгла, пец, греячка*.

Прикметнік *розпечени* тиж так виражує горуцосц у барз вельким ступню, але, за розлику од прикметніка *розжирячени*, мож го хасновац за означованє високей температури предметох хтори ше грею не лем на огню, але и на слунку – напр. *розпечени метал, железзо, камень, панцир, писок, стина, жем*. Як и други тактилни прикметніки високей температури, *розпечени* не дозволює амбиенталну інтерпретацію и не хаснує ше зоз меновніками хтори означую место або просторию.

⁵ Колокація ‘печаце слунко’ ше достаточо часто обачує у приповедкох – оп. *А вечаром, кед мац зунована од роботи и розчервенєта од печацого слунка заходзела по свойого сина, хвалєла баба Ганя яки сом бул барз добри, послушни и вредни; Полож хусточку на главу, спалі ци твар тото печаце слунко* (ДюП).

Анализа можлівей колокації запровадзена у тим малим оддзельку указує же тоти 5 „горуци“ прикметніки покриваю свою окремну и релативно узку семантичну зону, и їх дистрибуцію у атрибутским хаснованю мож демонстравац у виду табели хтора ту представена:

Табела 1: Дистрибуция прикметнікох високей температури у атрибутским хаснованю

	спройни	враци	печацы	розжирячени	розпечени
чечносц	–	+	+	–	–
воздух	+	–	–	–	–
тварди предмети	–	–	–	–	+
метали	–	–	+	+	+
инструменти	–	–	+	+	+
жридо цеплоти	–	–	+	–	–
назви места	–	–	–	–	–

3.3. Цепли

Руски прикметнік *цепли* ма нізшу и умерену температуру як прикметнік *горуци* и звичайно виражує приємну температуру за чловека. *Цепли* описує температуру хтора подобна температури чловекового цела або потримує цеплоту чловекового цела, прето виволує приємне и комотне чувство.

Основне толкованє того прикметніка тактилна интерпретация, т. є. роби ше о температури самого обекта. *Цепли* мож хасновац зоз вельким числом предметох у тим значеню – напр. *цепли чай, млеко, пироги, юшка, воздух, витор, руки, облога* и др. Друга интерпретация не муши буц тактилна, односно кед предмети, просторії або поняца зогрею чловеково цело и потримую його температуру: *цепли капут, штриканіца, покровец, посцель, хижа, купе, хвиля, клима*. Тота интерпретация дозволує метонимийни пренос и хаснує ше зоз периодами часу – напр. *цепла жима, дзень, юний* и др. Цикаве замеркованє же руски *цепли* не мож хасновац зоз назвами простору хтори звичайно ма широку поверхносц и чловеко го чежко може дожиц як „свой“ (напр. ^{??}*цепла гора, лес, улічка, город*). Але, кед ше роби о географских поняцох, *цепли* допущує злучованє зоз назвами вароша, края, регіона и др. – напр. *цепли варош, край* ‘варош, край за хтори характеристична *цепла клима*’.

Мушине замерковац же температура руского *цепли* ма релативно широки дияпазон. Тот прикметнік виражує не лем температуру чловекового цела, але може сцигнуц и по висши ступень. Прето руски *цепли* допущує

злучованя як *цепли чай, лава, пустиня, слунко* хтори би у даєдних языкох виволали розличну інтерпретацію: наприклад, русийски *теплый чай* означує ‘умерено охладзени чай (коло температури чловекового цела)’, а русийски *горячий чай* звичайно одвитує рускому *цепли чай*. Попри тим, руски *цепли* ше приближує гу прикметніку *горуци* кед ше додава интензификатор *барз* – напр. *барз цепли чай ≈ горуци чай*. Контраст можеме видзиц у русийским и японским языку у хторих интензификатор (*очень/totemo*) сущно не меня семантику цеплих прикметнікох бо вони могу виражовац лем температуру коло цеплоти чловекового цела – пор. русийски *очень теплый чай ≠ горячий чай*, японски *totemo atatakai ocha ≠ atsui ocha*.

4. Не горуце, алє анї не жимне – зона преходней температури

4.1. Літни

Прикметнік *літни*, з єдного боку, етимологійно вязани зоз праславянским словом **lěto* и вироятно є превжати од закарпатского диялекта русинского языка[□], алє, з другого боку, його температура предства преходни дияпазон медзи високу и нізку зону и находзи ше дакус ніжей як „абсолютна нула“, односно цеплота чловекового цела – напр. *У літним млеку, до хторого зме додали цукер, розпуциме квас* (РС); *Главу тушу у купальні тиж найлєпше очисцице з літним оцтом* (НД). Така температура ше подроумює як немаркирована або недостаточна, прето оцена чловека, насампредз, неутрална або негативна. На основи того, наприклад, можеме повесц *літни чай, юшка* у значеню ‘бул цепли, алє ше уж охладзел’; *літна пейгла, пец, рингла* у значеню ‘уж/ище не горуци, анї цепли’; *літни сок, пиво* у значеню ‘бул охладзени, алє уж є не жимни’; *літна вода, млеко* у значеню ‘не цепла, анї жимна (= неутрална температура)’. Прикметнік *літни* вимага тактилку інтерпретацію температури и не допуцує злучованє зоз назвами места и периода часу (**літни варош, *літни валал, *літни мешац, *літни дзень*). Попри тим, руски *літни* ше ридко хаснує зоз назвами предметох чия температура ше не меня або є вше досц стабилна (^{??}*літна пустиня, ??літни заглавок*).

4.2. Цепляви и жимняви

По описаню РСС и СРС, у руским языку постоя прикметніки *цепляви* и *жимняви* образовани з помоцу суфיקса *-яв-* хтори указує на мали ступень тей особеносци. Кельо нам познате зоз резултатох нашей анкети запровадзеной зоз бешедніками руского языка, даєдни информанти вообщє не

хасную тоти слова и не давали одвити у анкети. Прето мож повесц же тоти прикметніки не представляю базну лексику у семантичним полю температури и хасную ше у даякей мири факультативно. Тоти два слова, по одвитохтори зме достали од інформантох, хасную ше за означоване недостатка обчехованей температури. Прикметнік *цепляви* подроозумює ситуацию кед предмети „дакус цепли“ – напр. *цеплява вода, морйо, чай, пиво, руки, чоло*. При хаснованю того прикметніка стан „цепли“ служи як референтна точка за оцмену реалней температури о хторей ше роби. Прикметнік *жимняви*, як и предходни прикметнік, виражує мали або недовостаточни уровень жимносци – напр. *жимнява вода, морйо, чай, пиво, руки, чоло*. Референтна точка тей температури представя жимни стан, прето ше тот прикметнік толкує так же ‘температура ище не сцигла до достаточного жимного стану’ або ‘температура була достаточного нізка, але є тераз не барз нізка’.

4.3. Швижи

Руски прикметнік *швижи* ше не одноши на семантичне польо температури у своїм примарним значеню: *швиже млеко* означує ‘млеко хторе лєм цо подоєне зоз крави’, а *швижа юшка* означує ‘юшка хтора направена недавно’. Медзитим, у даєдних контекстох тота лексема виражує умерено нізку, але приємну температуру хтора вше виволує позитивну оцмену бешедніка – напр. *швижа вода, рика, сок, воздух, витор*. За тото хасноване постої ограничене у можлівей колокації: температурни *швижи* мож хасновац лєм зоз меновніками хтори ошвижую человека (чечносц, воздух, пице и др). Цикаве би було замерковац же руски *швижи*, з єдного боку, способни и за хасноване зоз назвами периоду часу и подобних поняцох з помоцу метонимийного преношеня (напр. *швижи дзень, хвиля, джидж*), але, з другого боку, вимага амбиенталну интерпретацию и досц ридко ше хаснує зоз класу меновнікох облєчива, металного материяла чия температура ше звичайно толкує тактилно – пор. *швижа маїца, *швижа кошуля; *швижи метал, *швиже желєзо.

5. Температурни прикметніки зоз жимней зони спектра

5.1. Жимни и хладни

Руски язык ма два температурни прикметніка хтори виражую нізку температуру: *жимни* и *хладни* (РСС: 237, 805; СРС II: 888). По резултатох нашого анкетованя и вигледованя на сайту „Руске слово“, *жимни* ше хаснує за означоване нізкого дияпазона температури, а *хладни* ше барз ридко хаснує у сучасним руским языку. Руски *хладни*, хтори ма свойо когнати у скоро

шицких сучасних славянських язикох⁶, вірогідно ще хасновал у старших часох, але у сучасним язичу його фреквенція барз нізка и мож го тримац за абсолютни синоним прикметніка *жимни*, бо их бешедніки руского язика не розликую ані по значеню, ані по стилу⁷. Прето у предлуженю розпатрима лєм семантику прикметніка *жимни* хтори представя активни член тей семантичної зони.

Жимни може буц потолковани як ‘температура хтора нізша як „абсолютна нула“ и хладзи човеково цело’. Тот прикметнік представя антоним за прикметніки *горуци* и *цепли* и допущує тактилку и амбієнталну інтерпретацию: вон ше хаснує зоз рижнима класами меновнікох як: чечносц (*жимна вода, рика, морйо, сок, пиво*), тварди предмет (*жимни камень, шедзиско бицигли, панцир*), часц цела (*жимна рука, нога, чоло*), природне зявенє (*жимни витор, воздух, диждж*) и др, але и зоз назвами простору (*жимни варош, валал, пустиня*), просторії (*жимна хижа, купе*), періоду часу (*жимни дзень, жима, мешац, рок*) и др. *Жимни* ше може хасновац зоз предметами або местами за зогриванє кед ше не грею добре – напр. *жимна сауна, купель, пейгла, пец, батерия*.

5.2. Лядови

Руски *лядови* у своїм примарним значеню описує ситуацію ‘зоз лядом’ – напр. злучованя *лядова вода, рика, мойро, диждж* ше толкую як ‘вода, рика, морйо, диждж зоз лядом’. Тото значенє ше дакеди преноши на температурне значенє ‘барз жимни як ляд’ – напр. *лядови чай, кафа, сок* ‘пице хторе добре охладзене як ляд’. Тоту інтерпретацию мож применіц на темпорални поняца як *лядови децембер* ‘децембер у хторим маме барз вельо жимни дні’. Таке хаснованє вірогідно настало под уплівом сербского язика у хторим ше прикметнік *леден* часто хаснує за описованє барз нізкей температури (напр. *ледени дани* ‘дні кед максимална температура нізша як о ступені’, *ледено време* ‘барз жимна хвиля’, *ледени чај* ‘добре охладзени чај’).

6. Метафорични хаснованя

6 Пор. русийски холодный, білоруски халодны, українски холодний; польски chłodny, чешки/ словацки chladný; босански/горватски/сербски/чарногорски hladan, словенски hladen, македонски ладен, болгарски хладен.

7 Наприклад, у словацким язичу видземе дакус иншаку слику: окрем прикметнікох нізкого дияпазона температури *chladný* и *studený*, иснує прикметнік *zimný*, але, кельо нам познате зоз толкованя у описним словніку словацкого язика, тот прикметнік ше не одноши гу семантичним полю температури (оп. „vyskytujúci sa, existujúci v zime; používaný z zime, vhodný na zimu“ [SSJ V: 608]) и не хаснує ше за означованє температури голєм у атрибуцкей конструкції зоз меновніком – пор. *zimné obdobie* ‘жимска сезона’, *zimný deň* ‘жимски дзень’, *zimná príroda* ‘жимска природа’, *zimné oblečenie* ‘жимске облечиво’, але не мож повесц: **zimný/ chladný/ studený nápoj* ‘жимне/ лядове пице’, **zimný/ chladný/ studený vietor* ‘жимни/ лядови витор’ (SSJ I: 557–558; IV: 310–311; V: 608).

Типологічне виглєдованє указує же ше у велїх языкох швета значенє температури часто преноши на нєтемпературни значеня з помоцу метафоризації и метонимизації (оп. Зализняк 2006; Lakoff 1993; Koptjevskaja-Tamm (red.) 2015 и др). Метафорични и метонимийни значеня, за розлику од примарного значеня, нє реализує ше шлєбодно и вше ше препознаваю по слову хторе провадзи конкретну лексему и справує ше як семантични детерминатор (Драгићевїћ 2010: 221). У руским языку – гоч нє можеме найсц тельо таки приклади – температурни прикметніки допушю даяки метфорични хаснованя хтори ше найчастейше одноша гу чловековим одношеню, реакції, емоції итд.

6.1. Метафори високей температури

Медзи прикметніками високей температури найважнейшу улогу маю прикметніки *горуци* и *цепли*, а други прикметніки оставаю секундарни.

Прикметнік *горуци* ма два главни типи матафоричного хаснованя. Перши тип представя пренос ‘горуци Р недавні’ хтори виволує даєдни розлични толкованя: приклади *горуци шлїд* и *горуци вистки* виражує же су зробени недавно и толкую ше як ‘швижи’ док приклади *горуци материял* и *горуца цена* можу мац значенє ‘актуални’ у резултатох преноса ‘недавно зробене Р ма актуелносц’. Друга линия хаснованя прикметніка *горуци* представя преношенє температурного значеня на значенє интензивносци (т. є. ‘горуци Р интензивни’). У тим случаю метафоричне значенє ше найчастейше одноши на зону чловековой емоції и интензивносц емоції виволує два блїзки по значеню толкованя, односно ‘зоз вельким чувством’ и ‘страствени’ – напр. *горуца душа* ‘душа зоз вельким чувством’, *горуца натура* ‘натура зоз вельким чувством’, *горуце шерцо* ‘шерцо зоз вельким чувством’; *горуци поцилунок* ‘страствени поцилунок’, *горуца любов* ‘страствена любов’, *горуци погляд* ‘страствени погляд’. Цикаве замеркованє же руски *горуци* ше нє може пренєсц на значенє ‘ентузиаст’ як русийски *горяций* (напр. *горячий охотник* ‘страствени ловар’ [БАС: 334]) або на значенє ‘сердечни’ як сербски *врућ* (напр. *врућа молитва* ‘сердечна молитва’ [РМС: 445]).

А цо ше дотика других прикметнікох високого дияпазона температури, вони ше досц ридко хасную у фигуративним значеню и можеме найсц лєм даскельо приклади – оп. *враци чувства* ‘барз моцни чувства’, *розжрячени/розпечени материял* ‘барз актуелни материял’, *розжрячена дискусия* ‘барз активна дискусия’. Як зме уж гварели, прикметнік *спройни* допушю метонимийни пренос и мож го хасновац зоз меновніками хтори виражує период часу, алє, кельо нам познате од резултатох анкетованя, нє хаснує ше зоз назвами места (оп. оддзельок 3.2.).

Як нам уж познате зоз даєдних лингвистичних студийох, умерена температура часто повязана зоз приємними емоціями и дійствованьом человека (напр. позната метафора AFFECTION IS WARMTH ‘прихильносц як це-плота’ – *She’s a warm person* ‘Вона була приємни человек’; *He was cool to me* ‘Вон бул хладни гу мне’ [Lakoff 1993: 239]). Таке приємне чувство може буц виволане як сердечна реакція человека або дійствованя зоз добру намиру або приємним чувством (напр. *цєпли слова* ‘слова зоз добрим чувством’, *цєпли погляд* ‘погляд зоз добрим чувством’, *цєпла препорука* ‘препорука зоз добру/позитивну намиру’) и у даєдних случайох ше виволує од стварох хтори человек толкує як приємни (напр. *цєпли глас* ‘глас хтори приємни човекови’, *цєпла фарба* ‘фарба хтора дава приємни упечаток човекови’).

6.2. Метафори преходней и нїзкей температури

Тераз преходзимо на дияпозони преходней и нїзкей температури. Зоз типологийней перспективи, значенє преходней температури ше преноши углавним на значенє ‘неенергични’ у даєдних языкох. Наприклад, японски прикметник *nurui* ‘літни’ ше хаснує за означованє нецікавих собитийох або поняцох хторим хиби енергія (напр. *nurui shiai* ‘букв. літни меч = меч хтори без динамики и нецікаве опатрац’; *nurui henji* ‘букв. літни одвит = одвит без енергії’). Подобни приклади можеме видзиц у сербским языку: прикметник преходного дияпазона температури *млак* ‘літни’ ше досц часто хаснує у абстрактним значеню и допуцує семантичну екстензію з помоцу метафоричного мапованя LACK OF ENERGY IS LUKEWARM ‘хибенє енергії як літносц’ – напр. *Tvoja mlaka strast ostavlja ih pospane i ravnodušne* ‘Твоя слаба страсц охабя их поспаних и ровнодушних’; *Osećala je tek mlaku naklonost prema svom budućem mužu* ‘Чувствовала лєм слабу прихильносц гу свойому будуцому мужови’; *Toliko je beživotan da je čak i njegova mržnja mlaka* ‘Таки є безживотни же аж його ненависц ліха’; *Razočarala ih je mlaka podrška sindikata* ‘Розчаровала их слаба потримовка синдиката’; *Posle bombastične najave usledila je mlaka diskusija* ‘После бомбастичней наяви ушлїдзела слаба дискусія’ (Rasulić 2015: 274–275, 286–287). Цо ше дотика руского языка, як ше видзи зоз прекладах сербских прикладох наведзених горе, тот семантична зона ше не преноши на нетемпературне значенє, и прикметник *літни* скоро не ма метафоричне значенє (пор. *літна страсц, *літна потримовка, *літна дискусія). Але, понеже ше руски язык стаємно находзи у контакту зоз сербским языком, дакеди можеме обачиц метафоричне хаснованє *літни* хторе настало под уплївом сербского языка – напр. *Літни одвит* (с серб. *млак одговор*) *брата Цимбори ме цалком дестимуловал на дальши вигледованя* (РС). Други прикметник дияпазона преходней

температури *швижи* ше тиж так не хаснує у фігуративним смислу, бо його температурне значенє достате у резултатох метафоричного преноса од примарного значеня ‘зробене недавно’ (оп. оддзельок 4.3.).

При прикметніку нїзкей температури *жимни* ше найчастейше обачує семантични пренос на значенє ‘неприємни за человека’ и представя антоним прикметніка умереней температури *цепли*. Така интерпретация ше реализує кед реакция або дійствованє человека горша як цо то обчековал бешеднік – напр. *жимна реакция* ‘неприємна реакция’, *жимни ошмих* ‘неприємни ошмих’; *жимни человек* ‘безчувствительни человек’, *жимни одвит* ‘одвит без чувства’. Прикметнік *лядови*, як зме уж гварели, достал свойо температурне значенє з помоцу метафоричного преноса ‘барз жимни як ляд’ и таки пренос ше применює и гу човековой емоції у даєдних случайох – напр. *лядови ошмих* ‘безчувствительни ошмих’.

7. Заключение

У тей роботи зме розпатрели семантику и колокацию руских прикметнікох зоз значенюм температури. Резултати нашого виглєдованя указую же каждая лексична єдинка ма свою окремну можлїву колокацию и ограниченє злучованя зоз даєдними класами меновнікох спричинєне не лєм пре семантику прикметніка, але и пре семантику меновніка. Руски температурни прикметніки ше у атрибуцкей конструкції хасную за означованє двох интерпретацийох, односно за виражованє тактильной и амбиєнтальной интерпретации. Медзи тима прикметніками ше у обидвох интерпретацийох хасную *горуци*, *цепли*, *цепляви*, *жимняви*, *жимни* и *лядови*, а други ше хасную або лєм у тактильной интерпретации (*враци*, *печаци*, *розжирячени*, *розпечени*, *літни*), або лєм у амбиєнтальной интерпретации (*спройни*, *швижи*).

Цо ше дотика метафоричних хаснованьох температурних прикметнікох, обачує ше семантична екстензия у зони високей и нїзкей температури. При прикметнікох високого дияпазона температури ше найчастейше обачую семантични преноси хтори повязани зоз интезивну емоцию человека (при прикметнікох *горуци* и *враци*) або приємну емоцию человека (при прикметніку *цепли*), але єст и даєдни ограниченя хтори розликую руски язики од других блїзких язикох як русийски або сербски. Значенє нїзкей температури ше часто преноши на значеня неприємного чувства або безчувствительности. Треба замерковац же ше руски температурни прикметніки релативно ридко хаснує у фігуративним, односно метафоричним значеню и досц чежко мож найсц приклади у литературних роботох на руским язiku. Попри тим, велї бешедніки руского языка каждодньово у контакту зоз сербским и другима

локалними и странскими языками и досц часто хасную калки превжати зоз тих языкох (напр. *лядови чай, цепла/жимна фарба, літни одвит* и др). Лингвистични аспекти метафори и подобних феноменох ище вше оставаю недостаточно преучени у русинистичней лингвистики и обчекуе ше же ше число таких вигледованьох будзе звекшовац у бліжшеш будучносци.

Словніки и жридли прикладох:

БАС: 2006 *Большой академический словарь русского языка, том 4*. Москва; Санкт-Петербург: Наука.

ДюП: Папгаргаї Дю. 1999. *Запор: вибрана проза*. Нови Сад: Руске слово. Електронска верзия. URL: http://www.rusnaci.org/rusnaciorg/Knjizki/Zapor/zapor_2.htm [Приступене 31.10.2016.]

НД: *Нова думка*. Вуковар: Союз Русинох Републики Горватскей. URL: <http://www.savezrusina.hr/ru/informovanje/nova-dumka/> [Приступене 31.10.2016.]

РМС: 1967. *Речник српскохрватскога књижевног језика, I*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.

РРС: Керча, Ігорь. 2007. *Русинсько-руський словник, I*. Ужгород: ПоліПрінт.

РС: *Руске слово*. Нови Сад: НВУ „Руске слово“. URL: <http://www.ruskeslovo.com/> [Приступене 31.10.2016.]

РСС: 2010. *Руско-сербски словник*. Нови Сад: Филозофски факултет Одсек за русинистику, Завод за культуру войводянских Руснацох.

СРС: 1995–1997. *Сербско-руски словник, I–II*. Београд: Завод уџбенике и наставна средства; Нови Сад: Университет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски јазик и литератеру, Дружтво за руски јазик и литературу.

SSJ: 1959–1965. *Slovník slovenského jazyka, I–V*. Bratislava: Slovenská akadémia vied.

СУМ: 1973. *Словник української мови, том 4*. Київ: Наукова думка.

Литература:

Драгићевић, Рајна. 2010. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.

Джуджар, Марина. 2015. *Прикметніки у руским језику*. Нови Сад: Завод за културу войводянских Руснацох.

Зализняк, А.А. 2006. *Многозначность в языке и способы ее представления*. Москва: Языки славянских культур.

Koptjevskaja-Tamm, Maria. (ed.) 2015. *The Linguistics of Temperature*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.

Koptjevskaja-Tamm, Maria. 2015. “Introducing ‘The linguistics of temperature’.” Koptjevskaja-Tamm, M. (ed.) 2015. *The Linguistics of Temperature*: 1–40.

Копчевская-Тамм, М., Рахилина, Е.В. 1999. С самыми теплыми чувствами (по горячим следам Стокгольмской экспедиции). Рахилина, Е.В., Тестелец, Я.Г. (ред.) *Типология и теория языка: от описания к объяснению. К 60-летию А.Е. Кибрика*: 462–487. Москва: Языки русской культуры.

Koptjevskaja-Tamm, M., Rakhilina, E.V. 2006. “‘Some like hot’ On the semantics of temperature adjectives in Russian and Swedish.” *STUF – Sprachtypologie und Universalienforschung* 59, issue 3: 253–269.

Kryvenko, Anna. 2015. “In the warmth of the Ukrainian temperature domain.” Koptjevskaja-Tamm, M. (ed.) *The Linguistics of Temperature*: 300–332.

Lakoff, George. 1993. “The contemporary theory of metaphor.” Ortony, A. (ed.) 1993. *Metaphor and Thought*: 202–251. Cambridge: Cambridge University Press.

Rasulić, Katarina. 2015. “What’s hot and what’s not in English and Serbian: A contrastive view on the polysemy of temperature adjectives.” Koptjevskaja-Tamm, M. (ed.) *The Linguistics of Temperature*: 254–299.

Рахилина Е.В. 2008. Семантика температуры. *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость*: 213–238. Москва: Русские словари.

Рамач, Юлиан. 2005. *Граматика руского језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Kaname Okano

SEMANTICS AND COLLOCATION OF ADJECTIVES WITH THE MEANING OF TEMPERATURE IN RUTHENIAN LANGUAGE

Summary

This paper analyses the semantics and collocation of the Ruthenian adjectives expressing temperature (e.g. *horuci* 'hot', *cepli* 'warm', *ljitni* 'lukewarm', *žimni* 'cold' etc.). The aim of the paper is to systematically describe the lexical class in question and to reveal the relevant semantic factors which have influence to the collocation of these lexical units. Our analysis is based on the methods of corpus and field linguistics and also based on the cognitive-semantic and typological approach to the study of lexical meanings. This paper deals with not only the semantic organization of the primary meanings of the temperature adjectives, but also the classification of metaphorical usages of these adjectives. The first part of the paper provides the semantic analysis of the temperature adjectives in their primary, i.e. temperature meaning. Great attention is paid to the collocations of the adjectives in question to reveal their semantic features. The second of the paper deals with metaphorical usages of the temperature adjectives and shows some patterns of their semantic extension. The conclusion presents summarized results of the analysis provided in this paper.

KEYWORDS: Ruthenian language, semantics, collocation, lexicology, metaphor, temperature adjectives.

Моника Абодї

ПОХОДЗЕНЄ ФРИКАТИВНИХ КОНСОНАНТОХ У РУСКИМ ЯЗИКУ

АБСТРАКТ: Циль тей роботи же би ше приказало наставанє каждого фрикативного консонанта у нашим языку, од чого настал, як ше менял, цо зачуване од праславянского, а цо позичене. Шицки славянски языки настали од єдного заєдніцкого праславянского языка, котри ше през историю менял и розвивал и од хторого настали нешкайши славянски языки. Провадзиме розвойну драгу консонантох в, ф, з, с, ж, ш, й, г, х, фонетски записаних /v/, /f/, /z/, /s/, /ž/, /š/, /j/, /g/, /h/. Робота представя єдну з ридких хтори ше занїмаю з историю руского языка. У першей часци роботи спатраме доприношенє лингвистох-русинистох датеї теми, а у другей ше часци фокусуєме на фактори хтори допринєсли же би ше 7 праславянски консонанти /*v/, /*z/, /*s/, /*ž/, /*š/, /*j/, /*g/, /*h/ розвили до нешкайших 9.

КЛЮЧНИ СЛОВА: дияхрония, праславянски язык, руски язык, гласова система, препречни консонанти

У тей роботи намагам ше спатриц єден одредзени язични сегмент на дияхронийней ровнї.

Генерално патраци, у трох руских граматикох фрикативни консонанти углавним лєм начишльовани. То ше окреме одноши на Гавриїла Костельника (Костельник 1975) и Миколу Кочиша (Кочиш 1974), а Юлиан Рамач фрикативним консонантом и вообщє розвою консонантскеї системи руского языка пошвецел значну часц своєї *Граматики руского языка* (Рамач 2002).

Гавриїл Костельник у першей граматики бачко-сримскеї варианти русинского языка под назву *Грамматика бачваньско-рускеї бешеди* 1923. року перши русиниста хтори дотхнул одредзени язични зявеня зоз уровня дияхронїї. Вон видзелєл гамбово консонанти в и х, гамбово ф, сичаци: с и з, шуцаци ш и ж, нескладотворне і (j). Руски язык ма два консонанти,

гарлово *g* и консонант *ϕ* хтори не исновали у праславянским языку. Можеме повесц же зоз праславянского языка консонант *g* переходзи до гарлового *g*, а консонант *ϕ* нешка маме лем у пожичкох. Визначел же ше *sk* змегча на *щ*, бо ше *s* змегча на *ш*, а *k* на *ш*, та доставаме *щ* (назвиско à назвище, селіско à селіще; трискац à трицим, пискац à пищац, пицим). Тиж спомина же ше змегчую консонанти *k*, *z* (*г*), *x* на *ч*, *ж*, *ш* у І палатализації.

Од руских граматичарох лем Микола М. Кочиш спомина историю нашого языка у своєй *Граматики руского языка*. Вон визначел дзепоедни рефлексии праславянских назалох (*ę*, *o*), гласох єри (*ы*) и ята (*ѣ*), а спомнул и розвой полугласнікох и вокалних *p* и *l*. Не дал, медзитим, праславянски модели и не затримал ше на тей тематики (Кочиш 1977: 20).

Кочиш пише же наш язык дакеди бул под уплівом мадярского и немецкого, а вельки уплів на руски язык маю и сербски и горватски язык. По його думаню, требали бизме брац слова зоз других славянских языкох, або зоз зродних диялектох на Карпатох.

З обласци лингвистики, стредком 20. вику, Гавриїл Надь обявел триецьштири роботи. Тоти роботи, позберани у кнїжки *Лингвистични статї и розправи* (Надь 1983).

На драги глєдана ришеньох хтори одвитую духу руского языка, Надь ше будзе находзиц по кєнєц своєй лингвистичней дїялносци. Анї єдно заключєнє не виведзе, а же би пред тим не окончел вичерпну анализу язичней реализації. Дзєкуюци детальней дескрипції и младограматичарскому поровнуючо-историйному приступу, Надь приходзи по заключения хтори скоро по правилу точни.

У Руским календаре за югославянских Русинох на рок 1936, на питанє цо лепше писац, отца чи оца, вон братови Дионизийови дава одвит же форма оца оправданша прето же форма отца архаїчна. Тота работа интересантна прето же у нєй першираз приходзи до вираженя Надьов характеристикни етимологийно-контрастивни поступок и прето же вона, з єдного боку, представя полемику зоз Костельниковим способом писаня, а з другого боку, перши оштрейши виступ процив пракси двойного писаня.

Окреме значна його виява о природи нашого правописа хтори з часци нефонетични, т.є. етимологийни, прето же не маме за кажди глас окремну букву и же одступаме у двох случайох од Аделунгового принципа «Пиш як гуториш» и то (1) кед не означуєме пременку конєчних консонантох пре директну блїзкосц окремних словох, напр. *Веш себе, Шнїх кури, Диш пада* (пишеме: *Веж себе, Шнїг кури, Диждж пада*) и (2) кед не означуєме пременку консонантох у рамикох слова, напр. *друшка, джопка, кнїшка,*

брацки, преце (пишеме: дружка, джобка, кніжка, братски, предзце).

На Надя значни уплів охабел Петар Дьордіч. У кніжки *Старославянски язык* (Ђорђић 1975) дати велі приклади и потолковани теорії о наставаню и розвою старославянского языка, але не и розвой старославянского до будущих славянских языкох. Кніжка, медзи иншим, представя збирку историйних и граматичних фактох и доказах заедніцкей славянскей прешлосци. У його кніжки представена перша, друга и треца палатализация.

Перша палатализация була єдна з найстарших позиційох гласовней пременки у праславянским языку, кед задньоязични консонанти *k, g* и *h* опрез праязикових вокалох преднього шора даю *č, ž (=dž) š*. У старославянским языку, праславянски групи *sk zg* по першей палатализациї прешли до *št* и *žd*.

Друга палатализация настала вельо познейше. Тота пременка настала кед задньоязиково консонанти були опрез вокалох преднього шору котри дифтонгского пореклу. Теди консонанти *k, g* и *h* прешли у предньоязични *s, z, s*. (Исте, 70-74)

Митар Пешикан у работи *Основни структурални характеристики рускей гласовей системи* пошвецел вельку увагу наставаню гласовей системи руского языка.

п		т		ть	к	
	ф		с	Ш		х
				ц	ч	
б		д			дь	г
	(в)		з	Ж		г
			дз	дж		
в			р	й		
			л	ль		
м			н	нь		

(Пешикан, 1980: 10)

Руски консонантизем у своїх старших фазох значел богаценє праславянскей системи. Вон у тим поглядзе предлужує генералну тенденцию праславянского периода: богаценє системи пре позиційни палатализациї (и йотованя) (Пешикан 1980: 13).

p	t		K
	s		H
	d		G
b	z		
v		j	
	r		
	l		
m	n		

(Пешикан, 1980: 14)

Шлідуючи приклади хтори ше дотикаю вигледованих консонантох Пешикан дал поровнуючо за векшину славянских языкох (исте: 31-33):

псл. grěhъ > глж. hrěch, длж. grěch, поль. grzech, брс. грэх, русий. грех, чес. hřich, слв. hriech, рус. грих, укр. гріх, слн. greh, серб. грех, горв. грех, мак. грев, бол. грях;

псл. měsєць > глж. mēsac, длж. mjases, поль. miesiąc, брс. месяц, русий. месяц, чес. měsíc, слв. mesiac, рус. мешац, укр. місяць, слн. mesec, горв. мјесец - серб. месец, мак. месец, бол. месец;

псл. desetъ > глж. džesać, длж. žaseś, поль. dziesięć, брс. дзєсяць, русий. десять, чес. deset, слв. desať, рус. дзешец, укр. десять, слн. deset, горв. десет, серб. десет, мак. десет, бол. десет;

псл. gostъ, gostъjъ > глж. husty, длж. gusty, поль. gęsty, брс. густы, русий. густой, чес. hustý, слв. hustý, рус. густы, укр. густий, слн. gost, горв. густ, серб. густ, мак. густ, бол. гъст;

псл. gъrdlo > глж. hordło, длж. gjardło, поль. gardło, брс. горла, русий. горло, чес. hrdlo, слв. hrdlo, рус. гарло, укр. горло, слн. grlo, горв. грло, серб. грло, мак. грло, бол. гърло;

псл. зърно > глж. zorno, длж. zerno, поль. ziarno, брс. зерне, русий. зерно, чес. zrno, слв. zrno, рус. зарно, укр. зерно, слн. zrno, горв. зрно, серб. зрно, мак. зрно, бол. зърно;

псл. съмърть > глж. smjerć, длж. śmerś, поль. śmierć, брс. смерць, русий. смерть, чес. smrt, слв. smrt', рус. шмерц, укр. смерть, слн. smrt, горв. смрт, серб. смрт, мак. смрт, бол. смърт;

псл. oгнь > глж. woheń, длж. hogeń, поль. ogień, брс. агонь, русий. огонь, чес. oheň, слв. oheń, рус. огонь, укр. огонь, слн. ogenj, горв. огањ, серб. огањ, мак. оган, бол. огън;

псл. вълкъ > глж. wjelk, длж. wetk, поль. wilk, брс. воук, русий. волк, чес.

vlk, слв. vlk, рус. вовк, укр. вовк, слн. volk, горв. вук, серб. вук, мак. волк, бол. вълк;

псл. vьlna > глж. wołna, длж. wałna, поль. wełna, брс. воуна, русий. волна, чес. vlna, слв. vlna, рус. волна, укр. вовна, слн. volna, горв. вуна, серб. вуна, мак. волна, бол. вълна;

псл. сълньсе > глж. słńco, длж. słyńco, поль. słońce, брс. сонца, русий. солнце, чес. slunce, слв. slnce, рус. слунко, укр. сонце, слн. solnce, горв. сунце, серб. сунце, мак. сонце, бол. Сл

псл. крѣвавъ, -вѣъ; ген. крѣве > глж. krwě, длж. kšwě, поль. krwawy, брс. кривавы, русий. кровавый, чес. krvavý, слв. krvavý, рус. кирвави, укр. кривавий, слн. krvav, горв. крвав, серб. крвав, мак. крвав, бол. кръвав;

Свен Густавсон у работи *Руски язык у Югославиі – дияхрония и синхрония* (Густавсон 1983), лем часточно дотика тему исторії языка, односно, розвой языка хаснує як помоц за розришованє других питаньох. Интересую го два питаня: Чи руски язык припада гу восточнославянским, чи гу заходнославянским языком? Чи руски язык мож прилапиц як литературни, або є язык реґионального характера, т. є., чи руски язык диялект українского лебо словацкого языка? Же би дал одвити на тоти питаня, Густавсон представля шицки релевантни становиска, виглєдованя и заключеня, а за тото хаснує факти з исторії языка. Поровнуюци руски язык зоз другима славянскими языками вон заключає же ше руски язык зявює як заходнославянски язык, алє тиж и як равноправни литературни язык. Густавсон заключел же руски язык зачувал консонантски ґрупи кв и гв, як и шицки други заходнославянски языки. Тиж так, у руским исти рефлекс при другей и трецей палатализації у одношеню на х, т. є. ш.

У обласци виглєдованя руского языка найвекше доприношенє дал Юлиан Рамач. *Грамматика руского языка* найобсяжнейша грамматика хтору по нешка маме.

У праславянскей системи єст 7 фрикативни консонанти: зубно-ясново: **z, s**; предньоподнебни: **ž, š**; задньоподнебни: **h**. Руски язык ма два консонанти гарлово **г** и консонант **ф** хтори не исновали у праславянским языку. Консонанти **г** и **ф** нешка маме лем у пожичкох. Праславянски консонанти **d, t, z, s** опрез вокалох преднього шора **e, i, e, ъ, ъ** преходза до **d', t', z', s'**. Змєгчани **d', t'** з розвойом гласовой системи достали фрикативни елемент и прешли до мєгких **дз', ц', з', s'**. Прешли до мєгких предньоподнебних **ж, ш**. Потим ше **дз', ц', ж', ш'** депалатализовали и дали **дз, ц, ж, ш** (Рамач, 2002: 518.). Зоз йотованьом консонанти **d, t, z, s** змєгчую ше до **дз, ц, ж, ш**. Консонанти **f** у руским языку не подлеґую йотованю, односно оставаю непременети.

За тему походження языка интересовал ше и Радосав Бошкович. У кніжки *Основи поровнююцей граматики славянских языкох* обробел наставанє и розвой праславянского и старославянского языка, облапел фонетику, морфологию и творенє словох. Не дорушовал историю народу, а акцент положел на розвой старославянского языка и поцагнул паралелу зоз рефlekсами гласох старославянского языка у вецей нешкайших языкох, як цо то: русийски язык, билоруски, македонски, болгарски, сербскогорватски, односно, сербски и горватски, словенски, чески, словацки, польски, полапски, ак и лужицки языки. Цо ше дотика фрикативних консонантох праиндоевропейской системи вони ше по Бошковичови состоя зоз шору старих експлозивних консонантох (*b, *t, *p, *d) и зоз шора палаталних, нових гласох: (*t', *d') (Бошковић 2000: 31-33)

Зоз тематику наставаня языка занімал ше и Ст'єпан Ившич. У кніжки *Славянска поровнуюца граматика* толкує наставанє праславянского языка зоз праиндоевропейского и поровнує нешкайши славянски языки. Толкує и наставанє каждого консонанта окреме, даваюци приказ рефлексох у дзепоедних славянских языкох, як цо: сербски, польски, горватски, русийски, словенски, чески, болгарски и македонски. Шицко то роби през приклади зоз праславянского языка. Нажаль, рефлекси у руским языку не наводзени, та ані приклади.

Рамач дал зжати и преглядни приказ праславянскей гласовой системи, обезпечел основни інформації за вокалску и консонантску подсистему руского языка и поровнал числени лексеми руского языка зоз лексемами насампредз сербского, русийского, украинского и словацкого языка. Фрикативни консонанти руского языка, як и шицких славянских языкох, походзи зоз праславянского языка, односно, зоз праславянскей консонантскей системи. На початку праславянского периода консонантна система праславянского языка була єдноставна – мала 15 консонанти: гамбово b, p, v, m, зубни d, t, z, s, r, l, n, задньоподнебни g, k, x и нескладотворне i (j). У познейших фазох розвою праславянского языка, у нїм ше зявели нови консонанти, так же на концу праславянского периода вон мал найвироятнейше консонантну систему од 26 гласох: гамбово b, p, v, m, зубно-ясново d, t, z, s, r, l, n, предньоподнебни ž, š, č, dz' (або dž), c' (або c), d', t', s', r', l', n', задньоподнебни g, k, x и нескладотворне i(j). (Рамач 2002: 501).

У русинистики найрозробенша класификация Юлиана Рамача. По месце твореня вон розликує: гамбово, зубно-ясново, ясново, предньоподнебни, задньоподнебни и гарлово консонанти. Спрам активного орґану на хторим ше консонанти вигваряю консонанти дзеліме на гамбово (b, n, m, v,

ф), предньоязиково (д, т, дз, ц, з, с, л, н, р, дж, ч, ж, ш, й, л', н'), задньоязиково (к, г, х) и струново (р). Спрам способу творення розликуємо: препречни, ужинково (фрикативни), препречно-ужинково и препречно-преходни консонанти.

По місце творення															
	ґамбово				зубно-ясново		ясново		предньо-поднебни		задньо-поднебни		гарлово		
	двоґамб.		зубно-ґамб.		дзв	недзв.	дзв	недзв.	дзв	недзв.	дзв	недзв.	дзв	недзв.	
	дзв.	недзв.	дзв	недзв.											
препречни	б	п			д	т			д	т	ґ	к			експлозивни
препречно-ужинково					дз	ц			дж	ч					
ужинково			в	ф	з	с			ж	ш		х	г		фрикативни
усни					л				л						
носни					н				н						
трепецаці	м						р								
	ґамбово				предньоязични				задньо-язични		струново				
	язични														
	По активним органу														

(Рамач, 2002:19)

Окреме значне и Рамачово толкованє наставаня руского консонанта *г*. По нім на концу 12. и на початку 13. віку праславянски консонант *g у даєдних восточнославянских и заходнославянских язикох переходзел до *г*. Тота пременка ше случела у словацким, ческим, горньолужицким, українским, билоруским и руским язикох. У других славянских язикох консонант *g остал неперемени, односно *г*. Рамач толкує и присуство консонанта *г* у сучасним руским, хторе з найвекшей часци присутне у пожичкох (мадаризмох, германизмох и сербизмох) (исте: 516-517).

Вячеслав В. Чарский як докторску дисертацию написал *Руски язык Сербії и Горватскей у швецє язичних контактах: лингвогенетични аспект*, хтора публикована 2011 року. Чарский ше намага вигледац и анализовац конкретни лингвистични материял и конєчно розришиц проблем генези руского язика. Вон заключує же диялект або бешеда, хтори база руского язика Бачки и Срима, восточнословацки диялект околїска Требишова хтори, у чаше формованя, пред приселеньом, стредком 18. віку, бул у контакту зоз шарішским восточнословацким диялектом околїска Прешова. Шліди присуства карпаторусинских елементох минимални. Углавним ше роби о

даскеліх словох зоз карпаторусинскима рефлексима або законченнями, цо може шведочиц або о тим же предки бачко-сримских Руснацох прешли на восточнословацки ещи пред початком селідби, або же приселєнци хтори бешедовали по карпаторусински були швидко асиміловани и прешли на восточнословацки, або вообщє нє бешедовали карпаторусински прето же руснацки або руски идентитет у восточней Словацкей од вше та по стредок 20. вику мали шицки припадніки грекокатоліцкей, рускей церкви без огляду на диялект / бешеду хтору хасновали (Чарский 2011: 326-327).

Як зме видзели, од дакедишніх праиндоевропских фрикативних консонантох, преїг фрикативних праславянских консонантох, през одредзени часови период дошло ше по редукцію фрикативних консонантох у руским язюку. У тим поглавю будземе провадзиц розвой тих 9 фрикативних консонантох руского язюка: *в, ф, з, с, ж, ш, ѣ, г, х*.

Винєшени податки углавним черпани зоз шлїдуючих жридох: *Граматика руского язюка* (Рамач, 2002), *Основни структурални характеристики рускей гласовой системи* (Пешикан, 1980). Дополньовани су зоз податками зоз кнїжкох: *Старославянски язюк* (Ђорђић, 1975), *Основи поровнуюцей граматика славянских язюкох* (Бошковић, 2000), *Граматика руского язюка I* (Кочиш, 1974), *Проза* (Костельник, 1975), *Граматика русинского язюка за Русинох України, Централней Европи и Америки* (Сидор, 2005), *Руски язюк Сербїи и Горватскей у швецє язичних контактох: лингвогенетични аспект* (Чарский, 2011), *Славянска поровнуюца граматика* (Ivšić, 1970), *Руски язюк у Югославїи – дияхрония и синхрония* (Густавсон, 1983).

Консонант **в** походзи од праславянского консонанта **v**, директна линия розвойносци ше нє претаргує ані при йотованю. Наприклад: псл. *věкъ* > *вик*, *věтъ* > *витор*, *věverica* > *вивирка*, *viděti* > *видзиц*, *lěвъ* > *ліви*, *zvěгъ* > *жвир*, *zěvati* > *живцац*, *děva* > *дзивка*, *svět* > *просвитни*, *vladука* > *владика*, *ovъsъ* > *овес*, *trъvati* > *тирвац*, *krъvъ* > *кирвави*, *kvěтъ* > *квет*, *svěтъ* > *швет*, *věньsъ* > *венєц*, *devęтъ* > *дзевец*, *krъvъ* > *крев*, *brъvъ* > *оберво*, *vъгъхъ* > *верх*, *vorна* > *врана*, *vъrtěti* > *верциц*, *volsъ* > *власи*, *verdъ* > *вред*, *golva* > *глава*, *vъlna* > *волна*, *vъпъ* > *вонка*, *gvozđъ* > *гвозд*, *vedlъ* > *ведол*, *sъdorvъ* > *здрави*, *vъrba* > *верба*, *červo* > *черево*, *pelva* > *плєва*, *vъjati* > *вяц*, *tvъrdъ* > *тварди*.

Консонант **г** походзи од праславянского консонанта **g**. На концу 12. и на початку 13. вику праславянски консонант *g* у даєдних восточнославянских и заходнославянских язюкох преходзел до гарлового *г*, як цо случай и у нашим руским язюку. (Рамач, 2002: 516) Наприклад: псл. *grěхъ* > *грих*, *gnězdo* > *гнїздо*, *gvězda* > *гвизда*, *gora* > *гора*, *sněгъ* > *шнїг*, *gryzti* > *гризц*, *grъmъti* > *гирмиц*, *lъгъкъ* > *лєгки*, *gręda* > *греда*, *meгъкъ* > *мегки*, *ognъ* > *огень*, *bergъ* >

брег, p̄regati > прагац, prišęga > пришага, gr̄jati > грац, goldъ > глад, golsъ > глас, golva > глава, porę > праг, godъ > година, gvodzъ > гвозд, gr̄b > горбати, d̄oga > дуга, gol̄obъ > голуб, ḡosli > гушля, ḡostъ > густы, ḡosъ > гуска, gr̄obъ > груби, kr̄ogъ > круг, ōglъ > углє, d̄ylgъ > длуги. Наведзени пожички зоз мадырскога язика найвироятнейше походза зоз часу по 12. вику. Наприклад: мады. h̄árom > гаром, h̄örcsök > герчок, hordó > гордов, pohár > погар, hir > гир, terhe > терге, hotár > хотар, haszon > гасон, harcsa > гарча, hiba > гиба.

Консонант **ж** походзи од праславянскога консонанта **ǰ**. Наприклад: псл. m̄oǰъ > муж, ǰędati > жадац, ǰędънь > жадни, tęǰъкъ > чежки, ǰęti > жац. При змегчованю у першей палатализації. Наприклад: псл. zima > жима, zieloni > желєни, zęvati > живкац, zęть > жец, zem'a > жем. Група zv' у руским язика дала жв. Наприклад: псл. zvěрь > жвер. Група zr' у руским язика дала жр. Наприклад: псл. zyr̄ęti > жренко. Група zl' у руским язика дала жль. Наприклад: бояжліви. Група zn' у руским язика дала жнь. Наприклад: запожніц.

Консонант **з** походзи од праславянскога **z**. Наприклад: псл. začęti > зачац, z̄rno > зарно, borzda > бразда, morzъ > мраз, zolto > злато, gvodzъ > гвозд, za-r̄rtъкъ > запорсток (погубене вайцо). Єст и случай дзе з постава од твардога праславянскога s. Наприклад: псл. s̄doręvъ > здрави.

Консонант **й** походзи од праславянскога консонанта **j**. Наприклад: псл. języкъ > язык, jędънь > єден, jabl̄ko > яблуко. Кед ше **j** нашло после ґамбових консонантох и у даєдних случайох после р длуге **ę** дало **йа**, цо ше по руским правопису пише **я**. Наприклад: псл. svęть > святы. Рефлекс **йа** маме найчастейше у формах з. особи множини презента: робя, любя, правя, веря. У словох пияти и пияток маме рефлекс **ия**. У литературним язика хасную ше и даєдни нови восточнославянски пожички зоз рефлексом **я < ę**: погляд, порядни, порядок. З тих восточнославянских основох творя ше и калки сербских словох. Наприклад: серб. углед > угляд, оглед > огляд, разгледница > розгледніца, поглядніца.

Консонант **с** походзи од праславянскога консонанта **s**. Наприклад: псл. s̄everъ > сивер, synъ > син, сыръ > сир, lysъ > лиси, sypati > сипац, bystrъ > бистри, nesti > нєсц, sedъть > седем, овъсь > овес, sl̄za > слиза, b̄ěсь > бес, t̄ęsto > цесто, nesl̄ъ > несол, nev̄ęsta > невеста, s̄os̄ędъ > сушед, str̄ęxa > стреха, m̄ęso > месо, tr̄ęsti > тресц, s̄ъčęstje > щесце, p̄ęstъ > пєсц, sedъть > седем, osъть > осем, kr̄ьstъ > кресциц, čerslo > чересло (часц плуга), časъ > час, čęsto > часто, čęstъ > часц, pojasъ > пас, svęть > святы, volsъ > власи, golsъ > глас, solma > слама, s̄rna > сарня, korsta > хроста, orsti > роснуц, suhъ > сухи, ḡostъ > густы, ḡosъ > гуска, k̄osati > кусац, sk̄orъ > скупи, s̄oditi > судзиц, s̄ьln̄се > слунко, t̄ьlstъ > тлусты, рьсь > пєс.

Консонант **ф** находзиме лем у пожичкох. У карпатских крайох – у наших словох ономастичного походзена. Наприклад: финкац, форкац, фуркац, фуркадло, фуркнуц, фукац, фуявица, фуй, фуйдац, фацнуц, прифиркац, фуцац. У пожичкох, у мадяризмох: файта, факля, фалат, фаркаш, фатюга, фатьол, ферталь, фогаш, фодрочка, форгов, файтовац (ше), фийовка. У германизмох: файта, фарба, фартух, фасовац, Фешенги, фляша, фриштик, фурик, трафиц ше, фраєр, фриштик, фундамент. У латинизмох: фебруар, фиялка. У румунским язикау: фуяра. У сербским и у медзинародних словох: фишек, калфа, фабрика, фаза, фасада, физика, фигура.

Консонант **х** у нашим язикау настал од праславянского **h**. Наприклад: псл. grěxъ > грих, směxъ > шмих, xġěpъ > хрин, duxati > дихац, xrbъtъ > хрибет, blъxa > блиха, xlěbъ > хлєб, strěxa > стрєха, vъrxъ > верх, rogъ > прах, korsta > хроста, hoditi > ходзиц, suhъ > сухи.

Консонант **ш** походзи од праславянского **š**. Наприклад: псл. šeršnia > черешня, duša > душа. Походзи и од праславянского твардого **s**. Наприклад: псл. směxъ > шмих, světja > свичка, slědъ > слїд, sněgъ > шнїг, desętъ > дзешец, besęda > бешєда, męsęsъ > мешац, svętъ > швет, sęno > шєно, slępъ > шлєпи, sęsędъ > сшєд, stręliti > штрєлїц, porę > прашє, sьkyra > шєкєра, prіsęga > пришага, sьjati > шац, gęsli > гушля, nesętъ > нєшу. Зоз змєгчаньом праславянского **s**. Наприклад: псл. sivъ > шиви, esenъ > єшєнь, sьrdce > шєрцє. Зоз йотованьом: накосийєни > накошєни, квасийєни > квашєни, класийє > клашє. Кєд праславянскє **šč** прєходзи до **ш**. Наприклад: псл. šetyre > штири, četyre > штернац, штерацєц.

Заклучєнє

У наших граматикох драга розвою консонантскєй системи руского язика звичайно нє приказана, або лєм начишлєни дзєпєєднї дакєдишнї праславянски гласи и їх рєфлєкси, а начишльованє варирє од авторє по авторє. У тєй роботє сом шє намагала прєдставиц розвоєй фрикативних консонантох руского язика на обєдинєни спосєб.

Дати прєпатрунок роботох руских лингвистох у обласци фонєтики, консонантох и вообцє истєриї язика цє зробєли Гавриїл Костєльник, Микєла М. Кочиш, Гавриїл Г. Надя и Юлиян Рамач. А вєц и други лингвисти у истєй обласци, як цє Петєр Дьєрдїч, Радєсєв Бошковиц, Вячєслав Чарский, Ст'єпан Ившиц, Свєн Густєвсон, Митар Пєшикан.

Ядро роботє прєдставя анализє розвоєй нєшкєйших 9 фрикативних консонантох: в, ж, з, й, с, ш, ф, х, ш.

Консонант **в** походить од праславянського консонанта **v**: псл. věкъ > вик, věтъ > витор, věverica > вивирка, viděti > видзиц, lěvъ > ліви, zvěръ > жвир.

Консонант **г** походить од праславянського консонанта **g**. Наприклад: псл. grěхъ > грих, gnězdo > гніздо, gvězda > гвизда, gora > гора, sněгъ > шніг, gryzti > гризц, grьmьti > гирмиц. И у пожичкох зоз мадярського язика. Наприклад: мадя. három > гаром, hörcsök > герчок, hordó > гордов

Консонант **ж** походить од праславянського консонанта **ž**: псл. mužъ > муж, žędati > жадац, при змегчованю у першей палатализації: псл. žima > жима; Група **zv'** у руским язика дала **жв**: псл. zvěръ > жвер; Група **zr'** у руским язика дала **жр**: псл. zrěti > жренко; Група **zl'** у руским язика дала **жль**: -божліви; Група **zn'** у руским язика дала **жнь**: -запожніц.

Консонант **з** походить од праславянського **z**: псл. začęti > зацац, zьrno > зарно, borzda > бразда; ест и случай дзе з постава од твардого праславянського s: псл. ѕьdogъ > здрави.

Консонант **й** походить од праславянського консонанта **j**. Наприклад: псл. јęзыкъ > язык, једьнъ > єден, јаблѣко > яблуко. Кед ше **j** нашло после гамбових консонантох: псл. svęтъ > святи.

Консонант **с** походить од праславянського консонанта **s**: псл. sěверъ > сивер, synъ > син, syгъ > сир, lьsъ > лиси, sypati > сипац, bystrъ > бистри.

Находзиме лем у пожичкох: у карпатских крайох – у наших словах ономастичного походження: финкац, форкац, фуркац, фуркадло; у пожичкох: у мадяризмох: файта, факля, фалат, фаркаш, фатюга; у германизмох: файта, фарба, фартух, фасовац, Фешенги; у других пожичкох: у латинизмох: фебруар, фиалка; у румунским язика: фуяра; у сербским и у медзинародних словах: фишек, калфа, фабрика, фаза.

Консонант **х** у нашим язика настал од праславянського **h**; псл. grěхъ > грих, směхъ > шмих, хгѣнъ > хрин, дьхати > дихац, хрьвьтъ > хрибет.

Консонант **ш** походить од праславянського **š**: псл. šeršьnia > черешня, duša > душа; од праславянського твардого **s**: псл. směхъ > шмих, světja > швичка, slěдъ > шлїд, sněгъ > шніг; зоз змегчаньом праславянського s: псл. sivъ > шиви, esень > ешень, ѕьrdce > шерцо; зоз йотованьом: накосїени > накошенни, квасїени > квашени, класїе > клаше; кед праславянске **č** преходзи до **ш**: псл. četyre > штири, četyre > штернац, штераец.

Потерашні виглєдованя з исторії руского язика у тей роботы дополнени и преширени зоз прикладами зоз релевантних историйних граматикох. Робота порушала и одредзени питаня на хтори русинистика треба же би дала одвит у будучносци.

Литература

Алмашій, М. - Керча, И. - Молнар, В. - Попович, С. (1997), *Материнський язык: писемниця діла пудкарпатьських Русинув*, Мукачово: Общество имени А. Духновича.

Бошковић, Радосав (2000), *Основи упоредне граматике словенских језика*, Београд: Требник.

Густавсон, Свен (1983), “Руски јазик у Југославији – дияхрония и синхрония”, *Творчосц*, Нови Сад: Дружтво за руски јазик и литературу, 20-30.

Дуличенко, Александер Д. (2009), *Jugoslavo-Ruthenica II*, Нови Сад: Руске слово.

Ђорђевић, Петар (1975), *Старословенски језик*, Београд: Матица српска.

Іvšić, Stjepan (1970), *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb: Izdavačko preduzeće Školska knjiga.

Костельник, Гавриїл (1975), *Проза*, Нови Сад: Руске слово.

Кочиш, Микола М. (1974), *Граматика руского јазика I*, Нови Сад: Покрајински завод за издавање уџбеника.

Кочиш, Микола М. (1978), *Лингвистични роботи*, Нови Сад: Руске Слово.

Латта, Василь (1991), *Атлас українських говорів Східної Словаччини*, Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, Пряшів: Відділ української літератури.

Папуґа, Ася (2013), *Розвой вокалскеј системи у руским јазуку*, Нови Сад: Не обявена дипломска работа.

Пешикан, Митар (1980), “Основни структурални характеристики рускеј гласовеј системи”, *Творчосц*, Нови Сад: Дружтво за руски јазик и литературу, 9-33.

Рамач, Јулијан (2002), *Граматика руского јазика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Тир, Михал (2010), „Еуген Паулини о руским / русинским јазуку“, *Studia Ruthenica 15*. Нови Сад: Дружтво за руски јазик, литературу и културу, 55-58.

Фасмер, Макс (1964), *Этимологический словарь русского языка*, Москва: Издательство Прогресс.

Фейса, Михайло (1990), *Англијски елементи у руским јазуку*, Нови Сад: Руске слово.

Фейса, Михайло (2011), “Генетична база руского јазика”, *Шветлосц*, 3, Нови Сад: НВУ Руске слово, 406-411.

Фейса, Михайло (2006), “Характеристики руского јазика”, у *Русини/ Руснаци/ Ruthenians (1745-2005)*, 1. том, Фейса М. гл. ред., Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК, 225-234.

Чарский, Вячеслав (2011), *Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых: лингвогенетический аспект*, Щёлково: Онтонпринт.

Monika Abodi

THE ORIGIN OF FRICATIVE CONSONANTS IN THE RUTHENIAN LANGUAGE

Summary

This paper's goal is to present the genesis of every fricative consonant in the Ruthenian language, from what it originated, how did it vary, what was saved from Ancient Slavic and what was loaned from other languages. All Slavic languages had originated from Ancient Slavic, which had changed and developed through history and from which modern Slavic languages have originated. The path of development for the consonants *v, f, z, s, ž, š, j, g, h* has been followed in this paper. This paper is among a small number of ones taking interest in the history of the Ruthenian language. The first part focuses on the contribution of linguists to the topic, and the second part focuses on factors which have contributed that seven Ancient Slavic consonants */*v/, /*z/, /*s/, /*ž/, /*š/, /*j/, /*g/, /*h/* had developed to today's nine.

KEYWORDS: diachrony, Ancient Slavic, Ruthenian language, phoneme system, fricative consonants

---

Ана Римар

УПЛІВ ОЛГИ КОБИЛЯНСКОЙ И МИХАЙЛА КОЦЮБИНСКОГО НА ЛИТЕРАТУРНЕ ДІЛО МИХАЙЛА КОВАЧА

АБСТРАКТ: На литературне діло Михайла Ковача значно уплївовали класики української літератури. Єдни з нїх, чий ше уплїв на літературне діло Ковача анализує праве у тей роботі, то Олга Кобилянська и Михайло Коцюбинський. Тих троїх писательох повязує простор валала и селянська душа. За анализу уплїву и поцаговане паралелох медзи тима українськими писателями и Ковачом, хасновала сом єдно, або даскельо діла т. є. приповедки спомнутих українських писательох.

КЛЮЧНИ СЛОВА: Михайло Ковач, Олга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, жажда за маєтком, потомки/предки

На літературне діло Михайла Ковача значно уплївовали класики української літератури. Ковач читал діла велїх авторох, гоч нє вше бул теорійно свідоми о літературних конвенційох творох хтори пречитал. Готорел же найволел читац тих авторох хторих могол розумиц и почувствовац, и тих хтори му були блїзки по животним и літературним искустве. Вон предлужує традицію українських писательох, але є нє писатель епігон, бо шицко цо превжал од других писательох присподобел так же би го Руснаци на долней жеми могли розумиц. То значи же мотиви и теми хтори обрабял у своїх ділох, а на хтори уплївовали други писателє, прилагодзел гу животному искуству своїм сонародніком на тих просторох. Олга Кобилянська и Михайло Коцюбинський єдни з тих писательох хтори значно уплївовали на літературне діло Михайла Ковача. У тей роботі ше анализує праве їх уплїв на прозу Михайла Ковача.

О уплівох українских писательох на Михайла Ковача писал Юлиан Тамаш у кніжки *Євангелиста Михайло Ковач*. У тей кніжки, у основних рисох представени тот уплів, так же ми тот кніжка була основа за дальше вигледованє. Окрем того, у *Читанки за III класу гимназиї*, авторох Юлина Рамача, Марії и Евгения Чакана, єст по даскелью приповедки, або лем виривки ділох авторох чий сом уплів на Ковача анализovala, так же ми и того помогло у вигледованю.

Жажда за маєтком при Кобилянскей и Ковачови

Олга Кобилянска народжена 27. новембра 1863. року у малим городу на Буковини у фамелиї дробного службеніка. Понеже родичи могли школовац лем синых, вона закончала лем основну школу на нємецким язикау у Кимполунгу. У тим месце препровадзела младосц. Понеже барз жадала буц образована, учела українски язык, вельо читала, окреме твори українских, русийских, заходноевропейских писательох, як и наукову литературу, и на таки способ ше образовала. Почала писац на нємецким язикау, але вредни єй діла лем гевти писани на єй мацеринским, українским язикау.

Од 1891. року жиє у Чернівцох дзе остала до конца живота. Закладала ше за еманципацию женох, та ше тот идея прецагує през велі єй твори.

Од першей половки 90-их рокох єй твори ше систематично друкую и приноша єй заслужену славу.

На формованє єй поглядох на швет и литературну творчосц значно уплівовали Михайло Павлик, Иван Франко, Василь Стефаник, Леся Українка, М. Коцюбински и други. Вони ше старали о долі єй творох, помагали їх видаванє и популяризованє, обрацали увагу писательки на актуалну социалну проблематику. 1898. року писателька припутовала до Львова на святочносц з нагоди 25-рочного ювілея литературней и дружтвено-политичней діялносци И. Франка. Там ше стрета з вельким Каменяром и В. Стефаником. Наступного року нащивює Киев, гроб Тараса Шевченка у Каневе, упознава ше зоз Л. Українку, М. Коцюбинским, Михайлом Старицким, Миколом Лисенком. Шицко тото мало вельке значенє за формованє єй погляду на швет и литературну творчосц (Рамач/Чакан, 1973: 216).

Вчасна творчосц Кобилянскей визначає ше з идеалистичну естетику. Познєйше, понеже станула на позиції материялистичней естетики, вона очолела нови напрям у сучасней реалистичней литератури. Франко гварел: „...Тот нови напрям у нашей литератури репрезентує група талантованих писательох. Медзи німа найпочеснєйше место припада Олги Кобилянскей...

вона нам дала векше число совершених малюнокх людскей, особліво женскей, души и здобула заслужене припознанє нє лєм у нас, алє и у Немецкей и у Русії.” (исте).

Пре своєю антивоєни твори и осудзованє фашистичних заберачок, фашисти ю придали воєному суду. Нє дожила розправу пред судом, умарла 21. марца 1942. року.

Социально-психологійна повист *Жем* найзначнейши твор Ольги Кобилянскей. У тей повисти представени проблеми жеми, найвекши проблем худобного українского селянства Буковини. Тот твор вибудовани на основи трагічней події у селянскей фамелиї Ивонїки Федорчука, односно кед младши син Сава забил старшого брата Михайла. Причина того забойства – жажда за маєтком, прето же Сава цел буц єдини нашлїднїк жеми и маєтку по оцовей шмерци. Слово о фамелиї худобних селянох хтори чежко робели и шпоровали наздаваюци ше же так обезпеча лєпши живот себе и своїм сином. Но, нє случело ше так як заплановали. Младши син ше одлучел оженїц зоз шестринїцу Рахиру. Родичи прето сцели дац цалу жем старшому синові, а младшому анї кус жеми, кед же ше наисце оженї зоз ню. Рахири ше поспишело нагвариц Саву же би забил свойого брата и постал єдини нашлїднїк оцовей жеми. Рахира ту похаснована же би указала же и жена ма одредзену моц у малженстве, та аж и моц розбиц даєдну фамелию, односно, у тим случаю, фамелию свойого супруга.

У тей повисти присутна и опозиция потомки/предки з хторей виходзи и питанє: *Чи потомки достойни своїх родичох?* Тиж так, у повисти присутни и описи пейзажох, а на одредзеных местох стан у природи и природни зявеня провадза події и емотивни стан подобох.

На литературне діло Михайла Ковача, зоз повисти *Жем* окреме уплївовал мотив братозабойства, жажда за маєтком, як и спомнути описи пейзажох хтори провадза події и емотивни стан подобох. У Ковачових приповедках братозабойство ше нє случує, алє присутна зависц и мержня єдного брата гу другому и вше мержи гевтот брат хторому ше видзи же родичи гу ньому нє поступаю так крашне як гу другому братові и же то причина пре хтору праве вон жиє у чєжших условийох. Ковачова приповедка *Каїн* заснована на тим же нещєслївши брат поровнує свою ситуацію зоз старозавитну приповедку о Каїнові и Авелові. Нєнависц у єдному братові настава пре успех и лагоднейши живот свойого брата. Бачи Микола нє задовольни зоз своїм животом параста и видзи ше му же його брат, хторого родичи послали на школованє, а хтори тераз роби у варошу, лєгчейше и лєпше жиє и же за тото виновати родичи. Мац Миколови часто гуторела же є Каїн и криво му же його братові

то нігда не гварела, а його перцепция себе и брата по тим питаню така:

„Прето же вон школовани, а я шмердзаци параст, раб божи, хтори ма як кертица длобац, преврациц тоту чарну жем, гноїц ю и поїц же би вам паном було зоз чим наполніц танери и брухи.” Микола ше гніва и на родичох, и на Бога, бо є прешвечени же Бог занедзбал парастох и же им дал горше положенє на швецє як цо заслужую. О свойому оцови бешедовал як о твардому Руснакови, чесному роботнікови хтори ходзел на надніци и помали створел обисце. Пришла война, та и оецц мушел пойсц войовац и вецей ше не врацел дому. Вон, Микола, остал сам у обисцу з мацеру и младшим братом и чувствовал обовязку же би шицка терха стараня о фамелиї спадла на нього. Уж теди ше му видзело же несправедне же його оецц ище пред войну знал повесц же кед ше уж старши син не вишколовал, най ше вишколує голєм младши. Видзи ше му и же лєм вон робел теди у обисцу, а брат пре школованє и ученє нігда коло обисца ніч не помагал и же шицко цо було лепше – од шматох по єдзенє, було резервоване за младшого брата, а йому яке ше уйдзе. За цали живот запаметал кед му мац раз гварела: *„Ти, ти –Каїну єден, думаш лєм о себе, бо ши себични, нежичливи...”* Микола тиж прешвечени же их родичи подзелели по угляду на Каїна и Авела: *„Тебе, Авелу, ягнятко и кожлятко, а тебе, Каїне, плуг и мотика. Тебе, Миколо, гной и бочкори, а тебе, Авелу, Андрийов и Марїов синочку а Миколов брацику, ципелки и кніжочка у руце...”* Видзи ше му же и нешка Каїнове шицки параста хтори ше зноя, обрабяю жем, а кед зродзи же не шицко їх, алє же робя за Авелох, панох: *„Вони кніжки преучовали, вони ше муша трапиц же би вираховали кельо ви каїнове длужни робиц, кельо випродуковац, кельо залапиц тим авелом цо тото шицко крашнє на папер звездли. Авелове знаю и то кому и яку жертву треба поднєсц. . .За тоту жертву вони маю право жиц од труду и муки каїнох.”* До того поровнания ше уключел и Андри, чловек з валалу, та на покус франтовлїви способ завар Миколово роздумованя и розправяня о тим же прецо Бог не зніщел Каїна: *„Не зніщел го прето же... же заш лєм бул – барз вредни, та знал же тому вредному чловекови не треба векша кара як вична робота котру себе сам вибрал и хторей нігда конца и краю.”* На тот способ ше Ковач вишмеял з Миколовей нориви и зависци гу братови.

Ненависц брата параста (Єлисей Кирдов) гу школованому братови (Владко) присутна и у Ковачовой приповедки *По законє*. Причина ненависци и зависци ту иста як и у приповедки *Каїн*. Брат хтори остал жиц на валалє и обрабяц жем, ненавидзи школованого брата хтори жиє у варошу и трима же шицки панове як його брат *одбераю з парастовой миски*. Зраженє медзи генерацїями присутне и у тей приповедки. Єлисей тото зраженє доживює

зоз своїм предком, мацеру, але и потомком, свою дзивку. З мацеру ше зражує пре зависц же сце пойсц жиц зоз його братом Владком у варошу, а зоз дзивчецом примарна причина за зраженє тиж одход до варошу, дзе пошла на школованє, а його родичи и родичи ей супруги тоту одлуку потримую прецо тиж настава зраженє. Тото зраженє ше после лєм преширює понеже у варошу його дзивка нашла легиня за хторого ше такой по школованю одлучела одац, а вон Серб. Єлисей то дожил як одніманє дзивки од власних кореньох и ей одход до цудзого швета. Трима же за таку одлуку його дзивки виновати и Владко з хторим ше млади совитовали.

Тиж так, у тей приповедки ше зявює и мотив нежаданей невести понеже Єлисей обачує же його мац не так почитує и люби його супругу як Владкову. То мож препознац як уплів Рахировей подоби, односно шицких невестох и жецох хтори на даяки способ руйную гармонию хтора владала у фамелії пред ступаньом дзецох до малженства.

Мотив нежаданей невести/жеца присутни у велїх Ковачових приповедкох, а окреме ше одноши на гевти приповедки хтори у функції очуваня національного идентитета у хторих Ковач дава рижни приклади о тим цо ше случує кед до рускей фамелії зоз ступаньом до малженства войдзе дахто хто не Руснак. Найчастейше ше у таких случаях забува на руски язык, традицию, обичаї и шицко гевто цо родичи почитовали и пестовали. Тот мотив повязани з опозицию потомки/предки, бо ше, як уж спомнута, з такима малженствами розбива гармонию яка владала пред тим, а з народзеньом дзецох ше случує же баба и дїдо не можу з унучатми бешедовац по руски, бо мац/оцц не научело дзецко бешедовац на мацеринским языку. Опозиция потомки/предки присутни и у шлїдуючих Ковачових приповедкох: *Розходзєня, Миколов шветочни дзєнь, Медведз, Добри живот, Боляци рани, Преклятство, Празне гнїздо*.

У повисти *Жем* ненависц брата гу братови настала пре жажду за маєтком. Тоту жажду Ковач вихасновал же би представел и на одредзени способ осудзел громадзєнє маєтку пре маєток, а не прето же би дахто од нього мал хасен. Таки приповедки *Газда и Буржуй*.

У приповедки *Газда* Ковач осудзує громадзєнє маєтку през вишмейованє норови. По велїх роках ше стретаю товарише з младосци, єден газда хтори богатство нашлїдзел од оца, а други худобни человек, яки му и оцц бул, але себе не трима за худобного. Тот худобнейши приведол до нащиви богатого пайташа и свойого приятеля з Русії. Видно же их газда обидвох трима за худобних и преказує ше зоз шицким цо ма у обисцу. Аж ше тому Русови пита: „*А ви таке маце? Можу мац людзе у вас таке? Га? Можу? Єст*

там таких богатих людзох як у нас?” З того питаня вибива и його гордосц и єдна доза ненависци гу людзом худобнейшим од нього. Його преказованє и тим двом цо го пришли нащивиц постава шмишне, бо им вон аж и ормани отвєра и указує яки там розкошни шмати. З єдного боку ше преказує, а кед пошедали гу столу почєркац, писатель указує и його вєцєй як прєйг мири шпоровни характер, бо так гвари за газду: „Шєда, точи так же би тото, кельо у фляшки, було досц...” Таки момент ше зявує и на єдним месцє у повисти Жєм кєд у опису Ивонїковєй супруги хтори ше одноши на єй ску-посц, дзє ше описує же маю вельо шмати, платна, покровци, заглавки, а ходзєла у поплатаних шматох и попри тим же мали и зашпоровани пенєж найчастєйше єдли найскормнєйше єдзєнє: борщ, кромплї, пасулї...

Приповєдку Ковач закончує, як и звичайно, з поуку и освидомїованьом читачох же нє „*Шицким людзом на швєцє душа прїросла за пенєж... же тот газда нє видзи же його дзєшєц швинї и вон тримаю за єдини задаток свєйого живота цо вєцєй садла назбєрац нє роздумуюци о тим же нач им тєльо садла, вон, мили мой добри Руснак, ищє нє чує як му на його тємєлю його унуки розводнєти, сити, напухнути, анї мєно нє спомню парасткє же би прєд жєнами походзєнє свєйо закрили.*”

З наведзєного приклада о прєйгмирним шпорованю Ивонїковєй супруги мож заключиц о уплїву на приповєдку *Буржуй*. У нєй Ковач тиж осудзує громадзєнє маєтку прє маєток, алє и вишмєює справованє хторє превозиходи мири розумного шпорованя. Дюра Жимни бул барз шпоровни члєвєк, та аж и коньови волєл дац мєнєй як вєцєй и то шицки у валалє знали. До цєрки вшє ходзєл у старим вичуханим уяшу. На схадзки дзє ше зишли валалчанє, було бєшєди о тим же би дали динари за дражки у валалє. Там ше єден задзєра до Дюри и пита ше му чи да пенєжи з ботоши, знаюци же у ботоши чува пенєж. Розуми ше, Дюрови ше то нє спачєло. Вон роками у тєй ботоши у хлївє скривал и чувал пенєжи и то Ковач похасновал як причину за вишмєйованє, бо, аж тєди кєд Дюра сцєл уложиц пенєж до банки, дознал же тот пенєж цо ма, давно нє вредзи.

За повист Жєм характеристикни описи пєйзажох и прїроди, алє и факт же прїродни зявєня и стан у прїроди провадза подїї хтори ше случую, як и ємотивни стан подобох. Окрємє є обачлївє на месцє кєд ше Ивонїко враца з варошу знємирєни, а нє зна прєцо, нє знаюци же му син забил сина. То шицко провадзєнє з густу молгу. Молга символ нєодредзєного, гєвтєй розвєйнєй фази у хторєй ше форми ищє нє розликую, або ше стари форми хтори щєзую ищє нє замєнюю з новима одредзєними формами (Gerbran/Ševalije 2013: 531). То толкує Ивонїков нємир у души.

Описовоц характеристична за Ковачово діла, и часто ше през його приповедки прецагую описи красней природы, польох, виніци. Тиж так, и у його приповедках мож замерковац же природа провадзи події и емотивни стан подобох. Єст вельо места на хторих тото присутне у Ковачових приповедках, але ту наведзем лєм даскельо приклади:

Опис природы у приповедки *Маково заренка*:

„Микола тераз у часох свойого дзецинства, а воно му тераз праве так випатра як и тот жимски слунечни дзень: бридки кед вжме слунко швици, а красни кед вонка хмарно и шніг. Точно так смутно кед слунко злізує шніг зоз стрехох, сцера лядово квети зоз замарзнутих облакох, а весело кед за облаком пада густи шніг у вельких платкох як гуши пиря.”

Опис пейзажу у приповедки *Слугове*:

„ – И так, хлопце, лежим я под ягуду при драги цо и тераз ведзе до виніцох. Тамаль горе з лівого боку драги, теди бул лес, з правого боку виніци валалски. Пажича ше розцагла од виніцох та аж тамаль поза теметов гу самому валалу. На пажичи коло чобанскей хижки овци. Коло овцох пси. Горе гвизди, ноц красна, ешеньска...”

Опис валала тиж у приповедки *Слугове*:

„Спуцела ше якашик белава молга над валал, та ше змишала зоз тим желенідлом по заградох и шорох; хижох лєм ту и там даєдней закрице викукує.”

Приклад дзе природа провадзи случованє, мож илюстровац зоз прикладом з приповедки *Боляци рани* дзе природа наявює шмерц баби Гані:

„...з оглядом же то була уж позна ешень, лебо ше то лєм так старей привидзело, але же ше потим нараз у дворе зявел витор, то ше старей не привидзело. Хто бул у тим витре, чежко повесц, бо у дворе нараз нестало слунка и постало цма. А цма було прето же чарна хмара закрила слунко, а несподзивани витор рознесол спод тернаца прах фарби старого злата.”

Коцюбински и Ковач писателє на хасен народу

Уплів Коцюбинского на литературне діло Ковача бул моцни, але ше не тельо одноши на теми кельо на саму поетику и напрямки у Ковачовим твореню. За анализованє упліву сом хасновала Коцюбинсково приповедки *Цині забутих предкох*, *Коні не виновати* и *Intermezzo*.

На Ковача можебуц и найвекши уплів мала приповедка *Intermezzo*. То писателєв есей о його улоги у дружтве. Наратор з хторого гутори сам автор,

вистати од людзох, їх поносованьох и одходзи на одпочивок до природи. Там ше перше не може звикнуц на таку цихосц, але пошвидко обачує же му праве тот цихосц хибела же би похопел велі ствари. Вон конечно почина чувствовац мир у души, у гармонії з природу хтору дожил на одпочивку. У стретнуцу зоз селяном хтори му бешедує о чежким живоце вон видзи шицких селянох и шицки жени хтори робя на полю и хтори у таким чежким положеню, и сцу жиц шлєбодно. Тото стретнуце го освидомює о його улоги як писателя, же муши буц на хасен народу. У його случаю то значи по врацаню з одпочивку, активно ше дружтвено ангажовац и помогнуц народу же би вишол зоз чежкого стану. Тиж так, ту присутна и опозиция варош/валал, бо наратор чувствує же не ма мир у варошу дзе жиє, а по приходу до природи мир до души ше му враца.

Ковач од Коцюбинского превжал гевто цо його як писателя одредзує, а то же є писатель на хасен свойого народа. Вон, євангелиста, морални учитель и учитель у каждим другим смислу за свой народ. Ковач у каждой приповедки поучує, указує хтори негатиwни човеково норови и зоз схопносцу их приказує гумористично. Вон видзел же його народ капе, та почувствовал же му, як писательови, задаток цо длужей го отримац и национално освидомиц, а то роби през конкретни приклади о тим цо ше случує кед млади Руснаци виберу себе за пару дакого хто не з їх народу. Тиж так, национално освидомює и змоцнює кед спомина руски фамелиї у цудзини хтори ше намагаю тримац ше ведно и пробовац очувац язык и виру.

Уплїв приповедки *Цинї забутих предкох* народна жридловосц, празновирє и пошлїдки невитвореней любви. Главна подоба у тей приповедки Иван, дзеветнасте дзецко у гуцулскей фамелиї. То хлапец хтори барз вязани за природу, вери до нечистих силох, злих дугох у лєше и русалкох. Його фамелия була у неприяельстве зоз фамелию чия дзивка (Маричка) ше почина сходзиц зоз Иваном. Живот их роздвоєл, Маричка умарла, а Иван ше оженєл з другу дзивку. О єден час го жена почала спреведац, а вон вше частейше дума на свою любов зоз младосци. Иван препада, бо його любов остала невитворена.

Тота приповедка уплївовала на Ковачову медзивойнову приповедку хтора ма углавним забавну функцию, а у хторей мож видвоїц два типологийни круги приповедки: фолклористични и приповедки о ускраченей любви. У фолклористичним кругу приповедки *Хованец*, *Хто бул найдурнейши*, *Мудри Яни*, *Обрахунок*, *Андя Веруна на кирбаю*, *По тлачидби*, *Биров*, *Марково гереги* и повойново приповедки *Кросна*, *Свадзба* и *Сушеди*. У тих приповедкох присутне празновирє при валалских людзох, як и їх неуюосц

пре хтору су часто у даєдних ситуаційох наївни. Ковач з представяньом празновиря на таки способ, указує народу же воно безсмыслове.

У кругу приповедкох о ускраченей любови приповедки *Стара писня, Хмари, Без любови, Кніжка живота, Маргита, Дідова шмерц, Микитово нещесце и Чорт за буджаком*. За тоти приповедки характеристичне же єй подоби препадаю пре ускрачену любов.

Коцюбинскова приповедка *Коні не виновати* уплївовала на Ковача зоз сатиричним представяньом людзох на власци. Главна подоба у тей приповедки пан Малина. Вон єден з людзох на власци и прави ше же є приятель народа, а кед тот исти народ гледа од нього же би ришел конкретни проблеми, вон одкрив свою праву природу. Ковачова приповедка хтора на таки способ гутори о людзох на власци то приповедка *Биров*. Тиж так, у приповедки *Коні не виновати* присутне питанє хторе и вичне Ковачово питанє, а то: як мож препознац доброго чловека од злого? Тото питанє мож представиц на прикладу з Ковачовой приповедки *Кайн* хтора тиж уж анализована, бо у нєй присутни мотив братозабойства, як уплїв Ольги Кобилянскей. У тей приповедки селян ненавидзи свойого брата, бо є школовани та ше му видзи же го прето шицки баржей почитую як його самого. Вон бешедує другим о ненависци гу братови, а з другого боку, кед требало помогнуц сушедовому дзецку, же би не умарло, тот исти чловека привел дохтора. Оцец того дзецка, наратор у приповедки з хторого бешедує сам Ковач так роздумує: „Аж ше ми видзело же тот чловека несправедливи и якошик пребарз тварди, аж бим поведол – окрутни. Тераз пошол мойому синову дохтора привезц. И привезол и одвезол. И кед би тото не зробел, мойо би дзецко тоту ноц не прежило...”

Заклученє

Гоч уплїв Ольги Кобилянскей представени лєм на основи єдней повисти, видно же вона у значней мири уплївовала на литературне діло Ковача. Єй наймоцнейши уплїв осудзованє жажди за громадзеньом маєтку и ненависц хтора прето настава у фамелиї, алє тиж так, и осудзованє преїгмирного шпорованя. Кобилянска тиж окреме уплївовала зоз описами пейзажу и стану у природи хтори провадзи емотивни стан подобох и події хтори ше случую у приповедкох.

Михайло Коцюбински на литературне діло Михайла Ковача найбаржей уплївовал зоз свідомосцу же би як писатель требал буц на хасен народу. То так прето же вон зоз каждую свою приповедку поучовал народ и вше є моралиста у своїх ділох. Ковач з вишмейованьом норовох освидомує и поучує

свой народ же би не бул таки, з опозицију газда/селян указує же ше вше виплаци буц чесни и же ше краса обявює у чистоти художства, национално го освидомює и так тот народ вше поучує.

Литература

Gerbran, A., Ševalije, Ž. 2013. *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*, Novi Sad: Stylos art – IK Kiša.

Коцюбинський, Михайло. 1979. *Твори в трьох томах том третій*. Київ: Видавництво художньої літератури „Дніпро”.

Ковач, Михайло. 1983. *На окраїску*, Нови Сад: НВРО „Руске слово”.

Ковач, Михайло. 1970. *Цихи води*, Нови Сад: НВП „Руске слово”.

Рамач, Ю., Чакан, М., Чакан, Е. 1973. *Читанка за III класу гимназиї*, Нови Сад: Покраїнски завод за издаванє учебнікох.

Тамаш, Юлиан. 1997. *История русской литературы*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства..

Тамаш, Юлиан. 2009. *Євангелиста Михайло Ковач: студия*, Нови Сад: НВУ „Руске слово”.

Tamaš, Julijan. 2002. *Ukrajinska književnost između istoka i zapada*, Novi Sad: NIU Ruske slovo-Prometej.

<http://www.ukrcenter.com/Литература/>

Ana Rimar

THE INFLUENCE OF OL'HA KOBILYANS'KA AND MYKHAYLO KOTSYUBYNS'KYI ON MIHAJLO KOVAČ'S LITERARY WORK

Summary

The literary opus of Mihajlo Kovač had been heavily influenced by classics of the Ukrainian literature. Among those whose influence on Kovač's literary work is analysed are Ol'ha Kobilyans'ka and Mykhaylo Kotsyubyns'kyi. The three writers are bonded by the rural milieu and the peasant's spirit. In order to analyse the influence and draw parallels between the Ukrainian writers and Kovač, one or several works, ie. stories by the aforementioned Ukrainian writers have been used.

KEYWORDS: Mihajlo Kovač, Ol'ha Kobilyans'ka, Mykhaylo Kotsyubyns'kyi, desire to acquire property, descendants/ancestors.

Саша Сабадош

ДОДАТОК ЗА БАЧВАНСКИХ РУСНАЦОХ «ВЕЛИКОГО СЕЛЬСКО-ГОСПОДАРСКОГО КАЛЕНДАРА» (1942-1944)

АБСТРАКТ: Зоз законченьом Априлскей войны 1941. року Руске народне просвитне дружество (РНПД) престало исновац. У чаше малярскей окупациі видавательна активносц Руснацох у Бачкей предлужена през виданя «Подкарпатского общества наук» (ПОН) з Ужгороду, а насампредз през часц на языке бачванско-сримских Руснацох у публикациі «Великий сельско-господарский календарь» у шицких трох його виданьох за 1942, 1943. и 1944. рок.

КЛЮЧНИ СЛОВА: Руске народне просвитне дружество (РНПД), Подкарпатске общество наук (ПОН), Руснаци, Бачка, «Великий сельско-господарский календарь», Друга шветова война.

Руске народне просвитне дружество, основане 2. юлия 1919. року, було перша и наймасовнейша культурно-просвитна организация Руснацох у Краљовини Сербох, Горватох и Словенцох, односно Краљовини Югославиі од 1929. року. РНПД видало концом 1920. року першу периодичну публикацию на руским языке на тих просторох, *Руски календар за Русинох у Краљовини СХС на прости 1921. рок*, а 4. децембра 1924. року вишло перше число першого тижньовника по руски, *Руских новинох*, органу РНПД. Остатне, штернасте число *Руских новинох*, вишло з друку 6. априла 1941, на дзень початку нападу немецкого войска на Краљовину Югославию. После окупацийней дзелідби Югославиі, ей Руснаци ше нашли у двох зонах: бачвански ше нашли под малярску окупацию, а сримски у составе такволаней Независней держави Горватскей.

У часци за бачванских Руснацох «Великого селско-господарского календара» за 1942. рок, председатель РНПД о. Дюра Бнидас описує обставини у хторих ше РНПД нашло з Априлску войну 1941. року. Медзи иншим, вон написал: (...) *Настала нова, але уж наисце шветова война, у котрей шицки нації цалого швета учасвую чи пасивно (таких барз мало) чи активно. А яки вигляди за конєц тей страшной войны – то ніхто напредок не може предрекнуц. У тим мотовидлу цалого швета, дзе вельки держави зніщені – и з нами ше стала велька животна пременка: нашо матки-валали врацели ше мадярской держави, у котрей жили вецей як тисяч роки – а нашо сримски браца подпадли под братску Неовисну державу Горватску. И так зме – южни Русини – з нова роздзелени Дунаєм. Питам ше: хто би не припознал чешкосци водительство РНПД-а у тих обставинох?! А я виявлюєм, же тото водительство у тих судьбоносних часох не спало, але ше и далей старало, як могло у таких часох, за просвиту нашого народу. (...) (Великий сельско-господарский календарь 1942, 224).* Биндас далей толкує його дальши поступки у нових обставинох у функції председателя РНПД: (...) *Председатель ше старал и совитовал часто зоз шицкима предняками нашого народу у тих крайох, з котрима лєм могол. Пробовал и шицки способи при нових власцох на яки способ би ше наша просвітна работа цо скорей обновиц могла. На концу пошел и на тижньово путованє на нашу Горніцу – Подкарпатя, дзе нашо браца Русини у векшим числу жию – же бим препатрел-преучел тамошні обставини просвітни. Там сом ше прешвечел о добрим народно-руским руху, у котрим вони шлебодно робя и свой народ – наших братох Русинох на Горніци просвищую у народним и вирским духу. Маю прекрасни институції, з котрима ше наскоро подзвигню, бо вецей маю школованих людзох, а и сама держава им на помоц идзе. Препатрел сом там шицко и прешвечел сом ше, же вони на добрей драги и маю одлични и богати просвітни институції, а главне Подкарпатске Общество Наук (исте як нашо РНПД-о), котре ше о шицкей просвити наших братох Русинох на Подкарпатю стара и вельо роби. Най будзе затераз досц, кед спомнєм лєм їх «Неділю», котра нам уж позната и нас випомогла... (ВСГК 1942, 225)*

Подкарпатске общество наук (ПОН) настало у обставинох после окупації Карпатской України з боку мадярского войска марца 1939. року. ПОН основане 26. януара 1941. року у Ужгородзе з потримовку мадярских власцох, а за його председателя избрани углядни будапештски професор Антоний Годинка. ПОН видавало рижни публикації як цо новини Неділя, часописи Зоря – Najna, Руська молодеж и Літературна неділя, як и Великий сельско-господарский календарь (Вельки польопривредни календар).

Редактор векшини тих виданьох бул Иван Гарайда, хтори по 1939. рок робел як викладач мадярского языка на Ягелонским универзитету у Кракове. Гарайду ше трима за правдивого руководителя ПОН и припознава ше його ключна улога у розвою богатей видавательней діялносци ПОН, окреме з обласци филології, етнографії и исторії (Гранчак 1995, 556). Националну орієнтацію ПОН описал тедишні мадярски управитель Подкарпатя, комесар Миклош Козма: *Общество ма служиц витвореню националней свідомосци русинох покля тот народ жада таке дацо цо би не було ніч друге окрем того цо вон сам є те. руски и ма намиру свою независну, самостойну и народну културу розвивац у рамикох святостефанскей державней и державноправней етично-моралней думки и у практикуме мадярско-рускей отказанности* (sic) (Магочій 1994, 100). Павло Роберт Магочи трима ПОН за першу культурну організацію хтора стала на русино-филних позиційох и же ей назначнейши цель була кодификация окремого литературного языка (Исте, 100-101).

Додаток на языку бачванско-сримских Руснацох у *Великим сельско-господарским календаре* за 1942. рок ношел мено *Селско-газдовски календар на рок 1942*. Перши текст у додатку под назву *Наша нова церковна управа* автора подписаного як *Д-р Кш.* (найвироятнейше священік др Силвестер Киш) дава податки о нових административних обставинох у хторих ше нашли грекокатолицьки парохії у Бачкей. Понеже ше шедзиско Крижевского владичества, хторе ше по теди старало о грекокатолицькох у Бачкей, нашло у рамикох другой держави, Независней Держави Горватскей, Святи престол 1. августа 1941. року формовал апостолску администратуру за шейсц грекокатолицьки парохії у Бачкей. За апостолского администратора избрани гроф др Юлий Зичи, калочски римокатолицьки архиепископ хтори за окремого генералного викара избрал др Йоакима Сегедия, грекокатолицького пароха у Бачкерестуре. Автор текста твердзи же тот администратура гарантує чужанє церковного языка, шпиваня и священства, а заключує зоз слідующими словами: (...) *Як сом уж горе спомнул, у нашей скоро 170 рочней исторії у крижевском владичестве настала велька пременка. Тот пременка принеше нам лебо добре, лебо зло у такей мири, у якей мири ми будземе свідоми же жиєме у нових обставинох и будземе ше знац у ніх знайц. Наша будучносц будзе така яку ю себе сами вибудуєме. Зато ше збийме так, як и дотераз, у твардих и густих шорох коло нашого Архипастира и його Генералного Викара и певно, же нас вони у церковним животу буду добре водзиц, же наша Апостолска Администратура розквитне у духовним животу – Богу на славу, Св. Церкви на чесц, а нам на спасене наших душох.* (ВСКГ 1942, 209-210) Треба визначиц и текст *Водица* хтори написал

монах о. Венедикт Сабов у хторим дал кратки историйат керестурскей Водици и приложел декрет з хторим 12 юлия 1941. року тото святиліще придате монахом-василияном з провинції св. Кирила и Методия на управяне (Исте, 220-223).

У скорей спомнутим тексту о. Дюри Биндаса вон виведол два тези: (...) 1. *Да зачуваме наш руски капитал РНПД-а, котри зме з телім пожертвованьом нашого народу шицки наскладали и утемелели, и 2. Понеже нашо РНПД-о основане од християнских руских даровательох и як дотераз так и одтераз ма лем нашому народови служиц у його просвищованю – на догварки о тим у Керестуре дня 20. октобра 1941. р, дзе зме були собрани з каждого руского валалу у Бачкей – согласно шицки були собрани, спорозумели зме ше у тим: же ше приключиме з нашим Руским Народним Просвитним Дружтвом гу братом нашим Русиним на Подкарпатю и то як члени християнскей організації ОГМ – Організації Грекокатоліцкей Молодежи (Исте, 226).* У слідующим своїм тексту *Нашим младим Русиним* Биндас совитує младеж же би ше тримала християнских принципох: (...) *У швецех ше стали вельки пременки. Мало доброго чуц и читац, бо швет и водителє поєдиних народох отпадли од Бога и сцу мено Боже и християнство зніщиц. Така пекельна робота уж горки нашлідки и кари принєсла велім народом. Прето ше нєшка шицки народи врацаю гу Богови и християнству, да себе охраня и обновя. Так то по цалим швецех. Прето же ше нашо РНПД-о у терашніх судьбоносних часох нашло у чешких обставинох, водительство його пренашло и ришело да ше и ми приключиме гу тей християнскей обнове и, як дотераз, так и надалей воспитуєме наш народ на народним и християнским темелю. Мили млади браца! Ніяки пременки у нашей рускей-християнскей просвити, лєм тельо, же ше ви младши баржей будзеце трудзиц, жертвовац и робиц за свою руску просвиту. Прето шмело напредок, най будзе Бог з вами!* (Исте, 229).

Литературна часц пополнєта з поетским и прозним творами. Три писні (*На Ярашу, Пийме!! Пийме... и Шмерц вояка*) подписани з презвиским Олеяр (можліве же слово о учительови Якимови Олеярови), а Михал Биркаш подписал два писні (*Дзивоцка розлука* и *З роботи до дому*) як и штири позберани присловки. Обявени и приповедки *Горше од шмерци* автора Ю. Р, *Пиво* автора К. К. и *Калина (легенда)* автора Д. В. Други тексти у додатку були теологийней (*Католицка акция* автора С.) и медицинскей тематики (*Туберкулоза* др Осифа Полиха).

Окремна часц за бачванских русинох Великого сельско-господарского календара за 1943. рок за розлику од предходного виданя нє принєсла

тексти хтори читачом даваю інформації о дружтвених, вирских и культурно-просвітних обставинах Руснацох у Бачкей у предходним року. Обявена поезия Михайла Биркаша и Янка Фейси, приповедка *Проци волі народу* Гавриїла Костельника, прозни и поетски твори авторох подписаних з инициялами (винїмка неподписани преклад приповедки *Цо я ту виновати?* русийского писателя Аркадия Аверченка), тексти духовней, аграрней и медицинскей тематики, як и неподписани статї етнографского характера под назвами *Дружбовство*, *Старостовство* и *Видавачство* (ВСГК 1943, 230-240).

Остатнє виданє *Великого сельско-господарского календара* обявене за 1944. рок, а додаток за Руснацох у Бачкей ношел назву *Календар за бачванских русинох на рок 1944*. Вон почина зоз статью *Фатимска богородица* др Якима Сеґедия, а предлужує з прекладами з українского языка Ириная Тимка тексту *Илия, пророк Божи, сумує...* и вишивку зоз його кнїжки *Писня Богови*. На концу вишивка зазначене *З литературней бешеди преложел: о. Ириная Тимко* (ВСГК 1944, 251). З того мож вивесц же без огляду на прорусинску ушорйовацку ориєнтацію цалого *Календара*, проукраїнски становиска голєм з часци обстали и на бокох додатку на язика бачванско-сримских Руснацох.

У литературней часци публиковани писні Янка Фейси и приповедка *Пре цо?* автора Ю. Д. Од остатку зміста вшелїяк треба визначиц рубрику *З наших валалох*. Статью под назву *Стари Вербас* написал автор под псевдонимом *Вербачань* и ту перше дати кратки историйат грекокатолїцкей парохії у Старим Вербаше, а потим звит о вибудови новей церкви Покрова пресвятей Богородици у тим месце. Пошвецанє було 17. октобра 1943. року у присустве пейцох священїкох и на нїм шпивал хор под руководством о. Ириная Тимка. Автор того текста заключує зоз слїдуюцима словами: (...) *Война приноси вельо зла, чежкосци, скрути — але ипак, кед ше сце дацо посцигнуц, та мож и у войни. То найлєпше доказує нова вербаска церква. Догод любиме Господа Бога и даваме му належну чесц, а любиме и свой народ — чувствуєме ше як браца, гоч зме розшати вшадзи — дотля не препаднєме, але вше ше баржей будземе дзвигац. Дай Господи, да воно так будзе!* (Исте, 274). Нєпознати автор звиту Керестуре у 1943. року визначел три подїї значни за тот валал: Вельку Ноц, пошвецанє державней застави и отверанє памятнику погинулим у Першей шветовой войны и 20-рочни ювилей спортского дружтва «Русин» хтори означени з фодбалским змаганьом з Спортским клубом «Русь» зоз Унгвару (Ужгороду) 13. и 14. юния 1943. року. Дата и информация о пошвецаню иконостаса у Водици 31. октобра 1943. року, а пред конєц читателє поинформовани о Керестурцох хтори погинули

у войни и ту преценєне же коло дзешец особи страцели свой живот у войни того року. Текст заключени на слїдуюци способ: (...) *Дал би Господь Бог, да нам скраци тоти чежки часи и да нам повраци шицких наших милих з далеких крайох швета, да заш можеме у миру и любви предлужиц нашо каждодневни роботи и так випольниц задачу, котру нам Бог каждому одредзел – на славу Божу, а нашому валалу и цалому народу на чесу и добробут* (Исте, 278).

За розлику од остатку *Великого сельско-господарского календара* мож обачиц же його додаток за бачванских Руснацох минимално указовал свою прорежимску политичну орієнтацію. Мож, тиж, заключиц же ше у додатку не зявйовали прорусински становиска цо найвироятнєйше вязане за факт же авторе текстох у додатку углавним були члени розформованого проукраїнски орієнтованого РНПД. Период Другей шветовой войни за культурно-просвітни живот Руснацох на тих просторох представлял преходну фазу медзи периодом у хторим доминувало клерикалне Руске народне просвітне дружтво и нову концепцію у організації культурного живота хтору принєсло социялистичне ушорєнє. З текстох представених у роботі мож заключиц же ше руководитєлє теди уж бувшого РНПД у найвекшей мири закладали зачувац шицко цо ше могло од здобуткох медзивойнового периоду цеком трагічних рокох Другей шветовой войни.

Литература

Великий сельско-господарський календарь Подкарпатского общества наук на рокь 1942, Унгварь: Книгопечатня Подкарпатского общества наукь;

Великий сельско-господарський календарь Подкарпатского общества наук на рокь 1943, Унгварь: Книгопечатня Подкарпатского общества наукь;

Великий сельско-господарський календарь Подкарпатского общества наук на переступный рокь 1944, Унгварь: Книгопечатня Подкарпатского общества наукь;

Гранчак, І. (ред.), *Нариси Історії Закарпаття, Том II (1918-1945)*, 1995, Ужгород: «Закарпаття»;

Магочій, Павло Роберт, *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)*, 1994, Ужгород: Поличка «Карпатського краю».

Saša Sabadoš

APPENDIX FOR RUSYNS IN BAČKA IN THE „GREAT AGRICULTURAL CALENDAR“ (1942-1944)

Summary

After the April War had ended in 1941, the Ruthenian People's Enlightenment Society had ceased to exist. During the Hungarian occupation the publishing activity of the Ruthenians in Bačka carried on through the publications of the Subcarpathian Science Society from Uzhhorod, and mostly through a Bačka Ruthenian appendix in the publication called „The Great Agricultural Calendar“ which had been published for the years 1942, 1943 and 1944.

KEYWORDS: Ruthenian People's Enlightenment Society, Subcarpathian Science Society, Ruthenians, Bačka, „The Great Agricultural Calendar“, World War II.

Михаїл Римар

ГЕОГРАФСКИ ПРЕМЕНКИ САЛАСОХ У ОКОЛЇСКУ РУСКОГО КЕРЕСТУРА

АБСТРАКТ: У статї приказани салаши коло Руского Керестура. Єдна часц роботи базована на податках достатих зоз інтервюа зоз людзми хтори жили на салашох, а за другу часц роботи хаснована релевантна наукова литература и историйни жридли. У роботї приказани єден салаш, як представник шицких керестурских салашох. Указани способ на хтори салаши функционували под час свойого иснованя и причини хтори уплївовали на їх наставанє, розвой и неставанє. У роботї, тиж, приказани и процес трансформації салашох од дакедишних дочасних статкарских станїщох, преїга економски самостойних маєтних газдовствох, по нешкайше преробйованє до туристично-погосцительних обєктов.

КЛЮЧНИ СЛОВА: салаши, Руски Керестур, польопривреда, демографія.

Увод

Мудри людзе гваря: „Док чловека не упознаш, не будзеш го ані добре розумиц“. Исте ше може одношиц не лєм на людзох, але и на шицки други зявеня у простору коло нас. Опитне кельо зме нешка свидоми яки значни салаши були за Руснацох у Бачкей од другей половки 19. и у 20. вику. Же бизме почали ценїц и старац ше о салашох хтори ище остали у наших хотарох мушиме их добре спознац. У тей роботї буду приказани салаши як специфични тип населєня, цо шицко уплївовало на людзох же би почали будовац салаши и жиц на нїх, як ше розвивали, прецо ше их почало напуцовац и валяц, як и роздумованя о перспективох їх розвою нешка и у будучносци.

Дефиниция, назва и наставанє салашоx

Салаши самостойни польодїлски гáздовства котри масовно будовани у 19. и 20. вику у Войводини. Початком прешлого вику и познєйше – пейдзешатих и шейдзешатих рокох 20. вику, то були барз значни и части будовательни обєкти у Бачки. Медзитим, швидко потим оставаю напуццени, та нєшка векшина салашоx цалком празна, а дзепоедни претворени до етно музейоx и рестораноx. Салаши будовани на польоx котри требало кажди дзень обрабляц, а котри були досц оддалени од матичного населєня, прецо ше вельо часу трошело на одход и приход зоз поля. Прето ше людзе поступнє почали присельовац цо блїжей гу свойому полю. Найвєцей салаши маю гевти населєня чийо хотари забераю вельки поверхносци (Суботица, Зомбор).

Бешедуючи о тим типу населєньоx треба дотхнуц и його назви – салаш. То слово мадярского походзєня котре ше зявює ище у штрєднїм вику кед на вельких пасовискоx Панонскей нїжини статкаре себе будовали обєкти як дочасни жимски склонїща. Шицки южнославянски язики познаю слово «салаш». У болгарским язiku воно означує «колїбу з дескоx». У македонским язiku вона предствая землєдїлски маєток зоз необходнима заградама, звичайно оддалени од городу. При Вукови Караджичови, вона лоцирована за Войводину, а предствая маюр, вилу (Б. Ђупурдија 1985).

Поволуючи ше на виглєдованя П. Скока, Бранко Чупурдија наводзи: «Слово «салаш» (од мадярского *szállás*) ше, окрема у южнославянских язиках, дзе ма розлични значєня, зявює у болгарским, словацким, польским, украинским и руским язiku у значєню «колїба з дескоx», потим у румунским дзе означує «прияц дакого на ноцнїк», и турским у хторим предствая «бараку за предаванє овоци, бостану». У нашим значєню слова салаш, у мадярским язiku хаснує ше слово «таня» як место на хторим ше жиє у єдней часци рока, односно «всєвкупносц до єдней гупи змєсцєних, у хотаре подзвигнутих, периодично хаснованих економских будинкоx» характеристичних за южну часц Алфелду и побережє Дунаю.» (Б. Ђупурдија 1985, 121).

Положенє салашоx

Бешедуючи о салашоx як типу населєня и спатраючи їх просторни розпорядок, мож обачиц же то самостойни гáздовства гуповани у єдним хотаре у хторим су углавним нєправилно розпорєдзєни, окреме кед хотар ма нєправилну форму основи, цо найчастєйши случай. Медзисобна оддалєносц двох сушєдних салашоx иншака од єдного до другого, и може буц од

даскельо дзешатки лебо стотки метери по даскельо километри. Газдовства хтори ше будує барз блізка єдно при другому найчастейше обрабяю исту жем и ту часто слово о найблїзшей родзини.

На положенє салашох уплїваю рижни фактори, а вони можу буц прицагуюци и одбиваюци. Вони тиж можу мац природне и дружтвене походзенє. То насампредз релєф, вода, велькоц и форма хотара, транспортна инфра-структура (мрежа) итд.

Салаши ше углавним будує у ровніни, гоч маю свойого парняка у горских предїлох у форми катунох. Медзитим, аж и ровніна хтора на перши попатунок монотона, ма предїли котри лєм за метер-два висши од околного терену, та вец и цалком вигодни лебо невигодни за будованє економских и обєктох за биванє. Наприклад, на Бачкей лесней заровні найвещей салаши єст у долох и у єй подножю. То прето же ше на таких местох лєгчейше сцигує гу води и не муши ше копац студню глібоку дзешец и вецей метери, як цо случай кед ше салаш находзи на самей лесней тераси. На исти случаї наиходзиме и на Тителским брегу на юговостоку Бачкей.

У другей половки 19. Вика, кед ше почало будовац салаши у хотаре Руского Керестура, тоти микро форми релєфа мали ключну улогу у вибераню места за будованє салашох. Цали тот простор до викопованя дренажных бегельох часто бул вилївани з под`земними водами. Прето салаши будовани лєм на найвисших теренох хтори дараз лєм за єден метер висши од околного простору и з тим захицени од високих под`земних водох. Цо ше дотика води як фактора котри уплївовал на вибор места за будованє салашу, вона мала своєю прицагуюци и одбиваюци аспекти. Вода необходна за живот, алє превельо води часто онєможлївює нормалне функционованє людзох и їх населеньох. Дзепоедни салаши ше будовало так же би були блізка при води, алє на таким терену же би не були виляти. Присутство водових поверхносцох салашаром оможлївйовало евентуални лов и место за пестованє дзепоедних домашніх животиных.

На положенє салашох моцно уплївовали и гидрографски обєкти. Салаши звичайно будовани блізка при водових поверхносцох, на местох дзе ше збиваю влажни пасовиска зоз сухима житородними поверхносцами. Так цали шори салашох на рубцох лесних долох, на контактних зонах лесних зукосих ровных гу нїзшим предїлом, на гранїцох лесних “предолицох”, на побережйох бачких ричкох (Б. Букуров 1978, 50).

Предносц такого положеня тот же ше салашаре з єдного боку могли занїмац зоз статкарством на влажних пасовискох и з другого боку обрабця жем на висших теренох хтори не були барз загрожени зоз вилївами

под'земних водох. Коло води ше могли занімац и зоз евентуалним ловом, а бари часто служели и за хованє швиньох, качкох, гускох и других домашніх животиных.

Велькосц и форма салашох барз уплївовали на число и положенє салашох. Цо даєдно населєнє мало векшу поверхносц хотара, мало и вецей салаши. То вишло зоз чисто практичней природи, бо векша оддалєносц аграрней поверхносци обисца у валалє одбера и вецей часу на одход и врацанє з поля, та скрацує час за роботу. Прето салаши, насампредз, будовани у вельких хотарох. Суботица населєнє котре штредком 19. вику мало єден з найвекших хотарох у Габзбургскей монархиї, поверхносци 155.251 га и прето то город хтори у спомнутим периодзе мал и найвецей салаши у хотаре, по дзепоедних преценьованьох коло 10.000 (Гурчић 1994).

Неправилна форма основи хотара дзекеди условює неправилни розпорядок польох єдного власніка. Прето у таким хотаре и салаши розруцанши и неправилно розпоредзени. З другого боку, кед основа хотара ма форму правоугельніка, круга, квадрата лєбо дасдну другу правилнєйшу форму, и салаши у нїм буду правилнєйше розпоредзени. Уж поведзене же салаши релативно осамени обєкти. Праве прето, же би не були цалком изоловани, барз важни фактор при вибору места за будованє салашу були хотарски драги. Найвецей салаши вибудовани коло главней драги у хотаре, гоч и гевти другорядни оможлївовали лєпшу комуникацию зоз валалом. У хотаре Руского Керестура найвекша концентрация салашох коло главней драги у одредзеной часци хотара.

Прилог 1: Место на котрим дакеди стал салаш з лївого боку од драги

Фото: Михаїл Римар

Салашаи найчастейше од драги уцагнути коло 50 метери до поля, а за тото єст вецей причини. Так ше будовало же би салашаре були захицени од злонамирних преходнікох, же би ше цо скорей обачело гевтого хто приходзи на салаш, а тиж и прето же би газдовство було у штредку свойого поля и же би му єднак часу було потребне же би сцигол по кажди його конєц. Места дзе дакеди стали салашаи, нешка ше можу препознац по «багренових островах» котри ше находза уцагнути од хотарскей драги як видно на слики 2. На таких местох, найчастейше будинок вецей не иснує, а простор зароснути зоз багренами и дзивима ружами.

Цо ше дотика орієнтації салашох на страни швета, зоз рижних прикладох зазначених на терену, видзи ше же главна одредніца була хотарска драга. Шицки салашаи зоз свою предню часцу обрацени гу драги котра водзела на салаш. Так, як неточна (голем у случаю котри зазначени у хотаре Руского Керестура) одруцена предпоставка же салашаи зоз дзепоедними своїма просториями орієнтовани спрам рушаня слунка у цеку дня и на тот способ додатно хладзени односно зогривани у цеку рока.

Фактори котри уплївовали на початок вибудови салашох

Салашаи ше у хотаре Руского Керестура почало будовац седемдзешатих и осемдзешатих рокох 19. вику. Не исную релевантни жридли котри шведоча о иснованю салашох на тим простору скорей спомнутого периоду. Аж и кед би салашаи теди исновали, не були числени, а газдованє би було барз чежке пре обще невігодни физични и политично-економски условия котри були виражени у периодзе тедишней Угорскей, и после 1867. року австроугорскей власци. Од негативних физично-географских условийох насампредз треба наглашиц проблем звишку под'земних водах котри порядне вилївали тот простор хтори прето не бул вигодни за землєдїлство. Кед ше гу тому дода факт же у найвекшей часци Европи по 1848. рок владала феудална система, котра обичних селянох тримала на уровню основней егзистенції, видземе же у таких условийох людзом углавним було неможлїве витримовац самостойни моцни польопривредни газдовства яки були салашаи. Аж у другей половки 19. вику створени условия котри оможлївели початок вибудови салашох и салашского способу газдованя и привредзованя у хотаре Руского Керестура. Даєдни з найважнейших условийох були утаргованє крипацких одношеньох 1848. року, викопанє бегельох и збиванє (комасация) жеми у хотаре Руского Керестура 1876. року.

Утаргованє крипацких одношеньох 1848. року

По законченю револуції 1849. року шицки людзе постали шлєбодни граждане, односно шицки були єднаки пред законом, цо значело же у нових дружтвено-економских одношеньох не мушели плациц феудални порції. Людзе постали власніки жеми хтору обрабляю, котра по теди була феудална у власніцтву комори (держави), а селяном є давана под аренду. З тима одредбамы створени дружтвени условия котри оможлівели початок формованя салашох не лєм у околїску Руского Керестура, але и на цалей території тедишней держави.

Копанє бегелюх и комасация жеми у хотаре Руского Керестура 1876. року

Копанє бегелюх и комасация жеми у хотаре Руского Керестура котри окончени 1876. року, були фактори котри оможлівели необходни физично-географски условия за початок вибудови салашох и розвой салашкогo способу привредзованя. Медзитим, же би пришло до идеї вибудови бегельской системи у хотаре, мушело присц до кулминації одредзених дружтвених околносцох. Барз вельки уплїв на жительство Руского Керестура у тот час мали активносци Кредитного союзу и Читальні. У Руским Керестуре уж 1870. року исную Кредитни союз и Читальня. Найактивнейши у їх роботи були Михал Джуня, тедишні учитель и дзияк, и селян Ферко Пап-Радванї. У тих організаційох селяне ше зберали же би ше ту догваряли о рижних роботох, черали знаня и искуства и учили як ефикаснейше обрабляц жем. Ту ше читало новини, кнїжки и слухало ше преподаваня котри тримал Ферко Пап-Радванї. Вон бул человек “опрез свойого часу” и закладал ше же би ше шицки селяне здружили и ведно ше борели процив шицких природних и дружтвених невисгодносцох котри их гамовали у економским напредованю. Зазначени дзепоедни з його преподаваньох зоз 1878. року у котрих поволує людзох же би ше упущели до науки, же би почали прилапйовац иновациї у польопривреди, же би ше здружили пре обще добро и напредованє. Людзе го любели слухац, бо часи були чежки, а обовязки гу держави числени и напорни, та требало дацо зробиц же би ше живот обичного селяна злєпшал. Ферко Пап-Радванї порушал тоту револуцию.

Року 1876. у хотаре Руского Керестура окончена комасация, односно збиванє жеми. У тим чаше селяне мали барз розеруцани парцели по цалим хотаре. Случовало ше же им парцели од пол гектара, гектар лебо два були изоловани и медзисобно оддалєни и вецей километри. Таке газдованє було непрактичне, бо ше не могло єднак добре водзиц рахунку о каждей видвоєней часци окреме, так же урожаї на шицких були скромни. Праве прето, того 1876. року окончене збиванє парцелюх на єдно место. Тоту роботу окончели австроугорски власци з помоцу селянох. Медзитим, случело

ше же гевти маєтнєйши вихасновали тоту нагоду и зоз подплацованьом службєнїкох у новим прерозподзельованю достали свою жем у найвисших и найплоднєйших часцох хотара. Худобнєйши, котри нє мали зоз чим подплациц службєнїкох, доставали жем у нїзших часцох хотара котра поряднє була вилївана и давала менши урожаї. Так розлики медзи богатима и худобнима у валалє ище баржей пришли до вираженя. Богатим ше на тот способ удало достац туню роботну моц и могли диктовац цени наднїцох и продуктох, бо худобни мали мало лєбо вообщє нє мали приходи од жеми, а пенєж им бул потребни за витримованє обисца и фамелиї, та мушели у чежких условийох и за нїзши наднїци робиц за гевтих маєтнєйших.

Ферко Пап-Радванї почал тримац преподаваня у читальнї о значносци организованя селянох у копаню бегельох котри би зберали звишок под`земних водох котри залївали вельки поверхносци хотара. И сам бул єден з тих хтори достали подлу и часто вилївану жем. Мал идею же би кажде у валалє хто обрабя жем, участвовав у копаню бегельох пропорційно у одношеню на велькосц жемового маєтку. По його идеї, худобнєйши би требали вецеї копац, а маєтнєйши би вецеї участвовали у финансовим смислу. Людзе у початку були скептични и вишмейовали ше з нього прето же сам почал копац бегелї коло свойого поля. Гуторели му же себе копе рибалов, бо му цале польо було под воду. Кед ше пошвидко указало же його работа дава резултати, велї селянє ше лапели до истей роботи. Маєтнєйшим парастом тото нє одвитовало, и нє лєм же нє сцели участвовац у вибудови бегельскеї системи, алє аж и завадзали при копаню, организуєци рижни штрайки, бо знали же кед ше звишок води поцагнє зоз польох, поверхносци котри тримали худобнєйши селянє тиж почню давац добри урожаї. На тот способ вони би страцели туню роботну моц и достали конкуренцию на тарговищу. Ферко Пап-Радванї як ношитель того руху забити 1886. року у своєй заградї у валалє, а забойнїк нїгда нє влапени и нє одвитовал за забойство, гоч явна тайна була же наймаєтнєйши параст у валалє и тедишнї биров, Михал Шимко, наручел його забойство (М. Жирос, 1987).

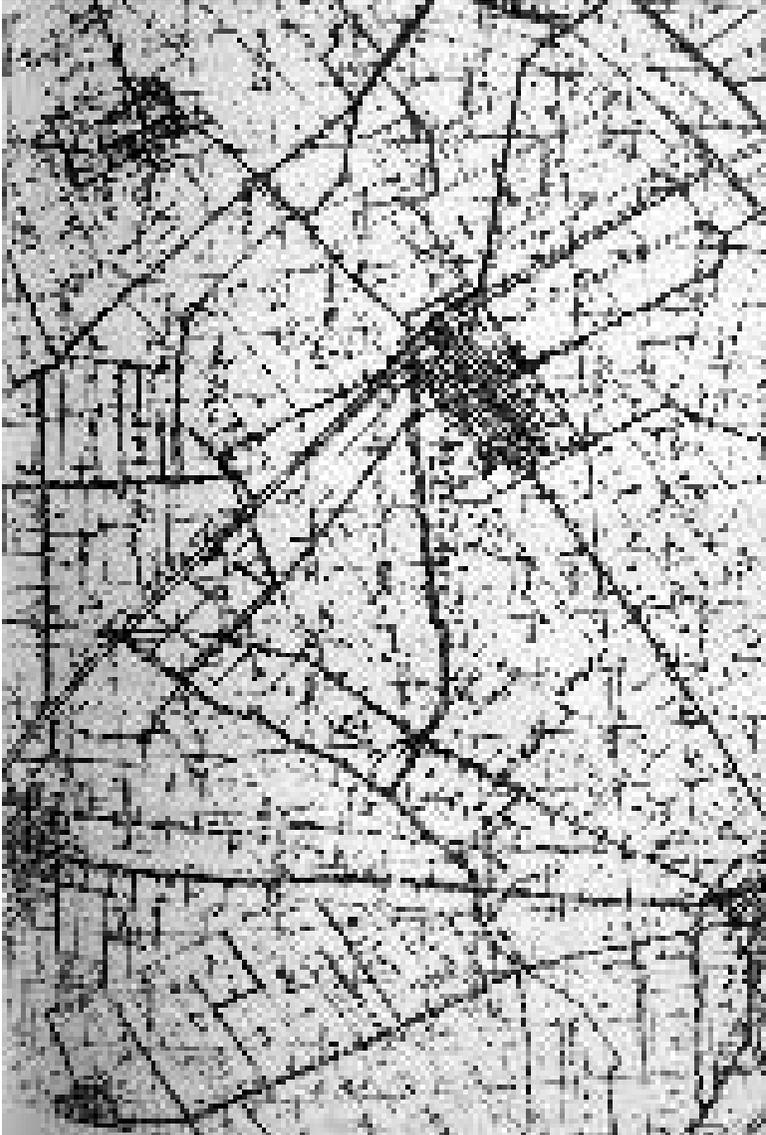
После того, работа и активносци Читальнї замарли, алє ше нє могла застановиц габа худобних парастох котри жадали достац жем, котру порушал Радванї. Даскельо роки було потребне же би ше уровень под`земних водох спуцел як пошлїдок викопованя бегельох. Пошвидко потим почали ше зяв`йовац перши салаши у хотаре Руского Керестура, бо ше конєчно створели вигодни условия за їх нормалне функционованє. Володимир Гнатюк под час свойого перебуваня на тих просторох 1897. року записал же у хотаре Руского Керестура єст тельо салаши же путнїк хтори му ше приближує дума же є уж у валалє, гоч до нього єст ище даскельо километри.

Салашы коло Руского Керестура

У керестурским хотаре було вельо салашы, бо жем у хотаре после поцагованя води, як барз плодна, почала давац лепши урожаї. Теди наставаю велї салашы у хотаре и на нїх ше людзе углавним занїмаю зоз обрабяньом жеми и статкарством. Салашы ше коло Руского Керестура почало будовац после комасациї жеми 1876. року (М. Жирош, 1997). Найвещей салашы у хотаре було у чаше медзи двома шветовима войнами. Було вецей часци коло валала у хторих ше груповали салашы. На каждай з нїх було медзи 10 и 40 салашы, а найчастейше коло 20. Число салашох у хотаре Руского Керестура у медзивойновим чаше було шлїдуюче:

На Косцелїску було 40 салашы, на Брестовцу 14, на Сейкох 23, на Медешу 20, на Лукох 11, на Селищу 32, на Ярашу 10 и на Державки 20. По тих податкох котри зазначел М. Жирош, у керестурским хотаре теди було 170 салашы. Медзитим, жителє Руского Керестура куповали жем и будовали салашы и у хотарох околних населеньох, алє ше, гоч там и жили, вияшньовали як жителє Руского Керестура. Найвещей салашы було спрам Кули, у часци хотара под назву Била – 36. Було их и далей од Кули – 13, на Палачи було 7, у лалицким хотаре исто 7, у червинским хотаре 10, у хотаре Савинога Села 4, у хотаре валала Пиньвиц (Пивнице) 5, у хотаре валала Крущич 3, односно вкупно 85 салашски ґаздовства у котрих жили Руснаци зоз Руского Керестура, а котри не були у керестурским хотаре. Ведно зоз салашами у керестурским хотаре, жителє Руского Керестура мали 255 салашы. Од шицких тих групацийох найдлужей ше отримала група салашох южно од валала под назву Селище. Дакеди на Селищу було 32 живи салашы. Нешка там стоя лєм 4 салашы, од чого 2 активни и єден полуактивни. Медзи двома шветовима войнами кажда фамелия мала стредне коло 6-7 членох. На основи того мож предпоставиц же на Селищу у спомнутим периодзе жили медзи 150 и 200 людзе.

Нешка ше розликую Мале и Вельке Селище. Медзитим, то топоними хтори ше почало хасновац аж од шейдзешатих рокох прешлого вику, кед после викопованя Велького бачкого каналу дакедишнє Селище подзелене на меншу и векшу часц по хторих и настали нови мена. Вельке Селище часц зоз южного боку каналу Д-Т-Д, дзе остала векшина салашох дакедишнього Селища. Мале Селище остало на сиверним побережю каналу Д-Т-Д и гоч мало меней жительох, отримало ше длужей як Вельке Селище прето же ше находзело блїжей при валалє. Нешка уж спомнути активни салашы находза ше праве на Малим Селищу и барз су блїзко при валалє.

Прилог 2: карта керестурских салашох

Жрідло: превжате од (М. Жирош 1997)

Сопков салаш

Сопков салаш бул на Брестовцу. То сиверна часц керестурского хотара, на граніці зоз червинским хотаром. Салаш збудовани 1936. року. Од Руского Керестура бул оддалени коло 6 km, а од Червинки коло 4 km. По валал ше на кочу сциговало за годзину и пол по красней хвилі. Як и шицки салаши будовани у тот час, и Сопков салаш бул набивани. Бул закрити зоз черепом, а специфичносц того и околних салашох, хтори тиж були у тей часци керестурского хотара же мал пиньвицу. Тота часц хотара на кус векшей надморскей висини, бо є найоддаленьша од дна рускокерестурскей депресії чия найнізша ката южно и юговосточно од валала. По словох Мариї Сопковей, хтора народжена и жила на тим салашу, тота часц хотара була медзи першима хтори обрабляни у цеку рока, бо бул на висшей надморскей висини, та прето ані не так zagrożени з под'земними водами як други часци хотара. Так природни условия ту оможлівели людзом викопванє и хаснованє пиньвицох хтори були барз важни за тутейших салашарох. У ніх ше на константней температури воздуху чувало єдзене и польопривредни продукти хторих на салашу було вельо. Сопков салаш мал штири просторії: такволану главну хижу, приклет, комору и кухню. На ніх ше под истим закрицом надовязовал хлів. У дворе ше на даскельо метери оддаленосци преїг драги од главного обекту за биванє находзел ище єден, менши помощни обект. Вон тиж бул набивани, а интересантне тото же бул закрити зоз сламу и шашом, хтора ше кед було потреби, часточно меняла з часу на час. Влєце ше ту рихтало єдзене и ту ше спало. Коло того помощного обекту находзела ше пиньвица. Салашски двор бул з древену ограду подзелени на предні и задні. У преднім, хтори бул обрацени гу главней хотарскей драги хтора водзела на салаш, находзели ше обекти за биванє, заградка зоз квецом и древка рижних овоцох. У заднім дворе були пошоровани економски обекти, два хліви, аколь и гумно. Студня зоз соху була на таким месце же би ше з ней вода могла принєсц до обидвох хлівох. На Брестовцу не було салашскей школи, так же дзеци ишли до школи до валалу. Тота часц хотара од Руского Керестура оддалена коло 6 km, так же Мария Сопка, як и други дзеци зоз околних салашох, през тидзень кед ходзели до школи, перебували у валале у родзини, а потим ше врацали на салаш дзе були соботу и недзелю.

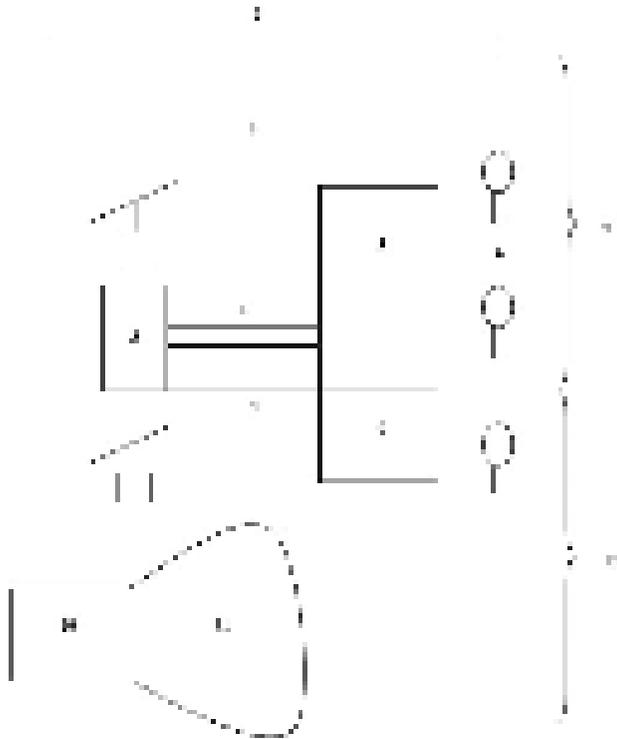
Шицки салаши у керестурским хотаре зоз своїма обектами за биванє и економскимима обектами були ориєнтовани гу хотарскей драги хтора водзела на салаш. Шицки вони, зоз свою предню часцу за биванє були ориєнтовани гу тей драги гу хторей були обрацени и облаки салаша. Сопков салаш бул ориєнтовани гу хотарскей драги котра повязовала Крущич и Червинку.

Прилог 3: Сопков салаш

Жридо: Зоз приватней архиви фамелії Сопка

Привредзованє на Сопковим салашу ше не вельо розликовало од привредзованя на других керестурских салашох. Специфични є по тим же мал широку палету привредзованя. Сопково ше занімали зоз польопривреду. Обрабляли жем и тримали статок хтори ше хасновал и за роботи на полю, бо не мали трактор. Попри тим, вони пестовали и пчоли, коло 15 кошніци, зоз хторих мали досц меду за свойо потреби, а часц предавали на пияцу и до задруги у Червинки и Руским Керестуре.

Прилог 4: Слица Сопкового салашу

Жрідло: Виробел Михаїл Римар по інструкційох Марії Сопковей

Легенда: 1-хотарска драга Крушич-Червинка; 2-заградка; 3- помоцни обект зоз пиньвицу; 4-дражка; 5-главни стамбени обект; 6-овоцнік; 7-предні двор; 8-древена ограда; 9-хлів; 10-хлів; 11-аколь; 12-задні двор

З лісцом ягодових древох ховали гадвабни гушеніци, а приход од того приходзел концом лета, кед требало дзеци рихтац за школу и куповац им шмати и школски прибор. Гадваб ношели до фабрики гадвабу у Вербаше.

Дружтвени живот салашарох бул интензивнейши у жимских мешацох кед було вецей шлєбодного часу, бо ше не робело на полю. През цалу жиму та аж по Вельку ноц, дараз и през тидзень, а не лєм през викенд, салашаре організували пратки. Сходзели ше у газдині у хижи зоз хторей ше винєсло шицок мебель окрем лавочкох хтори були пошоровани вшадзи коло мура. На праткох жени вишивали, а хлопци картали и бавели шах. Сobotу и дакеди внєдзелю, на пратки ше ишло до валалу, а през тидзень ше отримовали на салашох.

Струя на Сопков салаш нігда не уведзена, та ше просторіі ошвицовало зоз петролейску лампу, а єдзене ше чувало у пиньвици и на рижни други, уж описани способи.

Фактори котри уплівовали на напуцванє салашох

Аграрна реформа 1945. року

По приношеню и ступаню на моц Закону о аграрней реформи и колонизації у тедишней держави створени жемови фонд од 1.600.000 га жеми за обрабяне. У Войводини тот фонд виношел 668.412 га и бул розподзелени фамелиюм, аграрним интересентом, колонистом и явним підприємством. Теди 137.951 фамелия у Войводини достала жем и то вкупно 427.641 га (М. Жирош, Народни календар 1986). Остаток од 240.771 га додзелени явним підприємством. По ступаню на моц того закону до Войводини ше зоз шицких крайох Югославії приселєли коло 250.000 колонисти (наволовали ше вонкашні колонисти). Вони населєли вкупно 114 войволянски места, а 14 населєня збудовани за потреби насельованя нукашніх колонистох.

Аграрна реформа запровадзена 1946. року, а Закон о жемовим фонду принєшени 1953. року и накладал же єден власнік селян не шме мац вецей як 10 га обрабляцей жеми. Тото ше барз негатишно одражело на салашки газдовства, насампредз гевти чий власнік мал вецей дзешатки лебо стотки гектари обрабляцей жеми. Таки маєтніки часто мали не лєм єден, але два лебо и три салаша на вельких поверхносцох. Зоз зменшованьом поверхносцох обрабляцей жеми, не виплацовало ше отримовац вецей салаша, так же од двох-трох оставал єден лебо ані єден. Велі порозберани и поваляни, окреме у случаю кед ше власнік преселєл до городу лебо валалу. Було и гевтих селянох у Керестуре хтори пре недостаток орачей жеми не могли достац жем у хотаре того лебо околних населєньох. Таких було коло 300 фамелиї, и за ніх одредзена нова колония, Сентянски Гунарош, лебо нешкайше Нове Орахово. „13. мая 1946. року зоз Керестура - на 100 кочох - пошли перши 50 фамелиї (М. Жирош, 1986, 46). Вони ше населєли и вибудовали нешкайше Нове Орахово. Медзитим було и тих котри не були задовольни зоз колонизацію, та ше врацали до Руского Керестура лебо до околних населєньох.

„Так спрам стану на дзень 31. децембра 1949. року у Новим Орахове були колонизовани: 168 фамелиї зоз 635 членами, котри достали 1.351 кастерни гольт жеми“ (М. Жирош, 1986, 47).

Аграрна реформа дефинитивно бул єден з намоцнейших факторох хтори уплівовали на напуцванє числених салашох у хотаре Руского Керестура.

После нѣй, велі салаши напуцени, а нови ше не будовало прето же тоти цо пред реформу не мали жеми, гоч у нѣй и достали даскельо гектари, на достатей малей поверхносци жеми не могли обезпечиц досц средства же би зоз нїх отримовали салаш. Тиж так, после реформи, польопривредніки помали уводза механїзацию хтора барз олегчала роботу на полю и скрацела час потребни же би ше пошло на польо и зоз нього сцигло назад до валалу. Обачлїва вше векша розлика у комформносци живота на салашу и у валалѣ, так же мож повесц же после Другей шветовой войны и аграрней революції приходзи конаец салашом як самостойним польопривредним газдовством, репрезентом дотедишнього способу газдованя, живота и привредзованя у Панонскей нїжини.

Лѣпша инфраструктурна опременосц валалу

Кажда форма инфраструктурней мрежи зоз котру опремени валал, чежко лебо найчастейше нїяк не сциговала на салаши. Не уплївовала каждая иновация у валалѣ окреме на напуцованє салашох, алє кед ше їх вкупни уплїв одражел на вельку розлику у квалитету живота на салашу и у валалѣ, салашаре були скоро принушени напуциц свойо дома и преселїц ше до валалу. Вшелїяк же треба спомнуц дзепоедни з тих иновацийох котри правели вельку розлику у квалитету живота на валалѣ и на салашох на хасен валала.

До Руского Керестура струя уведзена 1924. року. Тото, медзитим, гоч було барз значне за розвой валала, не уплївовало на дальши розвой салашох. Не зазначени случаї же даєдни фамелиї напуцовали свойо салаши и пресельовали ше до валалу пре уведзенє струї у валалѣ. За тото єст даскельо толкованя. Насампредз, людзе виками жили без електричнеї енергії и подполно були адаптовани на таки способ живота. Шицки свойо потреби котри ми нешка надополнюєме зоз струю, теди ше ришовало на рижни способности. Єдзенє ше вжиме тримало у окремих жимних и цмих просторийох, а влєце ше одредзени єдла чувало у гарчкох з масцу, насолени, а даєдни у студні над жимну подїземну воду. Гевти газдовства котри будовани на найвисших часцох хотара, мали пиньвици у хторих нїгда не було води, та ше там могло чувац єдзенє. За ошвицованє просторийох хасновало ше витрионово лампи. Хижи ше зогривало з руским пецом хтори служел и за пририхтованє єдзенья. Так людзе були звикнути на живот без струї, та не прилапели такой тоту иновацию. Мушел преїсц одредзени час же би людзе похопели предносци хаснованя електричнеї енергії. Тиж так, векшина людзох не мала средства зоз хторих би себе такой по уведзеню струї купела шпоргет, пец лебо даєден други електрични апарат. На векшину салашох струя не уведзена ані по период їх напуцованя осемедзешатих и дзеведзешатих рокох

20. віку. Главна причина за неуводженє струї на салаши тот же салашаре мушели сами плациц трошки прицагованя потребней інфраструктури, за цо, розуми ше, ніхто не мал средства. И попри уводзеня тей іновациї до валалу, салаши ше пре ню не напущовало, аж мож повесц же були на верху своєї моци у периодзе медзи 1890 и 1948. роком. Уводженє струї до валалу додатно направело розлику у квалитету живота на валалє и на салашу. Тоті розлики ше зоз уводженєм и прилапйованьом и других іновацийох (асфалтни драги, улїчне ошвиценє, водоводна мрежа, дутян) вше баржей буду чувствовац, цо на концу и привело до напущованя салашох, алє за тот мушели преїсц ище вельо роки. Салаши ше у хотаре Руского Керестура почало напущовац 1980-их и 1990-их рокох.

Треба повесц и тот же гоч струя уведзена до Керестура 1924. року, заш лєм прешло вельо роки скорей як вона уведзена до каждого обисца. З початку струю мали лєм одредзени установи и важни места у валалє (церква, Дом култури, карчма), док ше ю до валалских обисцох почало уводзиц аж после Другей шветовой войны, та и познєйше, шейдзешатих и седемдзешатих рокох 20. віку.

Зявйованє польопривредних машинох

Розвой транспорту и транспортних перевозкох бул фактор котри у най-векшей мири уплївовал на напущованє салашох. Период розвою держави после Другей шветовой войны принєсол модерни драги и транспортни превозни средства. Теди ше на тих просторох зявюю перши трактори котри ше хасновало за обрабляне жеми. Салашаре хтори обрабляли вельки поверхносци орачей жеми перши похопели предносц хаснованя польопривредних машинох. Велї ше у тим чаше задлужовали и куповали трактори и други польопривредни машини хтори им оможлївовали векши урожаї и так могли релативно лєгко врациц уложени пенєж. Тиж так, зоз зявйованьом тракторох, час потребни же би ше сцигло на польо и зоз нього врацело дому, бул барз скрацени. Так ше отворела можлївосц жиц у лєпше опременим обисцу валалє и обрабляц векши поверхносци орачей жеми як скорей. Найвещей парасті зоз хторима сом бешедовал под час писаня тей роботи, праве купованє трактора и бенефициї хтори зоз тим пришли, наведли як главну причину пре хтору ше одлучели напущиц салаш.

Розумлїве же и тот фактор не уплївовал поєдинєчно, алє у корелациї зоз другима факторами.

Вибудов асфалтних драгох у валалє

У периодзе у хторим наставали салаши у Руским Керестуре, валал ище не мал асфалтовани драги и драги зоз гоч яку другу тварду подлогу. Аж и главна улїца од снованя населєня по осемдзешати роки 20. вику була неасфалтована, алє зоз гліни, як дильов. Кед було дижджу и шнігу, було скоро неможліве исц по валалских улїцох, а на даєдних местох, по бешеди старших людзох з валалу, було и даскельо дзешатки центиметри блата. Иста ситуація була и на хотарских драгох по хторих ше ишло на салаши. У таких условийох, у блаце часто оставали залєзнути и конї и трактори, а дакеди людзе мушели виврациц коч лебо приколицу и висипац з ней урожай, же би ше превозку вицагло з блата. Исти стан затримал ше и у периодзе обнови держави после Другей шветовой войны, аж по седемдзешати и осемдзешати роки 20. вику, кед дзепоедни улїци доставаю асфалтни драги. Року 1980. закончена вибудов драгох зоз тварду подлогу на длужини од 8 км, а истого року почало ше правиц нови 5 км твардих драгох у побочних улїчкох (Народни календар, 1981).

У хронїки Руского Керестура записане же 1979. року у цеку вибудов драгох зоз тварду подлогу и же того року виробени урбанистични план населєня. Року 1981. предлужує ше вибудов асфалтних драгох у валалє, а 1982. року валалчанє участвую у добродзечним даваню средствох за вибудов драгох зоз тварду подлогу у валалє. Того року закончена и вибудов твардих драгох у ище дзевец улїцох зоз вкупну поверхносцу 20.000 м² (Ю. Тамаш, 1992). И у шлїдуючих даскелїх рокох, як єдно з найзначнейших случованьох у валалє одредзеного року у спомнuteй хронїки зазначена праве вибудов асфалтованих драгох.

Прилог 5: Руски Керестур трицетих рокох 20. вику

Жрїдло: <http://rdsa.tripod.com/Baczkeres.html>

Копанє каналу Дунай-Тиса-Дунай од 1957. по 1977. рок

Борба зоз звишком под'земних водох була константно присутна на тих просторох. Уровень под'земних водох спущени на прилаплїву коту зоз викопаньом бегельох концом 18. вику, та по седемдзешати роки 19. вику. Нєспорне же праве тоти викопаня уплївовали на початок вибудови керестурских салашох, алє треба наглашиц и тото же копанє бегеля Дунай-Тиса-Дунай през валалски хотар у периодзе од 1957. по 1977. рок директно уплївовало и на напущованє велькей часци керестурских салашох. Групація салашох котри були загрожени з негативними пошлїдками копаня спомнутого бегеля находзела ше южно и юговосточно од валалу и по шейдзешати роки 20. вику ношела єдинствену назву – Селище. Кед спомнути бегель викопани, Селище подзелєне на два часци. Менша, на сиверним побережю бегеля и блїжей гу валалу наволана Мале Селище, док векша групація салашох котри остали на южним побережю бегеля далєй од валалу, наволана Вельке Селище. То топоними котри ше почало хасновац аж после роздвойованя салашох на Селищу.

Кед бегель Дунай-Тиса-Дунай (Богоєво-Бечей) викопани у периодзе од 1957. по 1977. рок, Вельке Селище остало одрезане, далєко од валалу, а понеже мост преїг нового бегелю нє направени, людзе преїг бегелю мушели преходзиц на чамцох. То им очезало живот и барз зменшало потедишнї части комуникації з валалом.

Мали бачки бегель (Мали Стапар – Нови Сад), котри викопани 1874. Року, преходзи през Руски Керестур и на такволаним „Широкиим“ ше улїва до каналу Дунай-Тиса-Дунай. На тим малим бегелю постояли два мости котри зоз Малого Селища водзели до валалу. Медзитим, кед викоповани Вельки бачки канал шейдзешатих рокох 20. вику, Мали мушел буц преширени, та вец менши мост мушел буц звалени, а нови нїгда нє подзвигнути. Звалєни мост ше находзел блїжей при Вельким Селищу, так же салашаре по шлїдуюци мост хтори водзел до валалу мушели длужей ходзиц. То була моцна причина пре хтору салащанє з Велького Селища масовно почали охабляц свойо салаши и пресельовац ше до валалу. Вельке Селище почало ше напущовац 1965. року, а остатнї живи салаш на нїм напушени 1990. року. За тоти 25 роки слика ше подполно пременєла. Цо ше дотика Малого Селища, на нїм по 1987. рок ище шицки салаши були активни, односно, на нїх ше константно жило. На нїм ше салаши почало напущовац концом осемдзешатих рокох прешлого вику.

Трансформації салашох

Салашы настали як дочасны статкарскы перебуваліща. Статкарска функція була доминантна на салашох док ше не створели условия за обрабляне жеми. Теди салашы поставаю економскы самостойны газдовства зоз веліма польопрывреднима функцыями. З додаваньом нових способох прывредзаваня, салашом було потребне вше вецей жеми, та не була рідкосць же гевты маєтнєйшы газдове на вельких поверхносцох жеми мали и по даскельо салашы.

Зоз збиваньом салашох коло дутяну, церкви, школи, лебо важней крижней драги, з часом наставаю маюры, а у даскеліх случайох, зоз їх преширйованьом настали и валалы. То ше случело на сиверу Бачкей у суботицким хотаре. На тот способ настали валалы Мала Босна, Баймок и Таванкут як и велі други у Бачки и Банату, а менєй у Сриме. После Другей шветовой войны, аграрней реформи и приношеня закона о жемовим фонду, салашы уходза до новей фази свойого розвою. Теди су огранічени на максимум 10 гектары орачей жеми и у тей фази почина поступне напуцзованє салашох и міграції людзох зоз валалох до городох.

У истим периодзе значни период од 1955. до 1965. року хтори ше означує як период ревіталізації салашох. Теди ше до Войводини присельовало польоділске жительство зоз Чарней Гори, Босни, централней и южней Сербії (С.Ђурчић, 1994). Вони куповали туні напуццены салашы и насельовали ше до ніх. Було случаї же ше населєнци у ніх затримовали лєм дочасно, рок-два, док не обезпечели пенєж за купованє хижи у валале лебо городу, кед и вони напуццели салаш. Салашы им, так повесц, послужели як етапна станіца у процесу міграції до векших населєньох Войводини. Остатніх рокох дзепоедни салашы ше обновюю и з ніх ше правя етно хижи, етно ресторани и други погосцительни обєкти зоз рижнима туристичними понуканьями. Тото затераз остатня фаза у розвою салашох котра ше случує у остатніх 20 рокох. Компетентни органи ше не барз интересую за ревіталізацію салашох и їх уключованє до туристичного понуканя нашей жеми, так же тот цали процес у рукох приватних власнікох. У околіску Руского Керестура нешка єст вецей салашы хтори часточно активни, бо їх нашлїдніки часто обрабляю поля коло дакедишніх активних салашох. Тоти салашы им нешка служа як место за щипенє од слунка лебо бурі под час роботох на полю, а тиж и за одкладанє польопрывредних машинох и алату, але вецей не служа за биванє.

Салаші нешка

Не лєм Войводина и Бачка, алє и ширше, цала Панонска ніжина на території нешкайшей Сербії, Мадярскей, и часци України, була „наквицена” зоз салашами. На таким широком простору, будовани су на кадзи ше за їх нормалне функционованє створели одвитуюци условия. Вельки городи як Суботица и Зомбор, свойчасово у своїх хотарох мали и коло 10.000 салаша. На даєдних податкох, на преходзе зоз 19. до 20. вику, у хотаре Руского Керестура було коло 200 салаша на хторих жила пиятина тедишнього керестурского жительство. Медзитим, нешка векшина салашох уж не постої, а велї стоя напуцени. Лєм часточка дакедишніх салашских обисцох и далєй активна, а їх отримую найстарши и найупартейши салашари хтори не сцу напуциц таки способ живота. Други салаша претворени до етно ресторанох, музейох и погосцительних обєктох. Медзитим, у хотаре Руского Керестура нет салаша хтори ревитализовани и претворени до погосцительних обєктох. Активни салаша єст три, док найвекше число дакедишніх активних салашох у медзичаше поваляни лебо стоя напуцени.

Кед напуцовали салаш и преходзели жиц до валалу, салащанє го найчастейше валяли, и то з вецей причинох. Салаша оствали празни, без закрица, та постоjala опасносц же би ше завалєли на дакого хто ту преходзи лебо ше затримує. Гоч ше у ней не бивало, на хижу ше плацело порцию, та ю було практичнейше звалїц и ошлєбодзиц ше од додатних трошкох. Велї газдове зоз преселєньом до валалу, там будовали додатни обєкти за биванє лебо економски обєкти, як и хлїви, шопи чи кармики за статок котри ше привожело зоз салашу, а там го було вельо. Материял за вибудов нових обєктох ше не мушело куповац, алє ше зоз розобраного салашу хасновало шицок будовательни материял – череп, цегли, древо и друге. Приселєнци колонисти такой по приходу, по Другей шветовой войны куповали стари и тунї салаша у хотаре того и других населєньох по Войводини. Вони им були лєм дочасна, етапна станїца у процесу насельованя войводянских местох. Им ше баржей виплацело купиц стари и тунї салаш, розобрац го и з того материялу себе справиц хижу у найблїзшим населєню, як куповац драгшу хижу у тим населєню. Обично ше на нїх затримовали рок-два, после чого валяли салаш и мигрировали до найблїзшого векшого населєного места. Шицко то причини пре хтори од дакедишніх вецей дзешаткох и стоткох салашох у керестурским хотаре, нешка єст лєм коло 20 (активни, напуцени, з часци активни).

Нєшка у околїску Руского Керестура єст 4 активни салаши на хторих їх власніки перебуваю стаємно лебо дочасно. Два салаши у гранїцох керестурского хотара, док други два звонка тих гранїцох, алє на нїх жию жителє Руского Керестура (прилог 6).

Прилог 6: Активни салаши коло Руского Керестура

Автор: Михаїл Римар, 2017.

Легенда:

- 1 – салаш Мирона Рамача
- 2 – салаш фамелиї Надлукач
- 3 – салаш фамелиї Байкуш
- 4 – салаш фамелиї Мишич (Джуджар)

Парасті хтори нєшка обрабляю жем на тим простору, ориєнтую ше спрам салашох, и то нє лєм спрам гевтих хтори и далєй стоя, алє и спрам местох на хторих дараз стали салаши, а там их вецей нєт. На таких местох дзе дакеди стала хижа лебо други набивани обєкти, нєшка лєм менши брещкох котри шведочи о постояню дакедишнього салашского газдовства на тим месце. Парасті знаю назви тих салашох, брещкох, и спрам нїх ше ориєнтую у хотаре, а нє ридки случай же им праве вони гранїци польох и место дзе ше находза пре догварки и анализу стану на польох.

Заклучене

Шицко у простору и часу виложено пременком, та так и салаши под час својого иснованя прешли през рижни фази својого розвою у погляду архитетури и привредзованя. З модернизацию польопривреди, розвойом транспорту и транспортних превозкох, як и у нових дружтвено-економских обставинох, траци ше смисел иснованя салашох. Прето салаши углавним поваляни у другей половки 20. вику. Дзепоедни ше у остатні час ревитализую и од ніх ше прави туристично-погосцительни обєкти, алє як тот процес у рукох приватнікох и најчастейше без надпатраня етнографох, географох, историчарох и институційох за зашиту памятникох, салаши часто у тей новей габи ревитализації траца свой жридлови випатрунок и функцию. У хотаре Руского Керестура ище вше исную салаши котри би ше зоз фахову интервенцию горе спомнутих науковцох и институційох могли обновити и зоз хторих би ше могло и зоз хторих треба направиц етно музеї у хторих би бул приказани живот Руснацох салашарох през 19. и 20. вик. На тот способ, зачувало би ше од забуца єден длуги период живота Руснацох на тим простору, як и часц богатого народного скарбу хтори вязани за салаши и живот на ніх. Тоти етно музеї би ше могло додац до туристичного понуканя валалу, а вшелїяк же би и нашо фестивали у Руским Керестуре достали нову димензию кед би ше їх активносци и змист преширели и на тоти обновени салаши.

Литература

- Букуров, Б. (1978). *Срем, Банат и Бачка*. Матица српска, Нови Сад.
- Жирош, М. (1997). *Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецех 1745-1991*. I том, Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад.
- Жирош, М. (1986). *Жем у рукох селянох*, Народни календар 1986, Руске слово, Нови Сад.
- Жирош, М. (1987). *Ферко Пап-Радвані (1848-1886)*, Народни календар 1987, Руске слово, Нови Сад.
- Тупурдија, Б. (1985). *Порекло и значење речи „салаш“*, Зборник Матице српске за друштвене науке бр. 78. Матица српска, Нови Сад.
- Народни календар 1981. *Скапало блато - уселєл ше асфалт*. Руске слово, Нови Сад.
- Тамаш, Ю. (1992). *Руски Керестур літопис и исторія (1745-1991)*. Месна заєдница Руски Керестур, Руски Керестур.
- Ђурчић, С. (1994). *Географски размештај салаша у Војводини*. ПЧЕСА, Нови Сад.
- <http://rdsa.tripod.com/Baczkeres.html>

Mihajil Rimar

GEOGRAPHIC CHANGES TO THE SALAŠ NEAR RUSKI KRSTUR

Summary

This paper presents the salaš settlements in the vicinity of Ruski Krstur. The first part of this paper has been based on data acquired from interviews conducted with people who used to inhabit the salaš, and the second part of the paper contains findings acquired from relevant scientific literature and historical sources. One salaš had been represented in this paper as a representative sample of all the salaš of Ruski Krstur. The way the salaš had functioned during their existence and causes for their genesis, development and perishment. The paper also presents the process of transformation of the salaš from temporary habitats for animal husbandry, through economically independent farmsteads to today's adaptation to tourist facilities.

KEYWORDS: salaš, Ruski Krstur, agriculture, demography.

Katarína Petrusová

LITERÁRNE A JAZYKOVÉ VZŤAHY MEDZI VOJVODINSKÝMI A KARPATSKÝMI RUSÍNMI OD DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA AŽ PO ZAČIATOK 20. STOROČIA

ABSTRAKT: Rusíni žijú od roku 1743 na dvoch vzdialených územiach, v tej dobe severovýchode Uhorska a juhu Uhorska. Medzi oboma skupinami sú rozdiely najmä v jazyku, no kultúrne sú to totožné národy. Ich kontakty sa po presťahovaní časti Rusínov na juh nepretrhli a preto jazyk Rusínov vo Vojvodine bol ovplyvnený jazykom Rusínov na severe Uhorska. Literatúra a tlač boli v tom období spoločné a dokonca v období národnej obrody, po roku 1848, obe skupiny spolu úzko spolupracovali a založili svoju vlastnú maticu rusínsku pod vedením Alexandra Duchnoviča, ktorá niesla názov *Литературное заведение пряшовское*. Napriek týmto úzkym kontaktom si obe skupiny zachovali svoj vlastný jedinečný jazyk.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Alexander Duchnovič, Rusíni, Vojvodina, Podkarpatská Rus, Uhorsko, Národné obrodenie

Úvod

Rusíni sú jedným z národov, ktorí nikdy nemali vytvorený svoj vlastný štát. Žili však vždy na tom istom území, ktoré počas rôznych období bolo súčasťou rôznych krajín. Často bolo toto územie umelo rozdelené medzi viaceré krajiny.

V čase Uhorského kráľovstva obývali Rusíni na severovýchod Uhorska, a to konkrétne regióny Zemplín, Šariš, Abov – Turňa, Boršod, Sabolč, Ung, Ugoča, Maramoroš a Gemer. V súčasnosti sa tieto regióny nachádzajú v troch krajinách:

na Slovensku, v Maďarsku a na Ukrajine. Okrem týchto oblastí sa dnes Rusíni nachádzajú aj v autonómnej oblasti Vojvodina v Srbsku, toto územie začali osídľovať po roku 1699, keď bola Osmanská ríša porazená kráľovskými vojskami a územie regiónov Banát, Báčka a Sriem boli oslobodené. Autority vtedajšej monarchie sa rozhodli zvýšiť populáciu na tejto vojnou spustošenej krajine a postupne túto zem osídľovali Rusínmi, Slovákmi, Maďarmi a Nemcami.

Rusíni sa na túto zem sťahovali na základe zmluvy s vrchnosťou. Prvý rusínsky prisťahovalci sa usídlili v Báčke medzi rokmi 1743 – 1746. Zem, ktorá z už menovaného kontraktu pripadala Rusínom sa nachádza v dnešnej oblasti Ruského Keresztúra a Kocúra. Rusíni, ktorí sa sem prisťahovali boli prevažne komorskými predmetmi a ich inteligenciu tvorilo len málo učiteľov a kňazov⁸. Rusínska populácia sa rýchlo rozrastala a z pôvodných 200 rodín začala postupne migrovať v oblasti Vojvodiny (Báčka, Sriem) a neskôr až do Slavoniji. Koncom 18. storočia bolo v Báčke okolo 3000 Rusínov⁹.

Postupom času však zlepšili svoju ekonomiku aj národný a kultúrny život a napriek životu v národnostne zmiešanom prostredí, si dokázali zachovať svoju rusínsku identitu. Vytvorili pravidlá svojho jazyka a zdokonalili ich do takej miery, že v ňom bolo možné viesť školy, písať a vydávať knihy¹⁰.

Rusíni už od svojho prisťahovania sa na územie súčasnej Vojvodiny zakladali svoje školy a cirkvi a pracovali na svojej duchovnej aj svetskej osvete. Všetky školy mali vedené vo vlastnom jazyku, no knihy a učebnice, ktoré pochádzali z Hornice, z ich domoviny na severovýchode Uhorska. Tieto knihy boli písané v cirkevnej slovančine, a neboli tým jediným čo spájalo Rusínov na juhu s Rusínmi na severe. Ich spoločné kontakty pretrvali mnoho rokov, čo prispelo k zachovaniu ich jazyka, kultúry, náboženstva a národnej identity a tiež im pomohlo pri národnej obrode. Ich spoluprácu môžeme vidieť vo všetkých oblastiach života, ďalej sa však budeme venovať trom z nich a to jazyku, literatúre a tlači a národným buditeľom.

8 ФЕЙСА, М., 2014. The Ruthenian journey from the Carpathian mountains to the Panonian plain In: Русин 2014, стр. 182-191, онлайн 24.05.2016 з <http://cyberleninka.ru/article/n/rusinskoe-pereselenie-s-karpat-na-pannonskuyu-ravninu.pdf>

9 РАМАЧ, ЈАНКО., 2009. Прилог историографији о Русинима у јужној Угарској од краја XVIII до почетка XX века: Русини у штампи и другим публикацијама о самима себи. In: ИЗВОРИ О ИСТОРИЈИ И КУЛТУРИ ВОЈВОДИНЕ Зборник радова. Стр. 403 - 425, Нови Сад, 2009.

10 ФЕЙСА, М., 2014. The Ruthenian journey from the Carpathian mountains to the Panonian plain In: Русин 2014, стр. 182-191, онлайн 24.05.2016 з <http://cyberleninka.ru/article/n/rusinskoe-pereselenie-s-karpat-na-pannonskuyu-ravninu.pdf>

1. Jazyk

Rusíni spolu na Vojvodinu priniesli svoj vlastný jazyk, ktorým sa dohovárali medzi sebou a svojimi blízkymi, ktorí ostali na „Hornici“. Hneď po svojom príchode zakladali svoje vlastné školy a cerkvi a ich učitelia pochádzali prevažne z „Hornice“. Medzi tých najvýznamnejších patrili Petro Kuzmjak, Michal Polyvka a Vasilj Kamenca. Okrem kňazov z „Hornice“ prichádzali aj duchovný z Chorvátska. Knižky, ktoré používali vo vyučovacom procese a v duchovenstve pochádzali tiež z „Hornice“, prevažne z Lvova a Užhorodu. Učitelia, pochádzajúci a pôsobiaci vo Vojvodine študovali na „Hornici“, kde nadväzovali ďalšie kontakty s Rusínmi z ich pôvodnej vlasti¹¹.

Až do začiatku dvadsiateho storočia bolo jazyčie jazykom inteligencie tak na „Hornici“ ako aj vo Vojvodine. Jazyčie bolo literárnym jazykom používaním v období 19. – 20. storočia prevažne na Uhorskej Rusi. Jeho zástancom a šíritelom bol Alexander Duchnovič, ktorý rozlišoval dve jazykové normy – vysokú a nízku. Jazyk nízkeho štýlu bol jazykom bežného ľudu. Bola to hovorová forma jazyka, ktorú používali bežní ľudia v ich každodennom živote. V tomto jazyku bola vydávaná aj literatúra, určená pre bežného človeka. Jazyk vysokej normy, bol jazyk určený pre školy a inteligenciu. Bola to zmes ruského, cirkevnoslovanského a hovorového jazyka. Týmto, tzv. jazyčím, bola písaná náučná literatúra a k verejnosti sa dostala cez učebnicu Alexandra Duchnoviča *Книжиця читальная для начинающих*¹².

Okrem jazyčia bola v tom období stále rozšírená cirkevná slovančina. Použitie buď jazyčia alebo cirkevnoslovanského jazyka záviselo od typu textu, ktorý bol písaný. Cirkevné texty sa už tradične písali cirkevnoslovanským jazykom, zatiaľ čo svetská a náučná literatúra sa písala jazyčím, ktoré Rusini vo Vojvodine využívali ako literárny jazyk. Okrem použitia týchto jazykov bol aj rozdiel v ich grafickom systéme. Cirkevnoslovanský jazyk sa písal cirkevnoslovanskou azbukou, zatiaľ čo jazyčie využívalo systém graždanskej cyriliky.

Ako už bolo spomínané, učitelia aj učebnice pochádzali z „Hornice“, využívala sa prevažne Duchnovičova *Книжиця читальная для начинающих*. Problémom ale bolo, že žiaci jazyčiu nerozumeli, a teda sa učili naspamäť bez toho aby danej látke rozumeli. Učitelia, aby tento problém odstránili, prispôbovali texty národnému „ruskému“ jazyku, v jazyku ľudí, ktorých učili. Učitelia z „Hornice“ tak vytvorili novú hovorovú formu jazyka, v ktorej používali aj karpato-ruské výrazy a tento jazyk bol používaní aj duchovenstvom.

11 РАМАЧ, ЮЛИЯН, 2006. Наш литературни язык по конец 19. вeku. In: Граматика руского языка за I, II, III и IV класу гимназии. Стр. 541, Београд, 2006. ISBN 86-17-12616-7

12 Plišková, A. Літературний язык в періоді народного відродження (друга половина XIX. ст.), високоškolské skriptá. Prešov

Najvýznamnejšou pamiatkou písanou práve týmto jazykom, teda kombináciou cirkevnej slovančiny a národného „ruského“ jazyka je apokryfický text „СОН БОГОРОДИЦИ“, ktorý bol vytlačený v Novom Sade v roku 1889 v pôvodnom rozsahu 8 strán.

Pri písomnom kontakte sa najčastejšie využívalo jazyčie alebo cirkevná slovančina, tieto jazyky sa na Vojvodine miešali so srbizmami, maďarizmami, karpato-ruskými výrazmi ale aj prvkami národnej „bešedy“. V súkromnej korešpondencii písali graždanskou cyrilikou, srbskou azbukou alebo maďarskou verziou latinky. Oficiálne dokumenty boli vedené v maďarčine alebo latinčine¹³.

2. Literatúra a tlač

Akosme už spomínali, hneď popri sťahovaní sa do Báčky boli Rusíni gramotní, no väčšina týchto gramotných ľudí bola medzi učiteľmi a duchovenstvom, ktorí so sebou priniesli cirkevné zborníky písané cirkevnou slovančinou aj učebnice písané v jazyčí. Ich kontakty s „Hornicou“ boli nepretržité a preto gramotný Rusíni z Báčky začali odoberať tlač z tejto oblasti. Týmito boli *Вьстник для Русиновъ Австрийской державы, Правда а Зоря*, v ktorých aj uverejňovali svoje články písané v rôznych variantoch jazyčia. Avšak prvý článok písaný Rusínom vyšiel v roku 1792 v *Serpske novine*, bol napísaný Lukom Stašinskim. Okrem tlači sa v Kocúre (1878) a v Ruskom Kerestúri (1870) zakladali „читальни“, v ktorých mohli dedičania čítať knihy, ktoré boli okrem jazyčia písané po nemecky, maďarsky, srbsky a slovensky¹⁴.

Rusíni v Báčke nemali knihy vydávané v ich národnom jazyku, preto prepisovali rukopisné texty. V týchto prepisoch sa objavujú slová z ich národného jazyka. Okrem tejto prepísanej literatúry čítali aj literatúru svetových slovanských autorov a písali vlastné kroniky, a rukopisné knihy/zborníky vo vlastným písmom a tak rozvíjali svoj národný jazyk. Toto bol začiatok národnej literatúry, tento zrod Vojvodinskej literatúry. Rusínsky autori z Vojvodiny sa v štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia pripojili k chorvátskemu literárnemu združeniu *Илирско друштво*, no autori, ktorí sem patrili písali po chorvátsky¹⁵. Okrem týchto autorov sem prenikali aj diela z „Hornice“.

13 РАМАЧ, ЮЛИЯН, 2006. Наш литературни язык по конец 19. вѣку. Ін: Граматика руского языка за I, II, III и IV класу гимназиї. Стр. 542 - 553, Београд, 2006. ISBN 86-17-12616-7

14 ДУЛИЧЕНКО, Д., АЛЕКСАНДЕР, 2009. Розвой литературно – уметніцкей творчосци югославянских Руснацох. Ін: Jugoslavo Ruthenica II. Стр. 266 – 268, Нови Сад, 2009 ISBN 978 – 86 – 7105 – 204 – 7

15 РАМАЧ, ЯНКО, 2010. Почечи националног препорода Русина у јужној Угарској у првој половини 19. века. Ін: ГОДИШЊАК Филозофог Факултета у Новом Саду. Стр. 255 - 5266, Нови Сад, 2010.

Alexander Duchnovič bol významnou literárnou a národno-buditeľskou osobnosťou nie len na severe ale aj na juhu Uhorska. Jeho dielo a činnosť sa rozšírila medzi Rusínov v Báčke. Čítali noviny a časopisy, do ktorých Alexander Duchnovič prispieval. Písal o svojej národno-buditeľskej, pedagogickej, literárnej a aj ostatných činnostiach. Do Báčky a Sriemu prenikol jeho „bukvar“ *Книжиця читалная для начинающих* z roku 1850. Bola to jedna z prvých rusínskych učebníc a mala tri vydania (1847, 1850 a 1852). Je tiež literárnou pamiatkou a teda dôkazom jeho literárnej činnosti. Druhou knihou bol modlitebník *Хлеб Души* (1851). Táto knižočka mala funkciu „bukvara“ pre dospelých. Nachádzajú sa v ňom jeho vlastné ale aj prevzaté piesne. Po modlitebníku pre dospelých nasledoval modlitebník pre deti – *Молитвенник для русских детей* (1854), ktorí bol zbierkou národných piesní ústneho pôvodu, ktoré upravoval v duchu národnej poézie¹⁶.

Okrem zahraničnej literatúry, ktorá sa prepisovala a autorov, ktorí písali po chorvátsky a diel Rusínov zo severu, Rusíni z Báčky publikovali svoje články v novinách a časopisoch vydávaných od roku 1848 vo Viedni: *Зоря Галицка* a neskôr od roku 1850 *Вьстник для Русиновъ Австрійской державы*. Tieto noviny boli rozšírené vo Vojvodine aj v „Hornici“ a písali sa prevažne v jazyčí s prímесou národného jazyka. Okrem týchto časopisov písali aj do iných, články prevažne o svojej existencii a pôvode, ktoré po roku 1848 nadobudlo národno-buditeľskej a osvetovej činnosti. 1851 – Georgij Šovš – Rusynŷ v Serbskoj Vojevodynji, 1880 – D’ura Vislavski – v časopise *Зоря*, 1882 – Janko Vislavski – Просвѣта, 1887 – Nikola Gubaš – „Pro rus’ko-ukrajins’ki narodni čyтал’ni“, 1889 – Janko Juchik – Pravda: Z Uhorskoj Rusi. Pro žitt’e tamošnih rusyniv, vydané tiež v Просвѣта (1890), 1890 – Michajlo Vrabel’ – Russkij solovej, 1891 – Michajlo Vrabel’ - Rusyn na dolyni Bačvanskoj, 1896 - Aleksandar Kuzmjak, 1897 – Volodimir Hnat’uk, 1899- Kačkovskog, Ned’il’a, Nauka, Prosvjiščenije, 1907 – Zeml’a i vol’a a nakoniec 1907 – Zamohil’nij holos – J. Juhas¹⁷.

Medzi týmito textami sa nachádzajú aj prvé knihy – zbierky. Tieto vychádzali v deväťdesiatych rokoch devätnásteho storočia v Užhorode. Pôvodne boli písané vojvodinskou – ruskou – národnou bešedou, ktoré boli potom upravené do jazyčia vychádzali v Zborníku národných piesní *Русскій соловей М. Врabelья*.¹⁸ Toto všetko ale podporilo myšlienku písania na národnom jazyku

16 ЦАП, М., МИКОЛА, 2004. Діло Александра Духновича у культурі і літературі Руснацох Югославії до 1918. року. Ін: На жридлох духовносноци огляд з исторії рускей літературі і культурі. Стр.57 – 66, Нови Сад, 2004 ISBN 978 – 86 – 7105 – 280 - 1

17 РАМАЧ, ЯНКО., 2009. Прилог историографији о Русинима у јужној Угарској од краја XVIII до почетка XX века: Русини у штампи и другим публикацијама о самима себи. Ін: ИЗВОРИ О ИСТОРИЈИ И КУЛТУРИ ВОЈВОДИНЕ Зборник радова. Стр. 403 - 425, Нови Сад, 2009.

18 ДУЛИЧЕНКО, Д., АЛЕКСАНДЕР, 2009. Розвој літературно – уметніцкей творчосци югославіанских Руснацох. Ін: Jugoslavo Ruthenica II. Стр. 266 – 268, Нови Сад, 2009 ISBN 978 – 86 – 7105 – 204 – 7

Rusínov a tak v roku 1904 bola vydaná prvá rusínska kniha, zbierka idylických básní Z mojoho valala Havrijila Kostel'nika. Havrijil Kostel'nik bol tiež autorom prvej vojvodino-ruskej gramatiky (1923).

3. Národné obrodienie

Obe tieto oblasti národnostného rozvoja sú súčasťou národného obrodienia Rusínov. Štyridsiate roky devätnásteho storočia boli obdobím národnej obrody mnohých národov. Slováci zakladali svoje vlastné inštitúcie, vydávali svoje knihy, noviny aj časopisy, opisovali svoju národnostnú históriu a formovali vlastné spisovné jazyky. Na rozdiel od Slovákov nebolo medzi Rusínmi dosť inteligencie a dosť možností na svoje národné obrodienie, preto bolo toto obdobie pre nich obzvlášť komplikované a náročné.

Prvé snahy o národné obrodienie sa na severovýchode Uhorska objavili koncom 18. storočia. Tými najvýznamnejšími osobnosťami boli: Andrej Bačinský, episkop z Mukačeva, ktorý sa postaral o duchovnú obrodu Rusínov a tiež o ich spoločenský rozvoj; Michajlo Lučkaj, autor *Grammatica Slavo-Ruthena* (1830), prvej gramatiky Rusínov v Uhorsku a tiež prvej ich histórii: *Історія карпатських русинів* (1843); Vasil' Dohovič, buditeľ z podkarpatskej oblasti a autor diela *Poemata Vasilii Dohovits*; Ivan Orlaj; Petro Lodij; Ivan Kukoľnik; Michajlo Baluďanský a iní.

Na juhu Uhorska bola situácia rovnaká, len s tým rozdielom, že tu chýbala inteligencia medzi obyčajnými mešťanmi a aristokracia. Okrem iného tu bol problém s cirkevnou hierarchiou a teda na rozdiel od Rusínov na severe, ktorí vďaka Bačinskému mali vlastné gréckokatolícke eparchie, Rusíni na juhu do 1777. roku spadali pod rímskokatolícke arciepiskopstvo v Kaločke, a od roku 1777. do gréckokatolíckej eparchie u Križevciach v Horvatsku. V prvej polovici devätnásteho storočia sa na juhu formuje ich jedinečná nacionálna aj náboženská identita. Napriek tomu sa medzi buditeľmi našli niektorí promaďarsky orientovaní, ktorí podporovali maďarizáciu Rusínov v sedemdesiatych rokoch devätnásteho storočia.¹⁹

Je všeobecne známe, že Rusíni na území severovýchodného Uhorska podporovali Slovákov pri ich národnej obrode a spolu zakladali Maticu Slovenskú, ktorá bola zakladaná s myšlienkou podpory všetkých slovanských národov žijúcich na území Uhorska. Rusíni na severe však okrem podpory Matice Slovenskej zakladali aj vlastnú národno-buditeľskú inštitúciu na čele s Alexandrom Duchnovičom.

¹⁹ РАМАЧ, ЯНКО, 2010. *Почеци националног препорода Русина у јужној Угарској у првој половини 19. века*. In: ГОДИШЊАК Филозофског Факултета у Новом Саду. Стр. 255 - 5266, Нови Сад, 2010.

Литературное заведение пряшовское malo funkciu matice rusínskej. Bolo založené Alexandrom Duchnovičom na základe Matice Slovenskej, ktorú pomáhal budovať. Bolo založené v roku 1850 a fungovalo do roku 1853, počas tej doby vydávalo diela Rusínov a podporovalo ich národnobuditeľskú činnosť. Medzi významných členov „Zavedenja“ patrili Baluďanský, Holovacký, Dobriansky, Pavlovič a Nod'. Okrem rusínskych dejateľov zo severu Uhorska, konkrétne Prešovskej Rusi a Podkarpatskej Rusi, boli v „Zavedenju“ aktívny aj Rusíni z Vojvodiny. Patrili medzi nich Georgij Šovš, parochia z Kocúra, Havrijil Smičiklas (gréckokatolícki episkop v Križevcach), Vasilij Poturičič a Petro Stič (Chorváti - Žumberčania).²⁰

V mnohých zdrojoch sa uvádza, že Rusíni z Vojvodiny sa nepodieľali na Národnej obrode v druhej polovici devätnásteho storočia. Avšak na základe týchto údajov zo Duchnovičovho „Zavedenja“ je jasné, že sa na svojej obrode podieľali spoločne so svojimi spolupracovníkmi, kolegami, priateľmi a najmä Rusínmi zo severovýchodného Uhorska, nakoľko sami nemali dostatok inteligencie a prostriedkov na zakladanie potrebných inštitúcií.

Napriek skončeniu pôsobnosti „Zavedenja“ v roku 1853 sa Rusínom vo Vojvodine podarilo zachovať si svoju národnú identitu a jazyk napriek ich životu na národnostno-zmiešanom území Vojvodiny.

Záver

Obdobie národnej obrody bolo najdôležitejším obdobím pre národy žijúce v Uhorsku. Slováci, Rusíni na severovýchode Uhorska a Rusíni Vojvodiny dokázali vzájomnou spoluprácou a podporou vybudovať základy dvoch národov a troch jazykov. V tejto práci sme sa venovali rozvoju jazyka a literatúry Rusínov Vojvodiny, ktorý bol z veľkej časti závislý od diania na severe Uhorska. Dokázali sme, že napriek rozličnosti jazykov, ktorými hovorili aj hovoria Rusíni na severe a na juhu, bolo jazyčie významným, prelomovým bodom pre obidve jazykové skupiny. Taktiež sme spomenuli dôležitosť ich spolupráce v rámci tlačeného textu a hlavne vydávaním novín, časopisov a kníh oboch už spomínaných skupín, ktoré spolu spolupracovali a svoje práce uverejňovali v rovnakých novinách a časopisoch. V poslednej časti sme sa venovali národnej obrode, na ktorej sa podieľali spoločne a ktorou najväčšou osobnosťou bol Alexander Duchnovič, ktorý vplýval ako na Rusínov na severe, tak na tých na juhu cez svoje diela a články.

²⁰ ЦАП, М., МИКОЛА, 2004. *Духновичово „Литературное заведение Пряшовское“ и Руснаци Бачки и Сриму*. Ін: На жридлох духовности огляд з исторії рускей литературы и культуры. Стр.67 – 72, Нови Сад, 2004 ISBN 978 – 86 – 7105 – 280 - 1

Literatúra

ЦАП, М., МИКОЛА, 2004. *Діло Александра Духновича у култури и літератури Руснацох Югославії до 1918. року*. Ін: На жридлох духовности огляд з исторії рускей літератури и култури. Стр.57 – 66, Нови Сад, 2004 ISBN 978 – 86 – 7105 – 280 - 1

ЦАП, М., МИКОЛА, 2004. *Духновичово „Літературное заведеніє Пряшовское“ и Руснаци Бачки и Сриму*. Ін: На жридлох духовности огляд з исторії рускей літератури и култури. Стр.67 – 72, Нови Сад, 2004 ISBN 978 – 86 – 7105 – 280 - 1

ДУЛИЧЕНКО, Д., АЛЕКСАНДЕР, 2009. *Розвой літературно – уметнїцкей творчости югославіанских Руснацох*. Ін: Jugoslavo Ruthenica II. Стр. 266 – 268, Нови Сад, 2009 ISBN 978 – 86 – 7105 – 204 – 7

ФЕЙСА, М., 2014. *The Ruthenian journey from the Carpathian mountains to the Panonian plain* Ін: Русин 2014, стр. 182-191, онлайн 24.05.2016 з <http://cyberleninka.ru/article/n/rusinskoe-pereselenie-s-karpat-na-pannonskuu-ravninu.pdf>

Plišková, A. Літературный язык в періоді народного возроджіня (друга половина XIX. ст.), *vysoškolské skriptá*. Prešov

РАМАЧ, ЯНКО, 2010. *Почеци националног препорода Русина у јужној Угарској у првој половини 19. века*. Ін: ГОДИШЊАК Филозофког Факултета у Новом Саду. Стр. 255 - 5266, Нови Сад, 2010.

РАМАЧ, ЈАНКО., 2009. *Прилог историографији о Русинима у јужној Угарској од краја XVIII до почетка XX века: Русини у штампи и другим публикацијама о самима себи*. Ін: ИЗВОРИ О ИСТОРИЈИ И КУЛТУРИ ВОЈВОДИНЕ Зборник радова. Стр. 403 - 425, Нови Сад, 2009.

РАМАЧ, ЮЛИЈАН, 2006. *Наш літературни язык по конец 19. вику*. Ін: Граматика руского языка за I, II, III и IV класу гимназиї. Стр. 541 - 553, Београд, 2006. ISBN 86-17-12616-7

Katarína Petrusová

LITERARY AND LANGUAGE CONNECTIONS BETWEEN VOJVODINA AND CARPATHIAN RUSYNS FROM THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY UNTIL THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY

ABSTRACT: Since 1743 Rusyns live in two separate areas that were at the time in north-eastern Hungary and southern Hungary. Between both of the groups can be seen differences mainly in language, but their culture is the same. Their contacts after the migration were always strong and so the language of Ruthenians in Vojvodina was influenced by the language of Rusyns in the North. Their literature and print were mutual and even during the era of national revival after 1848, they worked together and formed their own Rusyn/Ruthenian Matica led by Alexander Dukhnovich that was called *Литературное заведе- ние пряшовское*. Despite the uninterrupted contact, both groups maintained to keep their own unique language.

KEY WORDS: Alexander Dukhnovich, Rusyns/Ruthenians, Vojvodina, Transcarpathian Rus, Hungary, National Revival.

Марина Сакач

ЧИ ЯЗИК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ИДЕНТИТЕТУ ПРИ РУСНАЦОХ?

АНТРОПОЛОГІЙНА КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НАЦІОНАЛЬНОГО И ЕТНІЧНОГО ИДЕНТИТЕТУ МЛАДИХ СТУДЕНТОХ ЗОЗ НОВОГО САДУ И РУСКОГО КЕРЕСТУРА (ГЕНЕРАЦІЇ 1991-1997)

АБСТРАКТ: У тей роботи ше намагам адекватно контекстуалізовац и поровнац як млади Руснаци зоз Руского Керестура и Нового Саду роздумую о своїм етнічним ідентитету и мацеринским язикау. Тото виглєдованє конкретизує Нови Сад як место толеранції и позитивного одношеня гу меншином, указує нам розлични категорії през хотри ше роздумує о етнічним ідентитету, а тиж так, и яки граніци и розлики ше наглашує и як ше их вони витворює през наратив односно, бешеду о ніх.

КЛЮЧНИ СЛОВА: етніцитет, етнічна дистанца, язык, контекст, ідентитет

Увод

У тей роботи ше през компаративну анализу інтервюох и упитнікох укаже на яки способ млади, точнейше студенти зоз Руского Керестура и Нового Саду роздумую и похопюю свой етнічни ідентитет, на яки способ дефиную свойо идеї о руским язикау и чи го беру як основу за етнічни ідентитет и основу култури. Тото сцем указац през дефинованє релевантних поняцох, контекстуалізацію наративу моїх собешеднікох и применюванє

адекватней антропологійней теорії, у зависносци од того чи у питаню анализа етницитета, чи языка.

Идею за тоту тему сом достала после прелиминарних интервьюох поробених у маю 2016. року. Тоти интервьюи ми помогли же бим ше фокусовала на єдну одредзену ґрупу поєдинцох и же бим лєпше могла толмачиц їх роздумованє. На основу того сом заключела же бим любела вецей дознац о тим як млади студенти думая кед роздумую о своїм етнічним идентитету. Тото ми було интересантне пре сам факт же єдни рошню у векшински, можебуц можем повесц и цалком руским штредку у хторим ше не чувствую як меншина, бо єст меней ситуациї у хторих би ше їх национални, односно етнічни идентитет могол буц у даякей файти кризи, лєбо конфликту, а з другого боку маме студентох зоз Нового Саду хтори можебуц и каждодньово свидоми свойого идентитету, праве теди кед муша пременїц язык на хторим комуникую, накадзи виду зоз свойого обисца.

Поняце култури у тей роботи будзем хасновац у його ширшим, антропологійним значеню хторе у вязи зоз идею о процесу ствараня того цо бизме волали култура, як то сам Малиновски дефиновал, а тиж так, воно дефинує и дружтво як ґрупу поєдинцох и шицки гевти дружтвени аспекти єдней заєдніци. То уключує и материялну културу, як и политику, родзински системи, язык, животни стил, животне околїско, и подобне.

Питаня на хтори сцем одвитовац у тей роботи вязани за етнічни идентитет, мацерински язык, думаня и идеї о важносци руского языка и причини пре хтори язык таки значни за идентитет.

Контекст

Собешеднікох чий животни контекст сом анализовала у тей роботи, вибрала сом основи свойого искусства як младей студентки и Рускинї зоз Нового Саду. Анализу наративу своїх собешеднікох почала сом зоз идею же ше вони нашли у новей животней ситуациї у хторей єст места и за драстични пременки, и пре пременку животного места, и пре даяку файту конфликту хтори може настац пре сами култорологійни розлики, з єдного боку пре етницитет, а зоз другого, пре розлики хтори постоя медзи варошом и валалом. Єдна зоз стварох хтора була наглашована през шицки интервьюи була же Руснаци културнейши и мирнейши, цо ше приписовало, условно поведзено, природи Руснацох у одношеню на Сербох, лєбо других народох хтори жию у Новим Садзе.

Метод зазберованя податкох хтори сом выбрала за випитованє своєї початней тези бул інтервю и єдна файта глібшого упитніку хтори дава адекватнейшу слику о наративу поєдинцох, баржей як даяка файта статистичней анкети. Цо ше дотика теорійней основи, выбрала сом робиц компаративну анализу наративу своїх собешеднікох.

Інтервю и упитніки сом поробела зоз штирома особами зоз Руского Керестура (генерації 1991-1994) и штирома зоз Нового Саду (генерації 1994-1997).

Попри тим, поробени и штири прелиминарни інтервю зоз собешедніками розличного возросту у подполно розличних животних контекстох и ситуацийох, од младшей студентки по жену хтора ма 83 роки. Гевто цо сом установела при тих інтервюох, же окрема того же су Руснаци, не постої даяка конкретнейша вяза медзи німа, та сом ше одлучела конкретизовац виглєдованє, понеже ми не жаданє, ані тема роботи, генерализовац думаня и контекст моїх собешеднікох на цали народ, але праве розумиц як млади студенти хтори прешли през основне и штредньошколске образованє, нешка толкую себе як особи и як роздумую о своїм националним идентитету. Ясно же ше не намагам повесц же то єдини важни идентитет даєдней особи, и не шицки собешедніки наглашели же то гевто цо их дефинує як особу, але з оглядом же тот идентитет при ніх освидомени, сами заключели же им є и важни у розличних ситуацийох.

Етницитет

Питанє етницитету и етнічней припадносци, єдно з перших котре мож анализовац през наратив, односно бешеду и думаня моїх собешеднікох.

Як Ериксен гвари, о етницитету можеме бешедовац лєм кед при групох єст минимални медзисобни дотик, а тоти групи муша мац представу о тим же медзи німа постоя културни розлики (Ериксен 31, 2004). З оглядом на тото же ше Руснаци находза у сталним контакту, односно дотику зоз другима културами, односно етнічними групамы, можеме бешедовац о розличних аспектох етницитету хтори сом обачела же мойо собешедніки видвойовали як важни, або дистинктивни у одношеню на других, як и сам Ериксен наглашує: „Так етницитет, етнічну припадносц мож дефиновац як дружтвени идентитет засновани на розликох у одношеню на других, а одредзени зоз метафоричним або фиктивним сродством” (Ериксен 32, 2004).

Без огляду же у Руским Керестуре векшинске жительство руске, у нїм єст сербске одзелене у Гимназії, як и туристични напрям, хтори не постою у других местох у околїску, так же ше културни дотик случує уж у периодзе школованя у штредней школи. Не значи же дотик зоз сербску культуру не постої скорей штредней школи, але же вон постава интензивнейши и особнейши. У тим периодзе, з оглядом на частейши контакт, стваряю ше идеї и роздумованя о идентитету и обачую ше културни розлики, дзе ше прави дистинкція дефинованя себе и других, а хтора ше у тезох зоз етницитету толкує през дистинкцію МИ и ВОНИ. Ище єдна релевантна ставка котру треба спомнуц: „(...) же би до етнічней интеракції вообщє могло присц, групи хтори тримаю же су културно розлични муша ше медзисобно кельо-тельо припознавац – бо процивно би етніччки идентитет голєм з єдного боку нужно бул запоставени, кед не и игноровани.” (Ериксен 55, 2004).

О флуидносци и релятивносци идентитету можеме бешедовац кед вежнеме до огляду же ше етнічни идентитет моїх собешеднікох релативизує у ситуацийох дзе вони сами думаю же го не важне експоновац, як у ситуації дружтва у хторим ше находза, медзи пайташами, пайташками, у ситуацийох у хотрих им не важне же би правели розлику медзи собу и другима. Наприклад, єден собешеднік о своїм искуству зоз колеґами и приятелями зоз факултету гвари так: „Нїхто ані не знал же сом Руснак, цо добре, толерантни су, не правя розлику же ти не Серб.” Наглашованє же добре же не знаю або су не свидоми нам указує праве тото амбивалентне одношенє, його етнічни идентитет ше не проблематизує, бо ше го не видзи.

Припадносц групи:

Едит Петрович у своєї роботи о етнічним идентитету толкує на основі хторих елементох людзе дефиную своєю етнічне припаданє групи.

„Же би ше утвердзел характер идентификації або самоопредзеленя, поставя ше питанє о тим преїг чого, по своїм думаню, витворюю чувство припадносци до групи, або на основі чого думаю же припадаю до групи котрей ше сами приписую: преїг заєдніцкого походзеня, релиґії, языка, території хтору група забера, заєдніцкей историйней прешлосци, обичайох чи преїг дачого другого.” (Петрович Е. 66, 1988.)

Од шицких тих елементох припадносци, у интервьюох сом обачела же моїо собешедніки видвоєли язык як основу свойого етнічного идентитету, цо прицагує увагу на тото же ше при тих младих студентох, о култури и етнічним идентитету роздумує през гевти категорії хтори нам доступни каждодньово и хтори у одредзеним смислу ясно, лебо яснейше дефиновани. Язык главна дистинкція у одношеню на други нації котри ше находза коло Руснацох.

Єден зоз собешеднікох зоз Керестура, на питанє о тим яку вельку улогу язык ма у идентитету при Руснацох гвари так:

„(...) скорей сом думал же не ма значну улогу, але тераз гей, цо найгорше, поготов при Руснацох бо ше легко асимилираме до дружтва и легко так можеме прейсц до другого, пример тоти цо пошли до Канади, сом примецел же єст людзох цо мойо ґенерації цо не бешедуо по руски але по анґлийски медзи собу, цо ми барз глупе, а з другого боку так траца идентитет, бо у слїдующей ґенерації готове, вецей ані не буду Руснаци. Думам же язык барз вельку улогу бави яґод идентитет при Руснацох.”

Єдна од собешедніцох зоз Руского Керестура, о языку гвари так:

„(...) думам же тото же нам руски мацерински язык предносц, бо знаме ище єден язык вецей, вшелїяк же кед ше будзе чувац наш язык, будзе ше чувац и наша култура.”

Интересантне було и обачиц же гоч ше релиґия спомина як єден аспект идентитету, окреме же ше бере як дацо цикаве и инаке у одношеню на други релиґії, мойо собешедніки не наглашовали ані тото же думам же важне ходзиц до церкви, ані тоту часц идентитетскей приповедки не вжали себе як релевантну. О тим можеме роздумовац так же можебуц пре свойо роки, лебо ґенераційски розлики у одношеню на родичох або баби и дїдох, им тот аспект идентитету не бул важни за дефинованє свойого национального идентитету.

Єдна зоз собешедніцох зоз Нового Саду гвари так:

“Зато же бешедуєм по руски, зато же ми родичи Руснаци, зато же знам о историї, думам у ствари же найбаржей зато же мне то битне, и то не цошка з боку, то єдноставно я, я така цали живот и думам, не роздумуєм о тим єдноставно. То можебуц зато же ми ніхто не гуторел ти Рускиня не забудз, можебуц зато же ме ніхто не наґанял да я учим по руски, ніхто ме не наґанял да идзем на тото факултативне виучованє руского языка, да ходзим на змаґаня, и сцела сом да шпивам у Матки и танцуєм у Матки, шицко сом то сцела, ніхто ме не наґанял, так же можебуц зато, можебуц зато же сом ходзела до Матки.”

Етнічна дистанца:

Кед язык ма главну улогу у дефинованю етнічного идентитету, и кед вон предства главну дистинкцию у одношеню на других, вец мож бешедовац о другей релевантней тези у етницитету – о дефинованю НАС у одношеню на НІХ, односно дистинкция МИ и ВОНИ.

„Прейг етнічних символех ше будую етнічни граніци и стваря ше етнічна дистанца. Концепти етнічних граніцох и дистанци ше можу повязац за оценьованє блізкосци або оддалєносци припаднікох розличних ґрупох, док би дистанца одредзовала ступень оддалєносци.” (Петрович Е. 67, 1988).

Єдна зоз собешедніцох зоз Керестура, гвари же: „ґа, язык битни прето же є єдинствени за нас и то нас видвая од других, дава нам идентитет алє є блізки з осталима славянскима языками та нас и збліжує зоз другима и то нам велька предносц.”

Собешедніца зоз Нового Саду ми толковала так:

„Вельо ми значи же ше з помоцу рускохо языка можем спорозумиц зоз веліма европскима народами. Не раз ше ми случело же сом ше у Польскей, Ческей, Словацкей лебо України страцела у городу и же сом ше, з помоцу рускохо языка, легко згварела зоз домашніма и пренашла свою ґрупу зоз хтору сом путовала. Думам же ученє мацеринского языку барз важне, хто-ри год то бул язык. Кед же то язык розлични од языка векшинского народу держави у хторей ше жиє, зоз знаньом ище єдного языка не траци ше ніч, а достава вельо.“

Интересантне було обачиц же шицки мойо собешедніки заключели же Руснаци културнейши, мирнейши, тихши. Даєдни собешедніки спомли же можебуц Руснацом хиби же би були шмелши, док студент зоз Керестура гварел так:

„То на социялней бази, прето же воно дружтво уплівує на це, на пример кед ти у векшим окруженю, не знам, Нови Сад, Београд, ліво, право, ти ше справуєш як дружтво, дацо, даєдни норми иншаки ягод кед ши у валалу и вецка сом видзел же на пример, Руснаци у Новим Садзе маю сербски норми єдноставно, не знам. Слухаю сербску музику народнякох, лебо виходза там дзе сербски народняки, лебо таки фори, не знам тераз точно, знаш так же, а кед я наприклад у Керестуре я би не вишол на таке”.

Тиж так спомнул и же:

„Наприклад у валалє су поцагнутши, док ту у варошу су отворенши, а то баржей проблем того дружтва, бо у валалє ше шицки знаме, та вецка ше шицки меркую медзи собу, док це у варошу ніхто не зна, та вецка робиш паради и тоти фори, алє то тераз ниянси.”

Док собешедніца зоз Рускохо Керестура на одношенє и справованє Сербох у сербским оддзелєню гварела так:

„Тоти Серби цо сом з німа була у штредней були досц гласни, спрам професорох не баш мали почитованя, були вельо шлєбоднейши у одношеню на

нашо руске оддзелєнє (...), вшелїяк же ми у руским оддзелєню були мирнєйши и стриманши, нє була галама на годзинох, алє вец зоз нас було чежко вицагнуц и тото цо знаме. Бали зме ше же повеме дацо погришно, та зме вец анї нє гуторели. По питаню того, Серби вельо шлєбоднєйши, а нам тото дакус хиби.”

Тото цо сом могла дознац и заключиц о своїх собешеднїкох то гевто цо и часци зоз интервьюоух указую, главне заключенє же Руснаци зоз Руского Керестура културнєйши, научени су справовац ше по одредзених нормах хтори почитую прето же виресли у меншим штредку и мушели мерковац пре других яку слику правя о себе и своєй фамелиї, док тоти у варошу нє мушательо мерковац и прилапюю варошки норми справованя хтори иншаки як валалски.

Язык

Друге питанє хторе сом анализовала през тоти интервьюи було питанє языка, як ше го дефинує и цо вон значи самим собешеднїком, окреме прето же у питаню студенти хтори ше з єдней часци мушели звикнуц на нови понятия на сербским языке, а и з оглядом же частейше хасную сербски язык за бешеду як у Руским Керестуре.

На початку 20. века, єден социолінгвиста анализовал питанє як язык уплївує на саме видзєнє швета, як понятия хтори ше хасную и конструкції хтори ше уча, розвиваю попатрунок на швет. Бенджамин Ли Ворф през свою анализу о языке Хопи Индианцох заключел же язык у себе ма єдну файту метафизики хтора дефинує попатрунок и способ роздумованя о швету, а тоти його виглєдованя нам потолковали и прецо медзи языками постоя таки вельки розлики и чом саме прекладанє нїгда нє мож звесц на релацию А-А, понеже значєня хтори язык у себе ноши нє исти медзи розличними языками (ур. Керол Дж. 1956).

Праве през наратив моїх собешеднїкох могла сом обачиц же язык ма вельку улогу у роздумованю о националним идентитету.

Єден собешеднїк на питанє о тим же чом язык таки важни и цо през нього учиме, гварел:

„ (...) язык ци одредзєне видзєнє швета, односно попатрунок на швет, так же ти кед научиш єден язык ти научиш справованє, так повесц тото видзєнє и тото як ше пове, менталитет, през язык добиваш одредзєни менталитет и видзєнє.”

Други одвити на питанє о важносци языка були:

„Га, я думам же вон ма найвекшу улогу, бо ше з языком спорозумюєме з другима людзми (...) а же би дахто цел розумиц дачию або свою литературу, музику, муши перше язык знац.“

„Найважнєйше ми же маме можлївосц школовац ше на мацеринским языку. Думам же ученє мацеринского языка барз важне. Але постої розлика спомедзи його спонтаного ученя дома и ученя у школи. Кед думаме же дома мушиме бешедовац зоз своїма дзецми на языку векшини же би го научели, барз ше спреведаме, мацерински язык ше учи дома, а дополнює ше го на годзинох у школи. Свойо дзеци не будзем учиц по руски, але з нїма будзем природно так бешедовац та го коло мнє усвоє. То ключна розлика (...) Найвекшу гордосц почувствуєм кед пойдзем до Польскей, України, Словацкей и бешедуєм на мацеринским языку зоз тамтейшима жителями и розумиме ше без вельо проблемох. Знай по руски и по англїйски, руш до швета и вшадзи ше знайдзеш.“

„Думам же ученє мацеринского языка барз важне, хтори год то бул язык. Кед же то язык розлични од языка векшинского народу держави у хторей ше жиє, зоз знаньом ище єдного языка не траци ше ніч, а достава вельо. Вельо раз родичи думают же кед зоз своїм дзецком буду бешедовац не на векшинским языку же го збуня, же дзецко не будзе знац добре анї єден зоз двох языкох и же будзе мац проблем у школи. То не точне. Дзецински мозок способни научиц було хтори язык швета до хвильки док дзецко не прегвари. Теди ше тоти схопносци траца, и кед дзецко по теди слухало 4 розлични языки, (розуми ше, кед ше познєйше отримує стални контакт зоз тим языком), тоти 4 языки дзецко будзе бешедовац як мацерински язык. Так же, думам же знанє мацеринского языка (кед же є розлични од векшинского языка) барз хасновите, не лєм пре спорозумїованє зоз народами блїзких кореньох и пре, наприклад, находзенє роботи, але и пре интелектуални способносци, зато же ше билингвални мозок розвива на иншаки способ од монолингвалного.“

Тиж так, було интересантне обачиц яки постоя толкованя и роздумованя о билингвализму и розлични знаня хтори тоти млади студенти позберали зоз розличних бокох и жридлох. Як цо видно у предходним прикладу, иснує идея о тим же билингвализем хасновити, лєм же постої єден можебуц мож повесц и огранїчуюци попатрунок, прето же ше о билингвализму лебо мултилингвализму роздумує як о ясных конкретних гранїцох, док у социолінгвистики познати розлични виражованя и способносци хтори ше беру як знанє языка, без огляду на тото чи особа ма адекватне знанє же би могла бешедовац на тим другим лебо трецим языку. О тим пише Милорад Радованович, вон дефинує основни поняца социолінгвистики, та медзи

иншим и билингвализем и мултилингвализем на основи мултиетнічних подручох у Войводини. Медзи иншим, робел и вигледованя у Югославиї и процеси оможлівйованя меншином же би ше їх язык хасновало и отримовало през розлични медийски простор хтори им бул оможлівени (М. Радованович 2003). Попри тим маме и популярни медийски простор „Тед-екс“, цо платформа на хторей ше бешедує о веліх темох, та медзи иншим постоя и роботи на тему билингвализма и мултилингвализма и у якей то вязи зоз когнитивними схопносцами²¹.

Єдна собещедніца зоз Нового Саду ми о языку токловала так:

„(...) ище давно сом чула таке же людзе хтори бешедују на двох языкох мацеринских, бо поведзме же ми тераз и руски и сербски мацерински язык, та же као таки особи углавном маю ягод, подзелена су личносц. Же као кед бешедуєм по сербски та ше дакус иншак справуєм него кед бешедуєм по руски а то поведзме же и точне зато же гей иншаки язык, иншаки дакус и менталитет, та вецка можебуц ше якошик прилагодзуєм дакус зоз ким бешедуєм и таке (...)“.

Зоз шицких тих прикладох мож заключиц же постої одреджена свидомосц о важносци знаня мацеринского языка, а окреме кед постої билингвализем пре иншаку националносц. Гевто цо можебуц найцикаваше, то праве тоти толкованя о векших когнитивних схопносцох и интелигенциї пре знанє двох и вецей языкох.

Заклученє

През анализу и толкованє поробених интервьюох, мож заключиц же постої велька свидомосц младих, и зоз Руского Керестура и Нового Саду, о важносци ученя мацеринского языка, цо у основи и була моя гипотеза. Тиж так, дознали зме о розличних идейох и роздумованьох о розликох живота на валалє и у варошу, гоч мож повесц и же тоти конкретни студенти не дожили даяки несподзивани ситуациї пре пременку свойого животного околїска.

Интересантне було дознац од нїх прецо им мацерински язык важни у толкованю свойого национального идентитета, алє и же то не идентитет хтори вони беру як найважнєйши у своїм живоце.

За будуци вигледованя би можебуц було интересантне робиц зоз векшим числом собешеднікох и видзиц яки розлики постоя медзи генерацями, а можебуц и яки розлики медзи женами и хлопами.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=MMmOLN5zBLY>

За ко́нець бим сцела цитирац Урсулу Ле Гвин, авторку науковофантастичних романох и филозофских ділох: “Words are events, they do things, change things. They transform both speaker and hearer; they feed energy back and forth and amplify it. They feed understanding or emotion back and forth and amplify it²²”. (преклад: Слова я́год збуваня, вони будую ствари, меняю их. Вони меняю бешедніка и слухача, преноша енергію од єдного до другого и змоцнюю ю. Вони карма порозуменє або емоцію од єдного до другого и змоцнюю ю.)

Библиография:

Петровић Е. (1988) Етнолошке свеске IX. Етнички идентитет: *Приступ проучавању етничког идентитета*.

Ериксен Х. Етничитет и национализам. Издавач: XX век, Београд 2004.

Carroll J. (1956): *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. The M.I.T. Press. Cambridge, Massachusetts.

Радовановић М. Социолингвистика. 7 *Основни социолингвистички појмови*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад 2003.

Линки:

YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=MMmOLN5zBLY>

Brainpickings:

<https://www.brainpickings.org/2015/10/21/telling-is-listening-ursula-k-le-guin-communication/>

---

²² <https://www.brainpickings.org/2015/10/21/telling-is-listening-ursula-k-le-guin-communication/>

Marina Sakač

IS LANGUAGE THE BASIS OF NATIONAL IDENTITY OF RUSYNS?

ANTHROPOLOGICAL COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL AND ETHNIC IDENTITY OF YOUNG STUDENTS FROM NOVI SAD AND RUSKI KRSTUR (GENERATIONS 1991-1997)

ABSTRACT: My goal in this paper is to correctly contextualize and compare the way young Ruthenians (Rusyns) from Ruski Kerestur and Novi Sad, imagine their ethnic identity and mother tongue.

First of all this paper displays Novi Sad as a place of tolerance and positive attitude toward minorities. Secondly it demonstrates various categories through which people perceive their ethnic identity. Lastly it reveals what kind of boundaries and differences are emphasized and how they are displayed through the narrative.

KEYWORDS: ethnicity, ethnic distance, language, context, identity

Автори робіт

МА Александер Мудри, асистент на Оддзеленю за русинистику
Філософського факультету Університету у Новим Садзе

Ася Папуґа, дипломовани філолог-русиниста

Марина Биркаш, студентка основних студійох Оддзеленя за русинистику
Філософського факультету Університету у Новим Садзе

МА Канаме Окано, студент докторских студійох языка Філософського
факультету Університету у Новим Садзе

МА Моника Абоді, студентка докторских студійох языка Філософського
факультету Університету у Новим Садзе

МА Ана Римар, студентка докторских студійох літератури Філософського
факультету Університету у Новим Садзе

МА Саша Сабодош, архивиста, студент докторских студійох історії
Філософського факультету Університету у Новим Садзе

Михайл Римар, студент основних студійох на Департману за географію,
туризем и готелиєрство Природно-математичного факультету Університету у
Новим Садзе

Катарина Петрусова, студентка мастер-студійох Філософського факультету
Прешовського університету (Словацка Република) на програми черанки
студентох на Філософским факультету Університету у Новим Садзе

Марина Сакач, студентка основних студійох На Оддзеленю за етнологію и
антропологію Філософського факультету Університету у Беоґрадзе

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.161.2(082)
930.85(497.113)(082)

РУСКА наукова конференција младих науковцох и професионалцох (3 ; 2016 ; Нови Сад)

Зборник роботох з Трецей рускей науковей конференцији младих науковцох и фаховцох отриманей 21. мая 2016. року у Новим Садзе = Papers from The Third Ruthenian Scientific Conference for Young Scientists and Professionals, held on the 21st of May 2016 in Novi Sad = Зборник радова са Треће русинске научне конференције младих научника и стручњака, одржане 21. маја 2016. године у Новом Саду. - Нови Сад : Завод за културу войводянских Руснацох : Филозофски факултет, Оддзелене за русинистику, 2017 (Петроварадин : Алфа граф). - 150 стр. : илустр. ; 24 см

Радови на русин. и словач. језику. - Тираж 300. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-89945-19-5 (ЗКВР)

а) Русински језик - Зборници б) Русини - Културна историја - Војводина - Зборници
COBISS.SR-ID 321554695